

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ—ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

Θ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ
Μ, ΠΑΥΛΟΥ

Γ. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ—Ο θάνατος
Κ. ΠΑΛΑΜΑ—Ο ποιητής και ο κριτικός
Ε. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ—Ιστορία του Δημητρώκη
Ι. ΣΤΟΓΙΑΝΟΦ—Έγειρε ο ήλιος...
G. SEGUR—Ο Νίτσε και πηγές της φιλοσοφίας του
Α. ΙΑΚΩΒΙΔΗ—Τὰ δαχτυλίδια του πατέρα
Τ. ΑΝΘΙΛΑ—Εύχη (ἄπτα σφουρίγματα του ἀλήτη)
Κ.—Μαρξισμός—Φασισμός—Χριστιανισμός
Σημειώματα, βιβλιοκρισίες, περιοδικὰ, βιβλία, χωρίς γρομματο-
σημο κ.τ.λ. κ.τ.λ.
Καλλιτεχνικὲς εἰκόνες Α. Χρηστοφῆ καὶ Βικτωρίου

“ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΖΩΗ,”

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΣΙΝΑ 11^α

ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ: Θ. ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ
Μ. ΠΑΥΛΟΥ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: έσωτερικού χρονιάτικη δραχ. 60.
έξωτερικού » φρ. Έλβετικά 8 ή λίρ. 0,8 ή δολ. 2.
για τους φοιτητές και σπουδαστές δρ. 50.

ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΜΑΣ ΠΡΟΜΗΘΕΥΟΥΜΕ ΒΙΒΛΙΑ ΟΛΩΝ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΙΚΩΝ ΟΙΚΩΝ Μ' ΕΚΠΤΩΣΗ 20 0/0.

ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ του 3ου ΦΥΛΛΟΥ:

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ: ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ.

N. SEGUR: ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΜΠΕΡΕΣΟΝ (μετ. Elpenor).

ΓΚΟΓΚΟΓ: Ο ΜΑΓΕΜΕΝΟΣ ΤΟΠΟΣ

T. ΑΝΘΙΑ: ΕΠΙΣΤΗΜΗ—ΤΕΧΝΗ—ΚΑΙ ΖΩΗ,

E. ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ: ΠΟΙΗΜΑ.

Σ. ΟΥΛΑΝΙΚΑ: ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (κριτική μελέτη).

Καλλιτεχνικές εικόνες, σκίτσα, βιβλιοκρισίες, σημειώματα κ.τ.λ. κ.τ.λ.

ΜΕΓΑ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΜΑΙΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ

Μεγάλη έλληνική έκδοσις
έπι τή βάσει των σοσιαλιστικών
και φιλοσοφικών λεξικών της
Ευρώπης. Άρθρα ειδικών δι' όλας
τάς λέξεις της κοινωνιολογικής
επιστήμης. Βιογραφικαί σημειώσεις
και περιλήψεις των έργων των
κορυφαίων σοσιαλιστών και
φιλοσόφων όλου του κόσμου.
Άπαραίτητον διά πάντα
διανούμενον τόμοι τρεις
δρ. 300 σέ 3 δόσεις 100 δραχ.

“ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ,”
Διεθνές βιβλιοπωλείον εν
Αθήναις.
Γωνία Πανεπιστημίου
Όμήρου 8.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

= ΧΡ. ΓΑΝΙΑΡΗ =
3 δόδες Σοφοκλέους 3

1. Βίλσερ: Ο πρωτόγονος άνθρωπος δρ. 25
2. Μπέξον: Φαντάσματα και όνειρα δρ. 20
3. Τίμπερικ: Άφροδίσιος ήθικη δρ. 30
4. Σμίθ: Η φιλοσοφία της ήδονής δρ. 20
5. Λίπς: Η έλευθερία της βουλήσεως δρ. 30
6. Τρότσκι: Η ζωή του Λενίν δρ. 35

ΣΗΜ. Στους αγοραστές
όλης της σειράς στέλλονται
για 150 δραχ. χωρίς
τά ταχ. τέλη.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ = ΣΤΑΔΙΟΥ 42 =

ΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑΙ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ—ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑΙ
ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τò άριστούργημα του
Ντοστογιέφσκη
= Ο ΗΛΙΘΙΟΣ =
Τόμοι 1—4

Δραχ. 60.

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ—ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

(Από την έκθεση Χριστοφή)

Γυμνό

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ήταν απριλιάτικο πρωϊ εκείνη την ήμερα τὸ περιβόλι ἔλαμπε, κάτω ἀπὸ τὸ καταγάλανο οὐρανό. Τὰ τριαντάφυλλα δολάνοιχα μοσκομύριζαν. Τὸ νερὸ ἀφαιμένο ἀπὸ τὴ νύχτα γιόμιζε τὴν ξεχειλισμένη στέρνα πὺ ἐτρεχε ποτίζοντας τὰ καλάμια καὶ τὰ πολυτρίχια πὺ εἶχαν φυτρῶσει γύρω στὸ ἀφρόχειλο. Τὰ περιστέρια κατέβαιναν στὶς πλάκες ἐκεῖ πὺ καθόμαστε. Τὰ χελιδόνια ξαναφερόμενα μὲ τὴν ἀνοιξη πηγαινοερχόταν σὶς φωλιές τους, τὰ πούλια τσιτσιβίζαν στὰ δέντρα, καὶ ὁ μικρὸς μου ἀδερφὸς ἔπαιζε. Μιὰ κοπέλα τραγουδοῦσε καὶ τὴ βλέπαμε μέσα ἀπὸ τὸ παράθυρό της μὴ νὰ φαίνεται, μιὰ νὰ χάνεται στὸ πηγαινέλα τῆς δουλιᾶς της, μὲ τὸ ἄσπρο της κεφαλόδεμα καὶ τὰ μανίκια μαζεμένα πάνω ἀπὸ τὸν ἀγγῶνα.

Τὰ παιδιά τοῦ γειτονικοῦ σκαλειοῦ βούιζαν σὰ μελισσολόι καὶ ἐγὼ ἔνοιωθα μιὰ περιέργη ἀλάφρωση... σὰ νᾶχα γίνει ἐνὰ μου φαινόταν μ' ὅλα ἐκεῖνα πὺ μὲ περιτριγύριζαν. Ἐνοιωθα πὺς ἦμουν νερό, πουλί, οὐρανός, κ' ἀκόμα πὺς ἦμουν μέσα στὸ τραγοῦδι τῆς νέας, στὸ θόρυβο τῶν παιδιῶν καὶ στὸ παιγνίδι τοῦ ἀδερφοῦ μου.

Κι' αὐτὴ ἡ παράξενη αἴσθησις μοῦδινε μιὰ χαρά. Ὅχι τὴ χαρὰ πὺ ξεσπάει, ἀλλὰ ἐκείνη πὺ εἶναι βουβὴ καὶ μᾶς κρατάει σκεπτικὸς. Ἡ μητέρα μου κ' ἐγὼ κάτω ἀπὸ τὴ κληματαριὰ ἐργαζόμαστε. Μὲ τὸ πανέρι της στὸ πλάϊ διόρθωνε κάποιο φόρεμα τοῦ ἀδελφοῦ μου πασιζοντας νὰ μὴ φαίνεται τὸ διόρθωμα γιατί τὸ φόρεμα θὰ φοριόταν ὄξω. Καθόμαστε ἐκεῖ σιωπηλές ἀπ' ὦρα.. Τὸ φαγητὸ πὺ ἡ ἴδια ἡ μητέρα μου εἶχε ἐτοιμάσει ψηνόταν. Πότε-πότε σηκονόταν νὰ δῆ τί γίνεται ἢ μ' ἔστειλε ἐμένα. Φοροῦσε ἕνα ἔλαφρὸ τριανταφυλλὶ φόρεμα τοῦ σπιτιοῦ, καὶ στὸ κεφάλι της εἶχε ἕνα κεφαλόδεμα ἄσπρο μὲ νιαντέλες πὺ τῆς ἐκρυβε ὅλα τὰ μαλιά, ἀφήνοντας μόνον νὰ φαίνεται

τὸ πρόσωπό της. Ὡς πάντα, ἔλαμπε μὲ τὴ συνηθισμένη του κέρινη λευκότητα κ' ὡς πάντα ἀποθάμαζα τὴν ὁμορφιὰ ἐκείνη πὺ στεκόταν τόσο δροσερή.

Ἄξαφνα ἡ μητέρα μου φώναξε ἀστηρὰ τοῦ ἀδερφοῦ μου νὰ κάτση φρόνιμα.

—Κάτση λοιπὸν πιά ἦσυχος... πάρε τὸ βιβλίον σου καλύτερα... τάφαρες πιά κείνα τὰ φορέματα... τὸ μεσημέρι θὰ πὺ καίνα τὰ πατέρα πὺς δὲν ἀνοίξεις βιβλίον... ἔνοια σου καὶ θὰ δῆς τί ἔχεις νὰ πάθης. Φώναξα κ' ἐγὼ τοῦ ἀδερφοῦ μου ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμά της, νάρθη νὰ διαβάσει, ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ὑπάκουσε σωπάσαμε πάλι.

—Τί περίεργα καμιά φορὰ τὰ ὄνειρα πὺ βλέπει κανεῖς... εἶπε σὲ λίγο ἡ μητέρα μου... ἂν βρῆς ποιὸν εἶδα ἀπόψε...

—Ποῖον μητέρα;

—Τὸν Πέτρο τὸν Ζάχο

Τὸν Πέτρο τὸν Ζάχο πὺ ὅταν ἦταν νέος τὴν εἶχε ζητήσει σὲ γάμο, πὺ τοῦ τὴν εἶχαν ἀρνηθῆ, εἶχε παντρευτεῖ μ' ἄλλη καὶ τώρα βρισκόταν χρόνια πεθαμένος.

—Καὶ ξέρεις τί; ξακολούθησε ἡ μητέρα μου. Σὰν νᾶρθε λέει ἐδῶ καὶ μοῦπε: Ἐ, ἐτοιμάζου... ἦρθε ἡ ὥρα νὰ σὲ πάρω πιά. Κι' ἐγὼ λέει τοῦ ἔλεγα πὺς εἶμαι τώρα πάντρευμένη πὺς ἔχω παιδιά καὶ πὺς δὲν τ' ἀφήνω... ἀλλὰ αὐτὸς καλὰ καὶ σὴν νὰ μὲ πάρη...

—Κι' ὅστερα;

—Ἐ, τίποτα... τί μυστήριον... ἄνθρωπο πὺ δὲν τὸν βάζω ποτε στὸ νοῦ μου...

Καὶ λέγοντας ἔτσι κάρφωσε τὸ βελόνι στὸ ράψιμο ἀπόθεσε τὸ ροῦχο στὴν καρέκλα καὶ σηκώθηκε νὰ πάη πάλι στὴν κουζίνα νὰ δῆ τὸ φαί. Πῆγε, ἔλειψε λίγα λεπτά καὶ γύρισε. Ξανάπασε τὸ ράψιμό της καὶ ἔραβε. Ἐραβα τὸ ἴδιο δίπλα της, καὶ πέρασε ἀρκετὴ ὥρα.

Ἄλλὰ καὶ πάλι τὴν εἶδα νὰ ἀφήνη τὸ ράψιμο καὶ ξανά νὰ σηκώνεται.

Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν πῆγε στὴν κουζίνα. Πῆγε ἐκεῖ κοντὰ σὲ μιὰ γλάστρα ἔσκυψε στὸ φυτὸ καὶ ἄρχισε νὰ τὸ σκαλίζει. Ἐσιαχνε τὸ χῶμα γύρω στὴ ρίζα πετοῦσε τὰ πετραδάκια πὺ εὑρίσκει ὅπως τὸ κοκκίνιζε στὸ χέρι της, ἔβγαζε τὰ ξεράδια... ὅπως ἦταν σκυμένη τὴν ἀκουσα νὰ λέη ἔαφνον.

—Μιὰ ζάλη... πὺ! πὺ! ζάλη... καὶ ἔφερε τὸ χέρι της στὸ δεξί της αὐτὴ ἀνοίγοντας τὴ παλάμη πάνω του... Ἐγὼ δὲ κοινήθηκα ἀπὸ τὴ θέσι μου ἔπαυα μόνον τὴ δουλειὰ μου καὶ ἀνήσυχη τὴν ἔβλεπα.

—Μητέρα τί ἔχεις...

—Μιὰ ζάλη, ξανάπε σιγὰ τώρα καὶ ἄπλωσε τὸ χέρι της σὰ νὰ γύρευε ν' ἀκουμπήσει... Τότε πέταξα τὸ ἐργόχειρο καὶ ἔτρεξα σιμά της... τὴν ἀγκάλιασα καὶ βάλθηκα νὰ τὴν ὀδηγήσω στὴν καρέκλα.

—Τάκη φώναξα συγχρόνως... νερό, φέρε νερὸ γρήγορα... μὲ κείνο τὸ τενεκεδάκι... ἀπὸ τὴ στέρνα. Στὴ φωνή μου τὸ παιδί τᾶχασε καθὼς μ' εἶχε ἰδεῖ νὰ φέρνω ἔτσι τὴ μητέρα μας καὶ δὲν ἤξερε πὺ νὰ πάη... Ὅπως προχωροῦσα ἔνοιωθα τὸ σῶμα της νὰ βαραίνη... καὶ νὰ σέρνη τὰ πόδια της... Ὅμως κατάφερα νὰ τὴν πάω στὴν καρέκλα. Τῆς ἔριξα νερὸ στὸ πρόσωπο, τῆς ἔδωσα νὰ πιῆ, καὶ τῆς ἔτριβα τὰ χέρια, τρέμοντας ὅλη. Ἐκείνη καθόταν ἀναγεμένη στὴ καρέκλα καὶ ἀμίλητη μ' ἔβλεπε νὰ πασιζῶ νὰ τὴ συνεφέρω... Ἦταν γλωμὴ καὶ τὸ νερὸ στεκόταν στάλες στάλες σ' ὅλο τὸ πρόσωπό της.

—Μητέρα! τί ἔχεις; τί ἔχεις μητέρα; ἔλεγα ἐγὼ ἀκατάπανστα καὶ οἱ γρήγοροι κύττοι τῆς καρδιᾶς μου μούκοβαν τὰ γόνατα.

—Δὲν ἔχεις τίποτα—δὲν ἔχεις τίποτα... Χαμογέλασέ μου μητέρα... πὺς μου καὶ σὺ πὺς δὲν ἔχεις τίποτα... τὴν παρακαλοῦσα...

—Ναί... δὲν ἔχω... καὶ ἔβλεπα τὸ βλέμμα της νὰ λαβαίνει μιὰ χαμένη ἔκφραση, νὰ γίνεται ἀφηρημένο νὰ βυθίζεται σὲ ἄλλο κόσμον... νὰ μὴ μὲ βλέπει πιά.

Ἐκείνη ἔτρεξε νὰ εἰδοποιήσῃ παντοῦ καὶ ἐγὼ βάλθηκα νὰ τὴν πάω μέσα νὰ τὴν ξαπλώσω στὸν καναπέ... Τώρα ἦταν βαρεῖα πολὺ βαρεῖα καὶ μὲ κόπο τὴν ἔφερα!..

—Ἐλα μητέρα... λίγο κουράγιο... νὰ!

φτάσαμε.. δὲς...

...Καὶ κείνη πάσιζε νὰ περπατᾶ... ὅσο δυνόταν...

—Μοῦδίασε... τὸ πόδι μου... καὶ τὸ χέρι μου...

—Δὲν εἶναι τίποτα... μὰ τίποτα... δὲν ἔχεις τίποτα...

—Καὶ τὴν ἔαπλωσα καὶ ἔσκυψα πάνω της... Ἐνα ἔλαφρὸ χαμόγελο πέρασε στὰ χεῖλη της καὶ πάσιζε νὰ χαϊδέψει τὸ μέτωπό μου... Ἄλλὰ δὲ μπόρεσε.

Τὸ μάτι της στάθηκε πάνω μου. Μὲ κύταξε κατάματα σὰν νᾶθελε νὰ μοῦ δῶσῃ νὰ καταλάβω ὅτι δὲ μποροῦσε νὰ πῆ.

—Τί θέλεις μητέρα.

—Τὰ παιδιά, τὰ παιδιά... ἄρχισε νὰ τραυλίζει... Δὲν κρατιόμουν ἄλλο... τὰ πόδια μου λυγοῦσαν τὰ αὐτιά μου βούιζαν τὸ κεφάλι μου γινόταν ἄδειο... ἄδειο...

—Μητέρα!.. μητέρα!.. μίλησέ μου...

...Τὰ μάτια της πάλι στηλώθηκαν πάνω μου—τὸ χέρι της κινήθηκε νὰ μὲ χαδέψει—καὶ εἶπε μὲ πόνο πὺ δὲ θὰ ξεχάσω ποτες.

—Μμμμ... Πὺς γλώμιανες... δὲς, δὲς... πὺς γίνηκες ἔτσι... μὰ γιατί... γιατί... καί... Οἱ λέξεις ἔβγαζαν ἀκατάλειπτες γιατί ἡ γλώσσα μπερδευόταν.

—Μητέρα! φώναξα... Τίποτα καμιά ἀπόκρισις, παρὰ ἕνας ρόγγος. Καὶ ἦρθε ὁ γιατρός καὶ ἦρθαν πολλοὶ γιατροὶ καὶ ἔκαμαν ὅτι ἤξεραν, καὶ ἦρθε ὁ πατέρας καὶ τ' ἀδέρφια της, καὶ οἱ συγγενεῖς μας, καὶ οἱ φίλοι μας... καὶ τὰ παιδιά μας ἀπὸ τὸ σκολιό...

—Νὰ μεταφερθῆ στὸ κρεβάτι της εἶπαν οἱ γιατροὶ. Καὶ ὅπως τὴ μεταφέραμε καὶ ἐγὼ ἦμουν κοντὰ της καὶ τὴν ἀγκάλιασα, τὸ χέρι της τὸ ἀριστερὸ γιατί τὸ δεξὶ εἶχε ὀλότελα παραλύσει μοῦσφιξε γιὰ ὕστερη φορὰ τὸ δικό μου...

Μεσολάβησαν ἀκόμα τριανταεξ ὄρες καὶ ἡ μητέρα μου πέθανε. Σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦτο δὲν τὴν εἶδα. Δὲν ἤθελα μὲ κανένα τρόπο νὰ τὴν δῶ. Μοῦ φαινόταν πὺς εἶχε πεθάνει κίβλας, πὺς εἶχε κοπεῖ κάθε δεσμὸς μαζί μας. Τὸ σῶμα πὺ κοιτόταν μὲ τὰ παραλλαγμένα χαρακτηριστικὰ δὲν ἦταν πιά τῆς μητέρας μου πὺ τὸ ἄλλο πρωϊ καθόταν μαζί μου κάτω ἀπὸ

τήν κληματαριά. Και μόνο μιὰ θλίψη θανάσιμη σὰ μοιῦβι πλάκων: τὴν καρδιά μου νὰ ξέρω τὸ φόρεμα τοῦ ἀδερφοῦ μου μισοδιορθωμένο με τὸ βελόνι καρφωμένο ἀπὸ τὸ χέρι τῆς ἐκεῖ πού τὸ ἄφησε, τὸ κάθισμα πού καθόταν ἀμετακίνητο, στὸ ἴδιο μέρος—τὰ φορέματά τῆς, ὅλα ὅσα μεταχειριζόταν, ἐκεῖ ὅπως τὰ ἄφησε ἡ ἴδια...

...Καὶ θάθελα ὅλα νὰ μετακινήθουν, ὅλα ν' ἀλλάξουν, γιὰ νὰ τελειώσῃ τὸ ἀβάσταχτο μαρτύριο νὰ σκέπτομαι πὼς ἐκείνη πού τὰ εἶχε βάλει ἐκεῖ εἶχε χαθῆ γιὰ πάντα! Καὶ ἀρχινοῦσα ἐγὼ νὰ κάνω τὸ ἔργο τοῦ τέλειου ξεχωρισμοῦ μας ἀπὸ τὴ μητέρα μας. Ξεκρεμοῦσα ἀπὸ τὰ ντουλάπια τὰ φορέματά τῆς... μετακινούσα τὰ πράματα πού ἐκείνη εἶχε τοποθετήσει... πῆρα τὴ καρτέκλα πού καθόταν καὶ τὴν πῆγα μέσα ν' ἀνακατευτῆ με τὶς ἄλλες... Θεέ μου τί φριχτὲς ὥρες καὶ πὼς τὶς ξεχνᾶ κανεὶς.. καὶ πὼς τῆς ξεχνᾶ τόσο γρήγορα!

Στὸ διάστημα τῆς ἀγωνίας τῆς δὲν ἔκλαψα οὔτε μιὰ φορά. Μαζεμένη ἕνα κουβάρι, ἀσάλευτη, σὰ σὲ βύθος, ἔφραζα μόνο τ' αὐτιά μου νὰ μὴν ἀκούω τὸ ρόγχο τῆς πού ἔφτανε, καὶ ὡς τὴ γωνιά πού εἶχα κρυφτῆ!... Καὶ μόνο ὅταν τὴν ἐντυσαν με τὸ μεταξωτὸ τῆς τὸ μὴ β φόρεμα καὶ εἶδα τὰ μορφὴ τῆς ἔτσι ὥραία στὸν γα-

λῆγιο ὕπνο πού τῆς εἶχε κλείσει τὰ μάτια ἕνα βάρος σηκώθηκε ἀπὸ τὸ στῆθος μου καὶ τὰ δάκρυά μου ἀρχίνησαν νὰ τρέχουν ἄφθονα. Μιὰ ἀγάπη πού ποτὲ δὲν εἶχα γνωρίσει με συνεπῆρε, καὶ πιά δὲν κουνήθηκα ἀπὸ τὸ πλάϊ τῆς. Δὲν ἔμπηξα τὶς φωνὲς πού ἔβγαζαν οἱ ἄλλοι γύρω μου. Ἔνοιωθα μογάχα τὴν ἀνάγκη νὰ τῆς μιλῶ.. ὄχι σὰ σὲ πεθαμένη... σὰ σὲ ἀγαπημένο πού μέλλει νὰ μᾶς φύγῃ..

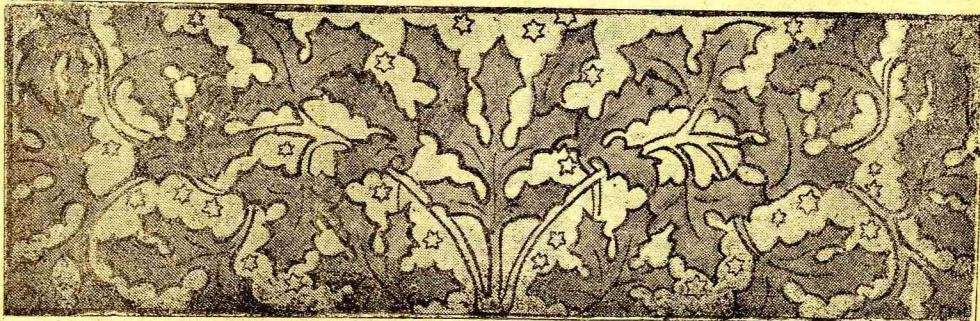
Καὶ ὅξω τὸ πρωὶ εἶχε πάλι ἀπλωθῆ σ' ὅλη τὴν ἀπριλιάτικη ὁμορφιά του.

Ἦλα ἦταν τὰ ἴδια σὰν χτὲς, καὶ μόνο ἐγὼ δὲν ἐνοιωθα πὼς ἦμουν ἕνα μαζί τους.

Κι' ὅταν ἔγινε ἡ θανὴ καὶ τελειώσαν ὅλα, ἡ ζωὴ ξαναπῆρε τὸ δρόμο τῆς, τὸν κανονικὸ πού ὁ θάνατος γιὰ μιὰ στιγμή εἶχε διαταράξει.

Κι' ἕνα πρωὶ, ἔπειτα ἀπὸ λίγες μέρες, ἐγὼ ἐργαζόμουν πάλι κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριά. Τὰ περιστέρια κατέβαιναν σὶς πλάκες τῆς αὐλῆς, τὰ πουλιὰ κελαδοῦσαν, τὰ παιδιὰ θορυβοῦσαν στὸ γειτονικὸ σχολιό, ἡ κοπέλλα ἀπέναντι τραβοῦσε, κι' ἐνοιωθα μιὰ ἀλαφράδα σὰ νάχα γίνεῖ ἕνα μ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ χαρούμενα πράματα πού με τὰ γυρνοῦσαν.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ

Β'

Κατὰ δύο τρόπους συχνὰ πυκνά, δείχνεται ἡ ξιπασμάρα τοῦ κόσμου ἀγνάντια στὸ πιὸ λεπτὸ ἀπόχτημα τοῦ ἠθικοῦ κόσμου· ἀγνάντια στὸν ποιητῆ. Ὁ κόσμος κάθε φορὰ πού τυχαίνει νὰκούση γιὰ κανένα ποιητῆ, δὲν πολυσοκίτίζεται νὰ ρωτήσῃ, γιὰ νὰ καταλάβῃ τί τρέχει, τί λογῆς εἶναι ἡ τέχνη του: Γιὰ νὰ καταλάβῃ ρωτᾶ μονάχα: Τί κερδίζει.

Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπλοϊκώτατος καὶ χοντροειδέστατος τρόπος τῆς ξιπασμάρας γιὰ τὴν ἐχτίμηση τοῦ ποιητῆ. Ὁ δεύτερος τρόπος εἶναι σημάδι κάπως διανοητικώτερο. Ὁ κόσμος δὲν παίζει· εἶναι δύσκολος.

Θέλει πιστοποιητικὰ καὶ περγαμηνὰ εὐγενείας. Γιὰ νὰ καταλάβῃ τί τρέχει, κάθε φορὰ πού πρωτακούει γιὰ τὸν ποιητῆ, θὰ ρωτήσῃ. Εἶναι μεγάλος;

Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ φίνος καὶ ἡ ἀπαιτητικώτερος τρόπος τῆς ξιπασμάρας γιὰ τὴν ἐχτίμηση τοῦ ποιητῆ. Τρόπος καὶ τοῦτος ὅμοιος με τὸν πρῶτον ἀνυποψίαστος τῆς μεγαλοσύνης πού κρύβει τ' ὄνομα ποιητῆς, καὶ χωρὶς κανένα παραστάτη πλάϊ του.

Ἐπάρχουν ἄνθρωποι πού γιὰ νὰ προσέξουνε στὸν ποιητῆ ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ βεβαιωθοῦν (ἀπὸ κάποιον καὶ μ' ὅποιο τρόπο) πὼς εἶναι μεγάλος. Ἀνάλογα οἱ μόρτηδες τοῦ δρόμου πού δὲν ξυπνᾶ τὴν προσοχή τους καὶ δὲν τοὺς σταματᾶ, με τὸ πέρασμα τους καμιὰ κανενὸς εἶδος λεβεντιά, σὰν τύχη καὶ περᾶση ἀπὸ πλάϊ τους κανέναν χτυπητὸς γαλονάς, τινάζοντας, στέκοντας, ἀκολουθᾶνε χάσκοντας τὸ διάβα του, καὶ ψιθυρίζουνε: «Πλάκα τᾶχει τὰ γαλόνια!» Ἀπὸ τὰ μικρά μου χρόνια, ὑπνωτισμένος ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ στίχου, πρόσεξα πάντα στὸ μίλημά τους πού καὶ τραύλισμα νὰ εἶταν πάντα γιατί εἶτανε σὰν κάποιος Μούσας μέλημα, μου παρουσιάζονταν ἀχώριστος ἀπὸ τὴν ἰδέα μιᾶς μεγαλοσύνης. Πάντα, γυρίζοντας πρὸς τὴν ψυχὴ μου, ἔβλεπα πὼς εἶμαι κι' ἐγὼ κάποιος μέσα στὸν ποιητῆ τὸ

λαό. Ποτὲ δὲ μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ πὼς θὰ μπορούσα νὰ ξεχωριστῶ ἀπάνου σὲ ὅποια κορφή, καὶ τίποτε τόσο δὲ μ' ἐνοχλεῖ ὅσο οἱ χαιρετισμοὶ πρὸς ἐμένα, κι' ἄς εἶναι ἀραιοὶ καὶ σπάνιοι, ἀπὸ κάποιους ὑπεροβικὰ ἐνθουσιαστικὸς πανηγυριστές, πού δὲ βαριώνται νὰ κολᾶνε στὸν σβέρο μου «πλάκα τὰ γαλόνια» μιᾶς μεγαλοσύνης.

Κ' ἐδῶ ἡ κρίση τοῦ Χατζόπουλου εἶναι πολὺ στοχαστικὴ, καὶ τὸν εὐχαριστῶ. Φρόντισε νὰ σημειώσῃ σὲ μιὰ περαστικὴ περίοδο, χωρὶς νὰ φαίνεται πὼς δίνει πολλὴ σημασία στὸ γεγονός, καὶ ὅμως με τρόπο πού θὰ ἔφτανε πολὺ νὰ κολακέψῃ τὴ μικρότητά μου, πὼς δὲν εἶμαι οὔτε μεγάλος Ποιητῆς οὔτε μεγάλος κριτικὸς, καὶ πὼς ἐνῶ δὲν εἶμαι οὔτε Ποιητῆς μεγάλος, οὔτε κριτικὸς μεγάλος, μολα ταῦτα «βάσταξα στοὺς ὄμους μου δόλο κληρὴ ἐποχῆ» Ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος ἔδιωξε τὸν Ποιητῆ ἀπὸ τὴν Πολιτεία του, ἀφοῦ τὸν ἐστεφάνωσε. Ὁ νέος μου κριτῆς με μπάξει μέσα σὲ μιὰ Πολιτεία, ἀφοῦ πρῶτα με ξεστεφάνωσε. Πάλι καλά. Ὁ κριτῆς μου βρίσκεται στὸ δίκιο του. Τὸ ξεστεφάνωμα δικαιολογείται ἀπὸ τὴν ὄχι πολὺ καλοστόχαστη κι' εὐκόλη κάπως προθυμία, συχνὰ πυκνά, ὀλίγων—τὸ ξαναλέω—καλοθελητῶν, νὰ με στεφανώνουνε, θέλω δὲ θέλω. Τὸ δυστύχημα εἶναι πὼς δὲν κρέμεται ἀπὸ τὴν ὄρεξη μου τὸ φόρτωμα ἢ τὸ ξεφόρτωμα τῶν τέτοιων λογῆς στεφανωμάτων. Ἄν ἴσως με ρωτούσανε, βέβαια πὼς ἦθελ' ἀρνηθῆ κάθε τέτοιο δαφνοσκορπισμα κάθε παράσημο μεγαλοσύνης. Πρῶτος λυπᾶμαι γιὰ τὰ κριτικὰ παραστρατίσματα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐχτιμητῆ, κι' ἔχω τὴ συνείδηση πὼς ἀλλοῦ εἶναι ἡ θέση μου, εἶναι ἐξω ἀπὸ τὰ θριαμβευτικὰ τόξα, καὶ μακριὰ ἀπὸ τὰ κορφοβούνια τῶν Παρνασσῶν, σὲ κάποιες, μορεῖ, ἀπόμερες ραχοῦλες· κι' ἀπ' αὐτὲς ἀπάνου οἱ ὀρίζοντες ὀλάνοιχοι ξανοίγονται. (1)

1) Ἐνα δίπλωμα τιμῆς ἀνάμεσα στ' ἄλλα,

Μολαταῦτα ξέρω πὼς καὶ μέγας μέσα στους μεγάλους ἂν εἶμωνα. πάλι δὲ θὰ εἶχεν ἔοθη ἢ ὦρα γιὰ νὰ μοῦ λογαριασθῆ ἢ ὅποια μου μεγαλοσύνη. Ξέρω πὼς ὄχι μόνο γιὰ τέτοιο εἶδος μεγαλείου, μὰ καὶ γιὰ κάθε εἶδος ἀθανασίας ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ κρατῆ πάντα στὸ νοῦ του τὸ στίχο τοῦ Σίλλερ «πρέπει στὴν τέχνη γιὰ νὰ ζήσης—πρῶτ' ἀπὸ τὴ ζωὴ νὰ σβύσης..» Ὁ κριτὴς μου συμπληρώνοντας τὴ φράση του σημειώνει παραπέρα: ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι μέγας, εἶναι ὅμως ἡρωϊκὸς ὁ δημοτικιστὴς. Εὐχαριστῶ μὴν πειράζεστε καθὼς ξέρω πὼς μέγας ποιητὴς δὲν εἶμαι, καὶ πὼς κάθε περγαμνὴ εὐγενείας ποὺ κολλιέται στὸ ἔργο μου, πρὶν τοῦτο συμπληρωθῆ καὶ συντελεσθῆ, καὶ κοιταχθῆ ἀπὸ τὸ προεπιβεβλημένο ἱστορικὸ μάκρομα κάθε τέτοια περγαμνὴ εἶναι πρόωρο καὶ βιαστικὸ κόλλημα, ἔτσι, κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, ξέρω ἀκόμα πὼς δὲ μοῦ ταιριάζει κανένα ξεχωριστὸ διαφνόφυλλο, πὼς δὲ μοῦ στέκεται κανένα παράσημο ἡρωϊκὸ γιὰ δημοτικιστὴς εἶμαι, μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ παράδειγμα, καὶ γιὰ τὴν πείνη βέβαια τὸ ἔχω πὼς εἶμαι καὶ μάλιστα δημοτικιστὴς ἀπὸ κείνους ποὺ σὰν ἀκοῦνε τὸ νομὰ τους σηκώνονται οἱ τρίχες ὄλων τῶν μετρημένων τάχα. Ἀπάνου στὸ

μ' ἔκαμε πολὺ νὰ ντροπῶ καὶ πολὺ ν' ἀνησυχήσω, Ὁ λόγος τοῦ Ψυχᾶρη γιὰ μένα στὴν ὁμιλία γιὰ τὸν ἕνα, τὸν ἀληθινὰ μεγαλοποιητὴ μας γιὰ τὸ Σολωμό. (Cvigne Francaise pour la defense edes froatde l'hellenis me la Crece Paris 1908)

Μ' ἔκαμε νὰ ντροπῶ τὸ βάρος τοῦ ἔπαινον ἀπὸ τέτοιο στόμα καὶ ν' ἀνησυχήσω μὴπως ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ψυχᾶρη δὲν πετοῦνται λόγια στὸν ἄερα. Ὁπωσδήποτε ὁ λόγος εἶται ὀμιμμένος τάραξε μὲ τὸ δίκιο, ἀκόμη καὶ σπαντάλισε. Μάλιστα τὸ «Νέο Ἄστυ» καὶ διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν ἀσέβαστη σύγκριση. Κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς δικούς μας, ἀξιοθαύμαστος καὶ πρώτης γραμμῆς λογογράφος καὶ ποιητὴς, περασιτικὸς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἦρθε νὰ μὲ δῆ καὶ συνλόγοντας ἀπάνου μου ποιεῖ τὰ λαμπρὰ ματάκια του καὶ τὸ ζουράει γιὰ καυτὰ κρεμμύτια, μοῦ πέταξε ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, «Κανείς μας ἐδῶ πέρα δὲν εἶναι μέγας». Στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβα ὕστερα εἶδα τί τρέχει. Μὰ καὶ μετὰ γιὰ νὰ τὸν εἶχα κρεμασμένο στὸ λαμό μου. σὰ μιά φορὰ οἱ γυναικοῦλες τὴ φωτογραφία τοῦ ἀντρα τους, πάλι δὲ θὰ χτυποῦσε στὰ νεῦρα ἕνα τέτοιο ἀπλό ἐπίθετο. Καὶ νά, ὁ Χατζόπουλος ἐκδικιητής.

πολὺ μέγας ζήτημα τοῦτο κάνω τὸ χρέος μου, μὰ φοβᾶμαι πὼς τὸ κάνω ἀνάμελα καὶ ἀμέθοδα καὶ μισά, μολονότι στρατιωτικῆς τῆς ιδέας πιστεύοντας στὴν ἀλήθεια τῆς, ἐγὼ ὁ διστακτικὸς καὶ συχνὰ πυκνὰ δειλιασμένος ἀγνάντια σὲ ἄλλα λογῆς ζητήματα. Ἄλλοτε εἶπα πὼς ἂν ἡ ποίησή μου εἶναι ἡ ὁμορφία μου, τὸ γλωσσικὸ μου, τὸ φρόνημα ἢ ἀρετὴ μου. Μὰ τίποτε δὲ θὰ μπορούσε ἢ ζέστα αὐτὴ τῆς ἀρετῆς μου, ἂν δὲν ἔπαιρνε τροφὴ ἀπὸ τὴ φωτοπηγὴ τῆς ὁμορφίᾶς μου. Γιατί ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά καὶ παραμερίζοντας κάθε ψεύτικη ταπεινοφροσύνη ποὺ δὲ στέκεται, κ' ἂν ἀδιάφορος μένω μπροστὰ στὴν ἄ ύπαρκτη μεγαλοσύνη ποὺ θέλουμε νὰ μοῦ κολλήσουν φίλοι μου πολὺ συγκαταβατικοί, κ' ἂν γελῶ μὲ τὴν ἀντίθετη προσπάθεια κάποιον ἄλλον, πιστεύω—κ' αὐτὸ μοῦ φάνει—πὼς εἶμαι στὰ γιομάτα ποιητῆς. Κι' ἂν ἀκόμα δὲν ἦρθε ἡ ὦρα μου γιὰ ὑποψηφιότητες μεγαλείων ἀσυστάτων, ὅμως τολμῶ ἀπὸ τώρα νὰ πῶ πὼς μ' εὐνόησε ἡ μοῖρα μὲ κάτι ὄχι καὶ τόσο ἀξιοκαταφρόνητο, ποὺ μπορεῖ καὶ νὰ φαντάζῃ γιὰ μεγαλοσύνη. Κάτι ποὺ κ' ὁ ἴδιος ὁ κριτὴς μου δὲ δυσκολεύτηκε νὰ τὸ μολογήσῃ, ἀδιάφορο ἂν τὸ θεωρήσει σύμπτωμα ἐπικίντυνο γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς φιλολογίας μας, καὶ ξετάζοντας καθὼς τὸ ζέτασε τὸ ἔργο μου, κοίταξε πὼς θὰ μπορούσε νὰ μπροδισθῆ ὁ δρόμος μου.

Τὸ κάτι τοῦτο εἶναι ἢ ἀπὸ τὸ ἔργο μου ἐντύπωση μέσα σὲ ὀρισμένους κύκλους ἀνθρώπων ποιητῶν καὶ τεχνιτῶν τοῦ λόγου, ἢ ἐνέργεια τοῦ ἔργου μου, μ' ἕνα λόγο: Ὁ τόπος ποὺ φαίνεται πὼς ἔπιασε τὸ ἔργο μου. Καὶ ἢ παρατήρηση τούτη ξαφνίζει, καθὼς γίνεται γιὰ ποιητὴ ποὺ τοὺς στίχους του δὲν τοὺς προσέχει, μῆτε τοὺς κοιτάζει, κ' ἂν τοὺς κοιτάζει, δὲν τοὺς ἀγαπᾷ ὁ λεγόμενος κόσμος. Γιὰ τὸν Ποιητὴ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ποῦμε ἀντιδημοτικὸ, ποὺ συχνὰ πυκνὰ, μὴ λαωνικὴ καὶ χωρὶς φιλολογήματα κρίση ἀκούγεται γύρω στ' ὄνομά του: ἢ, ντροπαλώτερα σ τ ο υ φ ν ο ς, ἢ σκέτα νετὲ καὶ πῶς ξαδιάντροπα ἄ κ α τ ἄ λ η π τ ο ς.

Μὰ ἢ παρατήρηση τούτη θὰ ξαφνίσῃ μονάχα ἐκείνους ποὺ δὲ στοχάζονται τί

λογῆς εἶναι ἢ ἐνέργεια ἐνὸς Ποιητῆ καὶ πὼς πρέπει νὰ τὴ νοιώσουμε τὴ φήμη του καὶ πὼς πρέπει νὰ τὴν κρίνουν μὲ τὴ δόξα του καὶ πὼς πρέπει νὰ προσδιορίσουμε τὸν κόσμον του. Ἐνας ἀξιοθάμαστος φιλόσοφος τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ὁ Ρενουβιέ, μέσα στὸ ἀπ' ὄλες τῆς μεριῆς ψυχολογημένο τέχνασμα ποὺ κάνει, σὲ δυὸ τόμους τῆς ποίησης καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Οὐγκώ, σημειώνει τοῦτα: Ὁ κοινωνικὸς χωρισμὸς ἀπὸ τὸ μωρφωμένων καὶ ἀπὸ κεί βιομηχανικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ πληθους εἶναι σχεδὸν ἀκέρια συντελεσμένος, κ' ὁ καλλιτέχνης δὲν ἐργάζεται παρὰ γιὰ τοὺς πρώτους. Ἀλήθεια ποὺ τοῦ κάκου τὴν κρύβουμε» Κάπως διαφορετικὰ ὁ Ταῖν μιλώντας γιὰ τὸ σημάδι ποὺ ξεχωρίζει τὴν Τέχνη ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμη, «ἢ Τέχνη, λέει, εἶναι μαζὶ ἀρχοντικὴ καὶ δημοτικὴ ἐκδηλώνει τὰ ὑψηλότερα καὶ τὰ ἐκδηλώνει σὲ ὄλους». Στὴ φράση τούτη, σ' αὐτὸ τὸ σὲ ὄλους πρέπει νὰ σταματήσουμε καὶ προσεχτικὰ νὰ τὸ δοῦμε· γιὰ ἀλλοιώτικα κίντυνος εἶναι νὰ τὸ πάρουμε κάπως ἀξέταστα καὶ κατὰ νὰ τὸ χωνέψουμε. Νομίζω πὼς τὰ σύννορα τῆς ἐπενέργειας ἐπιστήμης καὶ τέχνης δὲν ξεχωρίζουν τόσο καθαρὰ ὅσο φαίνεται πὼς θέλει νὰ δείξῃ ὁ Ταῖν. Βέβαια γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὴν ἐπιστήμη πρέπει νὰ ἔχῃ ἀποκτημένη κάποια ξεχωριστοῦ εἶδους προπαιδεία. Μὲ ξεχωριστὴ λοιπὸν τάξη ἀνθρώπων ὁ ἐπιστήμονας ἔχει νὰ κάμῃ. Μὰ δὲν εἶναι σπάνιο μάλιστα γιὰ τοὺς μεγάλους σοφοὺς ποὺ γενήκανε πατέρες ἢ διαλαλητὲς μᾶς ἀλήθειας ποὺ ἀλλάζει τὴν ὄψη τοῦ στοχαστικοῦ κόσμου, δὲν εἶναι σπάνιο τὰ ἐπιστημονικά τους τὰ μαθήματα, ξαναστοχασμένα καὶ ξηγημένα λαϊκευτικά, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀχαρὴ ἀλγεβρικὴ ἀκριβολογία τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσας, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους εἴτε ἀπὸ ἄλλους ἐκλαϊκευτὲς. νὰ συγανήσουνε πλατιά πλατιά πυκνὰ στρώματα φιλομάθων, ὄλο τὸν κόσμο ποὺ τὰ γνοιάζεται πὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα· τὰ ζητήματα ποὺ βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὰ λαμπορατόρια κ' ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια· ὄχι μόνο σπάνιο δὲν εἶναι, ὅσο πάει τὸ φαινόμενο τοῦτο, μὰ καὶ συχνότερα, ὅσο καταπληκτικότερα διαδίδεται ἢ ἐφημερίδα, τὸ ἀπά-

νου, ἀπ' ὄλα ὄργανο τῶν πρόχειρων καὶ τῶν εὐκολων μαθημάτων καὶ τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικό, καὶ ὅσο προκόβει καὶ πάει ἔμπρὸς ἀπίστευτὴ ἢ συγκοινωνία τοῦ ἀνθρώπου σὲ κάθε τι.

Καὶ σὰν ἀναγκαῖο παρακολούθημα καὶ σὰν κορώνα τῆς δόξας ποὺ στόλιζει τὸ σοφὸ τῆς ἐπιστήμης, ἔρχεται ὕστερ' ἀπὸ τὸ σκόρπισμα τοῦ ἔργου τοῦ πέρ' ἀπὸ τὰ ναγνωρισμένα σύννορα τοῦ ἐπιστημονικοῦ βασιλείου, καὶ κάτι ἄλλο σκορπίζεται ὄχι πὰ τὸ ἔργο του, μὰ μονάχα τὸ νομὰ του στὴ γνώση τοῦ πολλοῦ κόσμου· καὶ φτάνει. Γιατί σχεδὸν πάντα λιγοστοὶ εἶν' ἐκείνοι ποὺ μιᾶνε γιὰ κάποιον ἀπὸ τὸ γνωρισμα τοῦ ἔργου τοῦ κάποιου καὶ πῶς πολλοὶ ἐκείνοι ποὺ μιᾶνε γιὰ ἕνα πρόσωπο, κ' ἂς μὴ γνωρίζουν ἀπὸ κείνο τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ φημισμένο τὸ νομὰ του. Ὁ κόσμος ἀπὸ τὰ ἔτοιμα χαιρέται καὶ τὴ δόξα τῶν ἄλλων. Μὰ πάντα ὅτι καὶ ἂν ποῦμε, ἢ ἀλήθεια εἶναι πὼς οἱ ἐπιστήμονες δουλεύουνε γιὰ ὀρισμένη τάξη ἀνθρώπων ὅμοια ἀρματωμένων ἐκεῖ ποὺ ὁ καλλιτέχνης, κατὰ κατὰ, δὲ μιλεῖ πρὸς ὀρισμένη τάξη ἀνθρώπων, διαβασμένων, σοφῶν καὶ καλλιτέχνηδων σὰν ἐκείνος· εἶναι γυρισμένος πρὸς τοὺς ἀπὸ κάθε κοινωνικὴν ἢ διανοητικὴν τάξη ἀνθρώπων, φτάνει νάχουνε μέσα του μὴ κάποια εὐαισθησία, μὴ κάποια καρδιά, μὴ κάποια φαντασία, μὴ κάποια κρίση πῶς ἀπὸ τὸ φυσικὸ τους παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνατροφή τους, ἀνάλογα πάντα μὲ τὴ δική του τὴ μόρφωση, ἔτσι—σχετικὰ κάπως—πρέπει νὰ τὴ νοήσουμε τὴ φράση σὲ ὄλους. Δηλαδή ὁ καλλιτέχνης μιλεῖ ὄχι πρὸς ἀνθρώπους, μὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, τὸν αἰώνιο, τὸν ἀκέραιο, ποὺ εἶναι, σὰν ἀπὸ κάποια θεία χάρις, σὰν ἀπὸ κάποιο ιδεώδη προορισμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης, προσδιορισμένος νὰ τὸν αἰσθάνεται τὸν καλλιτέχνη καὶ νὰ συγανιέται ἀπὸ κείνον. Τοῦ ιδεώδικο αὐτοῦ τύπου ἀντίτυπα ποιοῦμενὰ βροῦμεσὲ ὄλες τῆς κοινωνικῆς καὶ διανοητικῆς τάξης. Αὐτὸ θὰ πῆ τὸ σὲ ὄλους τοῦ Ταῖν. Μὰ καὶ τὴν ἀλήθεια τούτη δὲν τὴ βρίσκουμε καὶ στὴν πράξη, καθὼς ὄλου τοῦ κόσμου τούτου, μὲ ὄλη τὴν ιδεατὴ θεωρητικὴ τῆς ἐντέλεια. Ἡ

ἐπιστημονική γλώσσα, ἃ δὲν ἐκλαϊκευτῆ δὲν εἶναι βέβαια προσιτὴ παρὰ τοὺς ἐπιστημονικὰ μορφωμένους. Μὰ μήπως καὶ ἡ ποιητικὴ γλώσσα, ποῖν ἐκλαϊκευτῆ ἀπὸ τοῦ κριτικοῦ τὴν ἀνάλυση, μὲ ὅσα κ' ἂν λένε, οἱ πολλοὶ μήπως εἶναι προσιτὴ σὲ ὅλους; Κάθε ἄλλο. Μόνο οἱ διαλεχτοὶ τὴν αἰσθάνονται χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ κριτικοῦ. Ἡ φιλολογία λαϊκεύει τὴ φιλοσοφία ἢ κριτικὴ τὴ φιλολογία. Μὲ τὴν παρατήρηση πὼς εὐκολότερα ἐπιβάλλεται, γίνεται τῶν πολλῶν ὁ ἐπιστήμονας, παρὰ ὁ ποιητής.

Ἐξ ἐναντίας δὲν εἶναι σπάνιο τὸ φαινόμενο τῶν καλλιτεχνῶν (καὶ ἀναφέρομαι σημειώνοντας τοῦτο, στὸν ἀπάνου ἀπ' ὅλους τεχνίτη τοῦ λόγου, στὸν ποιητῆ), ποῦ, ἀντίθετα μὲ τὴ μοῖρα τῶς ἐπιστημῶν, δὲν εἶναι γνωστοί, δὲν τιμῶνται καὶ δὲν λιβανίζονται, παρὰ μέσα σὲ ὠρισμένες διανοητικὰς συντροφιάς, πότε πυκνότερες, πότε ἀραιότερες ἀπὸ σημειωμένες φυλὰς ἀνθρώπων. Εἶναι οἱ ἀνθρώποι τοῦτοι, εἴτε καλλιτέχνες οἱ ἴδιοι, εἴτε ἀπλούστερα, φιλότεχνοι, εἴτε ἀπὸ τὸ νοῦ τους γινόμενοι, εἴτε ἀπὸ τὴν καρδιά τους φυσικὰ διωρισμένοι νὰ καταλάβουν καὶ νὰ τὸν ἀγαπήσουν τὸν ποιητῆ, μπασμένοι μέσα στὸ ἔργο του, ἃ μέσα σὲ ναὸ ἀπλησίαστο ἀπὸ τοὺς κάθε λογῆς βέβηλους τοῦ ναοῦ αὐτοῦ οἱ πύλες ἀνοίγονται καὶ ψέλνονται οἱ μυσηριακὰς λειτουργίες του γιὰ τοὺς κατηχημένους καὶ γιὰ τοὺς πιστοὺς, ἀπὸ μιὰ μοιραία τάξη πραγμάτων εἴτε τὸ θέλουν, εἴτε δὲν τὸ θέλουν οἱ ἱεροφάντες τοῦ ναοῦ. Καὶ τὸ φαινόμενο τοῦτο, ἀνάλογα μὲ ὅ,τι παρατηρήσαμε γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες εἶναι ὄχι μόνο σπάνιο, μὰ γίνεται μέσα μὲ τὴ μέρα συχνότερο, ἴσα ἴσα ὅσο πιὸ τεράστια ξετυλίγονται τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας καὶ περίσσια σκορπίζεται ἡ δημοσιογραφικὴ μύθησις: πράγματα ποῦ ἀναγκάζουν κάποιους ὠρισμένων ἰδιοσυγκρασιῶν ἀνθρώπων νὰ βρίσκουν ἄσυλο σὲ ὠρισμένους κύκλους, νὰ θεμελιώνουν πνευματικὰ μοναστήρια, ἃν ἐκεῖνα ποῦ κάπου ὠνεύονταν, μιλώντας πρὸς μιὰ γυναῖκα, ὁ Νίτσε, ναποτραβιῶνται ὄνειροπλέχτες μέσα σὲ σκῆτες καὶ νὰ ζητᾶνε τὸ ἀληθινὸ τὸ φῶς, ξεχω-

ρίζοντάς το ἀπὸ τὰ λεγόμενα φῶτα, καὶ βρίσκοντάς το μακριὰ ἀπὸ κείνο.

Μὲ τὸν καιρὸ παίρνει τὴ θέση ποῦ τοῦ πρέπει ὁ καλλιτέχνης' μὰ καὶ τότε ἡ θέση του δὲν εἶναι, καλὰ καλὰ, τελειωτική, καθὼς δὲν εἶναι καὶ τῆς ἱστορίας ἢ κρίσης, ὅσο κ' ἂ φαντάζει σιδεροθεμιωμένη, καὶ γι' αὐτὲς ἀκόμα τὶς γιγάντιες κορφές. Μὰ κοίτα κεῖ! καὶ ἡ ἐπιστήμη ποῦ σπρωγμένη ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων γίνεται λαϊκὴ, καὶ ἃ νὰ ποῦμε, μιλεῖ πρὸς ὅλους, καὶ ἡ Τέχνη, ποῦ σπρωγμένη ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων, δείχνει ἔτσι ἀριστοκρατικὴ, ἀγάλια ἀγάλια καὶ μὲ τὸ περπάτημα τοῦ καιροῦ, ὅστε' ἀπὸ τῆς πρώτης τὸ ἄπλωμα κ' ὕστερα ἀπὸ τὸ μάρμαμα τῆς δευτέρας, διωρισμένες εἶναι νὰ κινηθοῦνε καὶ νὰ φαντάζουν σὲ σύνορα πλατὰ καὶ νὰ συγκινήσουνε λογῆς ἀνθρώπους. Καὶ μποροῦσε κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὄχι τόσο μὲ τὰ ἔργα τῶν τρανῶν τῆς ἀντιπροσώπων, ὅσο μὲ τὰ δνόματά τους. Ἡ δόξα δὲν εἶναι πρᾶμα, εἶναι ὄνομα. Ὁ Ποιητὴς μᾶς τὸ λέει «Πρέπει νὰ θέλουμε νὰ δοκιμαστοῦμε, κ' ὄχι νὰ δοξιστοῦμε!» Κ' εὐγλωττα στὸ μελετητικὸ του ποίημα ὁ Ψυχάρης 1) ἀραδιάζει τὰ ψέμματα, ποῦ γνωρίζονται μὲ τὸνομα τὸ κοινὸ τῆς δόξας. Ἡ δόξα δὲν εἶναι πρᾶμα, εἶναι ὄνομα. Ὁμηρος—Ἀριστοτέλης—Ντάντες—Μιχαήλ Ἀγγελος—Μπετχόβεν—Πάστερ—Οὐγκώ—Σπινόζας—Γκαίτε καὶ λοιποὶ. Οἱ πιὸ πολλοὶ ποῦ δὲν ξεσκεπάζοντ' εὐλαβητικὰ μπροστά τους, ξεσκεπάζονται ἃ μπροστά σὲ θεοὺς. Δὲν εἶδαν τίποτε ἀπὸ κείνους τίποτε παρὰ μιὰ χλωμὴ εἰκόνα τους ἕνα ἴσκιό τους φτάνει τὸνομα. Τοὺς πιστεύουνε, μὰ δὲν τοὺς γνωρίζουν. Ὁχι. Μὲ ὅλη τὴν εἰδικότητα τῆς ἐπιστήμης, μὲ ὅλη τὴ γενικότητα τῆς τέχνης, κ' ἀπὸ μιὰν ἄλλη ὄψη, μὲ ὅλη τὴν κοινωνικότητα τῆς ἐπιστήμης (ἡ ἐπιστήμη εἶναι Ἐμεῖς, εἶπεν ἕνας), μὲ ὅλη τὴν ἀτομικότητα τῆς τέχνης (ἡ τέχνη εἶναι Ἐγώ, εἶπεν ὁ ἴδιος), καλλιτέχνες κ' ἐπιστήμονες, σοφοὶ καὶ ποιητὲς δουλεύουν ὁ καθένας τους γιὰ ἕναν κόσμον ξεχωριστό, τὸν κόσμον τὸ δικό τους, τὴν Πολιτεία ποῦ γεννηθήκανε. Δὲν

1) «Athena» ta gtorie

ὑπάρχει κόσμος, ὑπάρχουνε κόσμοι καὶ κοσμάκηδες, ἀδιάκοπη κίνηση, ἀλλαγὴ ξάπλωμα, στένεμα, ξετύλιμα, πισωδρομία. Καὶ λοιπὸν ὑπάρχουνε ποιητὲς ποῦ ἃν τελειωτικὸ τὸ μεγαλεῖο τους ἄπλωθηκε σὲ κόσμον ὅλο' μὰ τὸ ἄπλωμα τοῦτο ἕνα κακὸ τὸ ἀντισηκῶνε' γνωρίζονται ὀνομαστικά, ὄχι πραγματικά.

Ἀντίθετα εἶναι ποιητὲς ποῦ ἡ γιὰ τὴ δὲ φτάσανε στὴν κορφὴ τοῦ «μεγάλου ἱεροῦ Παρνασσοῦ» καθὼς θὰ ἔλεγε ὁ Μορεὰς, εἴτε γιὰ τὴν ἦρθε ἀκόμα ἡ ὠρα τους, δὲν εἶναι γνωρισμένοι ἀπὸ κόσμον ὅλο, παρὰ μόνο ἀπὸ κάποιους κύκλους, ὄχι καὶ πολὺ πλατιοὺς μὰ ἡ φήμη τους θεολογικὴ δὲν εἶναι: εἶναι θεϊκὴ.

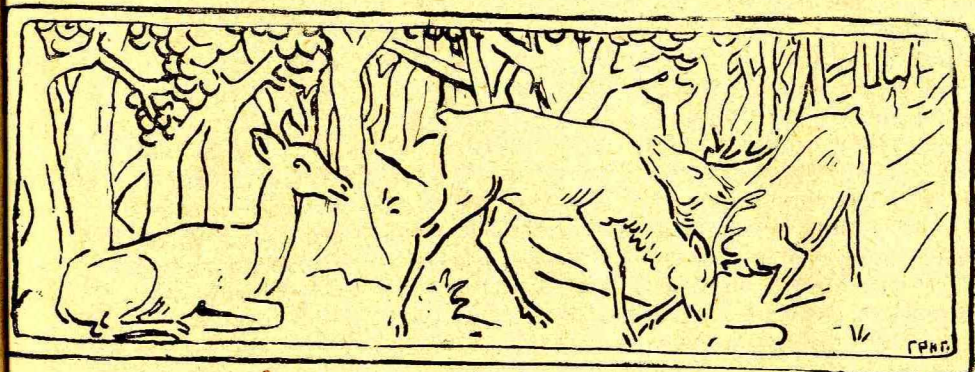
Μέσα στοὺς δευτέρους τούτους δὲν ἔχω καμιὰ δυσκολία νὰ τοποθετήσω τὸ ταπεινὸ ὑποκείμενό μου. Ὁ κόσμος ὑπάρχει, ὅσο στενὸς καὶ ἂν εἶναι. Κι' ὅσα κ' ἂν δὲν εἶμαι, βέβαια μεγάλος, ἡ σημασία μου στέκεται σὲ τοῦτο: Δὲν εἶναι ὄνομα, εἶναι πρᾶξη. Δὲν τὴ διαλαλεῖ ὁ τύπος μας, τὴ σιγοδείχνει ἡ ποίησή μας. Εἴτε μὲ ἀναγνωρίζουν εἴτε δὲ μὲ γνωρίζουν εἴτε μὲ ἀπαρνένται, εἴτε μὲ τιμᾶν, εἴτε μὲ βρίζουν, εἴτε μὲ θυματίζουν, εἴτε μ' ἐπικρίνουν, ἀδιάφορο. Κάποια σημάδια δικὰ μου θὰ ξεμυτίζονε στ' ὀκνητὰ καὶ σιὰ ἔργα ποῦ μᾶς δώσανε συνομήλικοι μου καὶ νεότεροί μου καὶ προσβύτεροί μου τῆς ποιητικῆς Τέχνης πιστοί, ἃν ἀπὸ φιλίας σημα-

δέματα ποῦ προδίνουν κάποια πρόσωπα, ὅσα κ' ἂν ὀρέγονταν νὰ φανοῦνε πιασμένα. Καὶ θὰ μπορούσα ἐδῶ νὰ ἀραδιάσω μὲ τὰ ὀνόματά τους, ἀράδα, ἀράδα, περίσσιους ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας γύρο μας ποῦ στέκονται στὴν τρώγη γραμμὴ κ' ἄλλους: ὄχι λίγους πο' κάποτε, ἢ ἀπὸ χροῆς ἢ ἀπὸ ἀγάπη ἢ ἀπὸ σεβασμὸ ἢ γιὰ τοὺς δῶθηκε εὐκαιρία, κάμανε γιὰ μένα μιὰν ὀμολογία πίστεως, ἢ τιμῆς, ἢ σὲ λόγια τους ποῦ τυλώθηκαν, ἢ σὲ ἀφιερῶσμά τους ἢ σὲ γράμμα τους πρὸς ἐμένα, ὅσο κ' ἂν τῶρα μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς—ξέρω κ' ἐγώ!—μπορεῖ ν' ἀλλάξουν ἢ νὰ κάνουν πὼς ἄλλαξαν γνώμη.

Ὅλοι τους μοῦ κάμαν τὴν τιμὴ νὰ περάσουν ἀπὸ τὰργαστήρι μου. Καὶ τὸ ἔργο μου, γιὰ τοῦτο καὶ ὅποιο, εἴτε ἀκέραιο, εἴτε μισό, εἴτε ἀρχὴ κάποιας καλλιτέρευσης ποῦ στέκεται ἀκόμα πίσω, εἴτε τὸ καταστάλαγμα κάποιου τρώπου ποῦ ἔκαμε τὸ γύρο του, εἴτε σαθρὸς, εἴτε λιμάνι θὰ λογαριαστῆ στὴν ἱστορία τῆς γραμματολογίας μας κάποτε, γρήγορ' ἀργά, στὴν καλοσυνεῖδητη πάντα ἱστορία: δὲν εἶναι προορισμένο ἔτσι ἄδικα νὰ πάη φαίνεται ἡ ἐνέργειά του καὶ ἡ παρουσία του, ὄχι σὰ στόματα τῶν νεοελλήνων φαίνεται σὰ μάτια τῆς νεοελληνικῆς Μούσας.

(Ἔχει συνέχεια)

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΗ

«Οἱ μῆνες πού μεσολάβησαν ὥσπου νὰ κάμω τὸ Δημητράκι, θὰ μοῦ μείνουν ἀλησμόνητοι. Ὁ μπέης καὶ ἡ νενέ του μὲ εἶχανε μὴ στάξη καὶ μὴ βρέξη, νὰ μὴ στενοχωρηθῶ, νὰ μὴ κάμω πὼς θὰ μεταπαίσω τίποτα στὸ σπίτι, μὴ μπᾶς καὶ κουραστώ, νὰ μὴν ἀκούσω μυρωδιά. Ὁ τιπρωτοφρανίστικο δροστερικὸ ἔβγαине στὴν ἀγορὰ, ἔπρεπε νὰ μοῦ τὸ ἀγοράσῃ ὁ μπέης νὰ μοῦ τὸ φέρῃ ξαφνικά. Ἀπὸ τὴ μιά μεριά μὲ παρακρατοῦσε ὁ μπέης κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ νενέ του. Ἡ νενέ του, τὸν ἀγαποῦσε πολὺ τὸ μπέη μου· τ' ἄλλα της παιδιὰ, δυὸ κόρες κι' ἓνα γιό, τάχε παντρεμένα ἀπὸ χρόνια κ' ἔμενε μόνο μὲ τὸ μπέη μου στὸ κονάκι. Ὁ μοναχογιὸς της τὸν ἔλεγε, κ' ἔβαζε ἀπὸ δῶ τὸν μπέη μου κι' ἀπὸ κεῖ ὅλα τ' ἄλλα της παιδιὰ. Τὸ 'χε καημὸ μεγάλο, πού κι' ἀπὸ τὴν πρώτη του παντριά δὲν εἶχε ἀποχτήσει παιδιὰ, ἔλεγε πὼς θὰ ἦταν ἀπὸ λόγου του. Περιοῦσαν καὶ τὰ χρόνια του καὶ κουβέντα γιὰ νὰ ξαναπαντρεθῆ δὲν ἤθελε νὰ τοῦ κάνουν, κι' ἔξαφνα μὲ ὑποδεχτήκανε μένα σὰ ρόδο στὸ μαντήλι. Στὸν κόσμῳ ψυχῆ, δὲν πιστεύω νὰ ἀγαπήθηκε σὰν καὶ μένα, μὴδὲ νὰ πῆρε τόση τιμὴ καὶ ὑπόληψη. Μάνα καὶ γυιὸς μοῦ παραστέκανε σάμπως ἤμουνα γυιὰ νὰ ραγίσω. Κρίμας νὰ μὴν εἶναι μορετό, νὰ γίνονται οἱ ἀνθρώποι πουλιὰ, γιὰ νὰ πετοῦσανε καμιά στιγμὴ νὰ μὲ δοῦνε πὼς βασανίζομαι ἀπὸ τὰ ξημερώματα ὡς τὰ μεσάνυχτα νὰ σφουγγαρίζω καὶ νὰ πλύνω γιὰ νὰ μὲ λυπηθοῦνε. Ποῦ εἶνε ὁ μπέης, καληώρα νάχη, πού νὰ βρέχονταν μόνο μόνο οἱ ἄκρες τῶν παπουτσιῶν μου, ἦταν ἄξιος νὰ σηκώσῃ τὸ σπῆτι στὸ πόδι. Πόσες φορὲς ἔνάκουα τὴ νενέ τοῦ μπέη, νὰ παραγγέλνῃ μέσα στίς δοῦλες: «Μὴ στενοχωρήσῃ καμιά σας τὴ Λυγερόη μας, μὴ μάθω πὼς ἐχαλάσατε στὸ παραμικρὸ τὸ κατήρι της, γιατί δὲ θὰ μείνετε δῶ μέσα δευτέρη ὥρα. Ἡ Λυγερόη στερήθηκε τὸν κόσμῳ, καὶ κλείστηκε στὸ χαρέμι γιὰ τὴν ἀγάπη μας, καὶ ἀπαρνήθηκε τοὺς γονιούς της, καὶ ἀπαρνήθηκε

τὴν πίστη της, καὶ ἀπαρνήθηκε τὴν ἐλευθερίαν της καὶ ἂν τὴν παραπονεσώμε, ἂν τῆς ποῦμε βαρὺ λόγο, θὰ τότε γράψῃ ὁ Μουχαμέτης στὸ κατάστιχό του, καὶ ποτὲ ποτὲ δὲν θὰ τότε ἀλησιμονήσῃ». Ἀλήθεια κίολας, δυὸ χρόνια πού ἔκαμα κοντά τους δὲ βγῆκα τὸ κατῶφλι τῆς πόρτας ἔξω. Πὼς νὰ βγῶ: νὰ βάλω χανουμιστικά δὲν ἤθελα· πάλι νὰ βγῶ ξέσκεπη, νὰ μὲ δῆ ὁ κόσμος καὶ νὰ μὲ κουβεντιάσῃ, πού ὅλοι τὸ ξέρανε πὼς ἤμουν μέσα στὸ χαρέμι... Τὸ δέγμα μου ἦταν γινομένο σὰν τὸ γάλα καθὼς δὲ μ' ἔβλεπε διόλου ἥλιος. Τὰ χέρια μου, καθὼς μοῦ τὰ 'παίρνε ὁ μπέης καὶ τὰ χάδευε, τὰ λεγε τὰ κρινάκια μου καὶ τὰ ζουμπούλια μου, ἔτσι ἄσπρα ἦσαν καὶ μαλακά, ἴδια πούπουλα. Τώρα δὲν μπορῶ νὰ πιάσω τίς βελόνες νὰ πλέξω. Τόσο ἔχουν χοντρήνῃ ἀπὸ τίς λάτρες. Τῆ Μεγάλῃ Σαρακοστή, σαρανταοχτὼ μέρες, πού ἐγὼ νήστευα, δὲν εἶδα νὰ μπεῖ στὸ σπίτι κρέας, οὔτε αὐγὸ, οὔτε τυρί, οὔτε ἄκουσα σαρανταοχτὼ μέρες μυρωδιὰ βούτυρου. Ἄν ἐκεῖνοι ἔτρωγαν κρυφά μου δὲν ξέρω. μὴ στὸ τραπέζι φέροναν μόνο νηστήσιμα· καὶ τί; χαβάρια, ἄστικούς. Ἀπὸ τὰ ἴδια τρώγανε καὶ κείνοι. Καὶ ἡ νενέ του μοῦδινε καὶ τὴν εὐκὴ της ἀποπάνω: «ἔχε τὴν εὐκὴ μου, Λυγερόη μου, πού εἶσαι ἀφορμὴ καὶ δὲν τρώγω κρέας πού δὲν τὸ θέλω». Σὰν γεννήθηκε τὸ Δημητράκι, ἀγόρι κίολας καθὼς τὸ θέλανε, κάμινε στὸ σπίτι μεγάλες γιορτές. Ἦρθαν μὲ τὴ σειρά ὅλοι οἱ συγγενῆδες, πρῶτα οἱ γέροι κ' ὕστερα καὶ οἱ πιὸ νέοι καὶ φέροναν δῶρα. Ἄλλα σὲ μένα κι' ἄλλα στὸ παιδί.

Τοὺς δικούς μου ἀριὰ καὶ ποῦ πιά νὰ τοὺς θυμηθῶ. Μόνο ἅμα τύχαινε νὰ λέγουν τὴν κουβέντα τους τοὺς θυμολοῦν. Ἄκουα ὅμως πὼς μὲ καταριόντανε. Δὲν ἤθελαν, λέει, νὰ μὲ ξέρουν, ἡ μητέρα μου σὰν τὴ ρωτοῦσαν ἔλεγε πὼς εἶχε μόνο μιά κόρη, τὴν ἀδερφή μου. Σὰν ἔμεγαλώσε λίγο λίγο τὸ παιδί, τὸ βαφτίσανε, ὅχι σὰν ἐμᾶς, ἐκεῖνοι δὲν τὰ βαφτίζουνε

σὰν τὴν ἐκκλησιά μας, καὶ τὸ ὄνοματίσανε κατὰ τὴν πίστη τους Ὀσμάν. Ἐ, ὡς ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα εἶχα περάσῃ καλὰ ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα ὅμως κ' ὕστερα, ἔβαλε ἀρχὴ νὰ μὲ τρώῃ σιγὰ σιγὰ τὸ σαράκι. Ἄμα ἄκουα καὶ φώναζαν Ὀσμάν. κορόβιτανε ἡ πνοή μου. Ἐνιωθα νὰ μὲ διαπερνᾶ μιά τρεμούλα. Δικό μου ἦταν τὸ παιδί πού τὸ φώναζαν μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα; δὲν μποροῦσα νὰ τὸ χωνέψω, νὰ τὸ πάρω ἀπόφαση. Τὸ ἔλεγα τὸ ξανάλεγα ἀπομέσα μου, τὸ στριφογύριζα στὸ μυαλό μου, καὶ δὲν μποροῦσα νὰ τὸ συνειθίσω. Ποτὲ μου δὲν τὸ φώναξα ἔτσι. Τὸ λεγα τὸ παιδί μου, τὸ καμάρι μου, μὰ Ὀσμάν δὲν τὸ εἶπα ποτέ.

Ἐκεῖ μέσα στὸ χαρέμι κλεισμένη ἄκουσα νὰ λένε πὼς γίνεται πόλεμος μὲ τοὺς χριστιανούς καὶ πὼς οἱ Τοῦρκοι τὴν παθαίνουνε. Μάλιστα ὁ μπέης μὲ πείραζε: «Τὶ ἔχεις, Λυγερόη, καὶ εἶσαι ἔτσι;—ἐγὼ δὰ κείνον τὸν καιρὸ ἤμουν πάντα κακόκεφη, μὲ χίλι βάσανα βγάνανε τὰ λόγια ἀπὸ τὸ στόμα μου—δὲ χάρεσαι πού νικοῦνε οἱ δικοί σου; Νά! ἂν δὲν πιστεύης, διάβασε νὰ δῆς, ἐγὼ γιὰ σένα τὴν ἀγόρασα». Καὶ μοῦδειξε μιά ἐλληνικὴ ἐφημερίδα. Κάνε ὑπομονή, Λυγερόη, μούλεγε ὁ μπέης, θὰ δῆς πού θὰ πάρете σιγὰ σιγὰ καὶ τὴ Σμύρνη, καὶ τότε πιά θὰ χριστιανέψω καὶ γὼ γιὰ νὰ μὴ μὲ σφάζετε... Καὶ μιά βραδιὰ ἀλησιμόνητη ἦρθε ὁ μπέης ἀπὸ ἐνωρίς καὶ μᾶς ἀνάγγειλε πὼς βγῆκανε ἐλληνικὰ στρατεύματα στὴ Σμύρνη. Πὼς ἡ Σμύρνη ἦταν ἀνάστατη ἀ τὸ τὸ ζήτη. Πὼς κάτω χαλοῦσε ὁ κόσμος ἀπὸ τίς μουσικὲς καὶ τίς φωταψίες. Ἦθελα νὰ κρυψῶ τὴ χαρὰ μου μὰ δὲν τὸ κατάφερα. Ἐβαλε ἀρχὴ τὸ χορμὶ μου νὰ δέρον, ὅπως σὰν θὰ πειράζονε, Θεέ μου φύλαγε, κανένα σπασμοί, καὶ μιά νὰ κλαίω καὶ μιά νὰ γελῶ. Ἀπὸ τότε κ' ὕστερα δὲν ἦτανε τρόπος νὰ μείνω στὸ χαρέμι.

Τὴν νύχτα ἀρχισα νὰ μὴν κοιμοῦμαι. Ἐσηκωνόμουν καὶ κάθιζα στὸ κρεβάτι, καὶ καθὼς ἔμενα συχνὰ μοναχὴ—ὁ μπέης ἐπήγαινε στὸ τσιφλίκι γιὰ τίς δουλιές του καὶ ἔξωμενε ἐκεῖ,—τίνος νὰ μιλήσω, ποῖδὲν ἄλλον εἶχα παρὰ τὸ παιδί μου; ὅλο καὶ τοῦλεγα τὰ σχέδιά μου: ἐμεῖς Δημητράκι

—ἅμα δὲν μᾶς ἄκουε κανεὶς τὸ φώναζα Δημητράκι, τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα μου καὶ ἰνωθα μὴν ἀλάφρωση—ἐμεῖς Δημητράκι, δὲ θὰ μείνωμε ἐδωμέσα. Ἐμεῖς εἵμαστε χριστιανοί! Ἄκους, Δημητράκι μου; Νά, ἔτσι λέγανε καὶ τὸν πατέρα μου, καὶ πού εἶπα πρὶν πὼς εἶχα ἀποξέχασε τοὺς δικούς μου, δὲν τὸ 'πα καλὰ, τὸν πατέρα μου τὸν ἔφερα κάθε μέρα στὸ νοῦ μου, καὶ τὰ μάτια μου γέμιζαν δάκρυα.... Ἐκεῖνος λέει ἀπ' ὅλου; τοῦ σπιτιοῦ μας δὲν ἔλεγε τίποτα γιὰ τὸ πηροστράτημά μου, μόνο ἅμα τοῦ ἀνάφερονε κανεὶς τὸ ὄνομά μου, κατέβαζε τὸ κεφάλι του κάτω καὶ ἔλεγε πὼς ὄχι, ὄχι, δὲν θὰ τότε βαστάξω τούτον τὸν καημὸ. Τίποτ' ἄλλο δὲν ἔλεγε. Καὶ τὴ νύχτα πού κάμινε στὴ Σμύρνη τὴ λαμπροφορία, ἐγὼ ἤμουν ἀνεβασμένη στὸ ψηλὸ ψηλὸ καμαράκι κ' ἔβλεπα κάτω τὰ φῶτα, τίς ρουκέτες, ἄκουα τὴ βουὴ τοῦ κόσμου, τὰ ζήτη, τίς καμπάνες πού χτυποῦσανε νὰ σπάσουνε. Σὲ μιά στιγμὴ δὲν ξέρω τί μοῦρθε—ὁ μπέης ἔλειπε στὸ τσιφλίκι, καὶ ἡ νενέ του ἔκανε τὴν προσευχὴ της—ἄρπάξω τὸ Δημητράκι καὶ παίρνω δρόμο. Μὲ τὰ πασουμάκια βρόθηκα καὶ τὸ Δημητράκι τὸ εἶχανε ξετυλιγμένο. Τὸ τυλίξα βιαστικὰ βιαστικὰ σὲ μιὰ πάντα, τὴ ἄρπαξα στὰ χέρια μου καὶ ἔτρεξα γιὰ τὴ Μητρόπολη.

Πὼς μοῦ φάνηκε ἡ Μητρόπολη σὰν ἔφταξα καὶ μπῆκα μέσα! σὰ νάτανε λέει Παράδεισος, πού ἀνοῖξε καὶ μὲ δέχτηκε..

Σὰ μάθανε στὸ χαρέμι πὼς ἔφυγα καὶ πὼς βρισκόμουν στὴ Μητρόπολη πῆγανε νὰ τὰ χάσουν· μὰ νὰ μὲ πύρουν καὶ πίσω δὲν ἦταν εὐκόλο, δὲν τοὺς περοῦσε τότες. Ἐμεῖς βασιλεύαμε. Ὁ μπέης μόνο μοῦστελε τὴν ἄλλη μέρα ἐμέσως γράμμα μὲ τὴν Ἐλένη, μούλεγε τοῦτο καὶ τ' ἄλλο, καὶ στὸ τέλος μὲ θερμοπαρακαλοῦσε νὰ καθίσω καὶ νὰ συλλογιστῶ καλὰ, καὶ νὰ τοῦ στείλω πίσω τὸ παιδί. Γιὰ μένα, λέει, τὸ καταλάβαινε καὶ μόνος του πὼς ἦτανε ἁμαρτία νὰ μὲ ξανακλείσῃ σ' αὐτὴ τὴ ζωντανὴ φυλακὴ, πού δὲν ἤμουν μαθημένη· μὰ καὶ μονάχη μου εἶχα ἀποφασίσῃ νὰ σηκωθῶ νὰ φύγω, θὰ πεῖ πὼς ὅλον τὸν καιρὸ δὲν ἔκανα. Καὶ λοιπὸν δὲν τὸ

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΕΓΕΙΡ' Ο ΗΛΙΟΣ

IBAN ΣΤΟΓΙΑΝΟΦ

Ἐγειρο' ὁ ἥλιος στὰ ὄρη πέρα,
νύχτα τοὺς κάμπους περечеῖ
ὁ ὕπνος σερμένος πρὸ σκοτάδι
κλειῖ μάτια πόχουν κουραστῆ.

Δάση, ἰακκίες, οὐράνια ὑπνιάζουν
καὶ τ' ἀνθολούλουδο σφαλαῖ,
μακριὰ μεσ' στάσρα τὸ φεγγάρι
στοχαστικά μ' ὄψη κοιτᾷ

Γεῖρε καὶ σύ, δουλεύτη αἰώνιε,
γῆ τῆ γενέθλια πού ἀλετοῦς,
σύ, πού τὸ μάνια εἶσαι τῶν κόπων
πού μεσ' στὸν ἴδρο ξεψυχᾷς!

Γεῖρετ' ἐσεῖς, πού εἴς βυζαίνουν
νερά, ὑγρασίες καθημερινά
γείρετ' ἐσεῖς, πού εἶναι σας ξένη

παρηγοριά, ἄνεση, χαρά!

Γεῖρε καὶ σύ, θλιπτὲ παλαίστη,
μιάς νιᾶς ἀγῆς προπορευτή,
κάποιος εἰρήνης, δίκαιου, ἀγάπης,
ιδανικὲ ἐσὸ μαχητή.

Πάρετ' ἀνάσα οἱ χερομάχοι
στὰ μέτωπ' ἄς στεγνώση ὁ ἴδρος·
στὶς κουρασμένους τὶς καρδιές σας
ἢ αὐρα ἄς φουσηθῆ τῆς νυχτός·

Νᾶστε πουρνὸ, πουρνὸ στῆ μάχη
μὲ φρέσκια δύναμη ξανά,
στῆς μαύρης νύχτας, τίς ἀνάγκες
νὰ μὴν χολώσετε μπροστά.

μετάφραση ΠΕΤΡΙ

τίς φαρίνες, μὲ τὰ κασόνια τοῦ τὰ κουβα-
λοῦσε ὁ μπέης... Καὶ δὲν μ' ἀφήνη κι'
ὁ Διευθυντῆς νὰ τὸ ντύσω ἀνθρωπινά.
Ἔχει ἓνα σωρὸ ρουχαλάκια ὄραϊα, παλτά,
τρικά, μπέρτες, καὶ τοῦ στενεύουνε κάθε
μέρα, καὶ φοραίνει ὄλο τὴν ἴδια λινὴ
ποδιά τοῦ ὄρφανοτροφείου γιὰ νάναί ὁ-
μοιο μὲ τ' ἄλλα. Πολλὲς φορὲς μπαίνω
στὴν ἀμαρτία καὶ λέω: τί κατάλαβα πὼς
τὸ πῆρα ἀπὸ τὸν πατέρα του; σὲ τί ὄφε-
λήθηκε, τὸ παιδί μου; Πέρασα τόσες τρο-
μάρες, νὰ τὸ κρύβω ἀπὸ δῶ, νὰ τὸ κρύβω
ἀπὸ κεῖ, ξενιτευτόκα, ἔμεινα κι' ἐγὼ στὸν
κόσμο ἔτσι, ξένη πεντάξενη, γιατί; τί βγή-
κε; ποῖο τὸ ὄφελος; τί ἀπολαυὴ ἔχει τὸ
παιδί μου; Μπορεῖ ἐγὼ ἐπιτέλους νὰ μὴν
ἄξιζα, νὰ μὴ μοῦ ταίριαζε νὰ ζῶ καλύτερα,
μὰ τὸ ἄθωο πλάσμα νὰ καταντήση σὲ τού-
τη τὴ στερημένη ζωὴ! Μὲ κυριεύει καὶ ὁ
φόβος πὼς μπορεῖ νὰ μοῦ πάθῃ τίποτα.
Γιατί δὲν ἦταν ἔτσι μαθημένο, μεγάλο
εἶνε ὁ πόνος μου, νὰ ξέρω πὼς εἶμαι ἢ
αἰτία, πού τὸ παιδί μου βασανίζεται τὴ
σήμερο.

Καὶ ἡ Λυγερὴ σὰ νὰ δραματίζεται!
τὸν καλὸν κυρὸ, πού πέρασε κοντὰ σὲ
κείνους τοὺς ἄγιους ἀνθρώπους, λέει ἀκό-
μη:

Μακάρι νάρχονταν τόρα νὰ μοῦ τὸ ζη-
τοῦσαν νὰ δῆς πὼς θὰ τοὺς τὸ 'δινε. Θὰ
τὸ 'δινε νομίζω πὼς δὲ θὰ τὸ κρατοῦσα
πιά.

Χρόνια ἔχουν περάσει ἀπὸ τότες· κα-
νεὶς δὲ μεταφάνηκε νὰ ζητήση τὸ παιδί.
Ἡ Λυγερὴ περνάει τὰ χρόνια της πάντα
ἐσωτερικὴ ὑπηρετία τοῦ Ἰδρύματος. Τὸ
Δημητράκι, μεγαλώνει κουτσὰ στραβά, τὸ
ἴδιο σὰν καὶ τ' ἄλλα, τὰ ἐγκαταλειμμένα
παιδιά τοῦ Ὁρφανοτροφείου.

ΕΛΛΗ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Ο ΝΙΤΣΕ
ΚΙ' ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ

Μετάφραση ELPÈNOR

(συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο)

III
Ο ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ

Προσπαθήσαμε μαζί μὲ τὸν Νίτσε νὰ
ἐξηγήσουμε τὴ γέννηση τῆς Ἑλληνικῆς
τραγωδίας καὶ νὰ ὀρίσουμε τίς σχέσεις της
μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὸ διονυσιακὸ χορὸ
ἀπὸ 'να μέρος καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο μὲ τίς ὁ-
μορφες κι' ἥσυχες ἀπολλωνιακὲς εἰκόνες
δηλαδὴ τὸ διπλὸ της χαραχτήρα, ἐπικὸ
κατὰ τὰ φαινόμενα καὶ λυρικό στὸ βάθος.
Μποροῦμε τώρα νὰ τὴν ἀκολουθήσουμε
στὴ λυγόχρονη της ἱστορία γιὰ νὰ νιώσου-
με τίς αἰτίες τῆς κατάπτωσης καὶ τοῦ χα-
μοῦ της.

Ξέρουμε ἀπὸ τοὺς θρύλους ὅτι ὁ Διό-
νυσος ὑπῆρξε ὁ μοναδικὸς ἥρωας τῆς Ἑλ-
ληνικῆς σκηνῆς καὶ οἱ διάφορες του μετα-
μόρφωσες τὸ ἀληθινὸ θέμα τῆς τραγωδίας
στὶς ἀρχές της. Μὰ ἀργότερα, χωρὶς νὰ
χάσουν τὸ νόημα τῆς θεότητας τοῦ τραγι-
κοῦ ἥρωα, ὁ Αἰσχύλος κι' ὁ Σοφοκλῆς
ἀντικατάστησαν τὸν ἀσιατικὸ θρύλο τοῦ
Βάκχου μὲ ἐπικά μαραιμύθια, μεταμορ-
φώνοντας καὶ ἀλλάζοντας τὴν ἀπολλωνια-
κὴ του ἀγνότητα σ' ἓνα βαθὺ καὶ ἱερὸ
συμβολισμό.

ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ δραματικοῦ ποι-
ητή, τὰ ἐπισόδια τῆς ἐποποιίας μεγαλώ-
νουν καὶ ιδανικέβονται, καὶ τὰ πρόσωπα
τους ἀποχωρίζονται ἀπ' τοὺς θνητοὺς
ταντώνονται μὲ τὸ Διόνυσο. Ὁ «Προμη-
θεὺς Δεσμώτης» καὶ ὁ «Οἰδίπους ἐπὶ Κο-
λονῶ» μᾶς παρουσιάζουν ἀπολλωνιακοὺς
ἥρωες, κι' ὅμως κρύβουν ἓνα καθαρὸ διο-
νυσιακὸ σκοπὸ. Αὐτὲς οἱ τόσο ἥσυχες καὶ
γαλήνιες τραγωδίες, ἐξετάζουν τὰ πιὸ τρο-
μαχικὰ προβλήματα. Ὁ Προμηθεὺς μᾶς
παρουσιάζει «τὴν ἀνάγκη τοῦ ἐγκλήματος
πού ἐπιβάλλεται στὸν ἀνθρώπο πού θέλει
νὰ φτάσει στὴ σειρὰ τοῦ Τιτάνα» κι' ὁ

Οἰδίποδας τὴν παντοδυναμία τοῦ ἀνθρώ-
που πού, παρ' ὄλη του τὴ σοφία, προο-
ρίζεται στὸ κριμα καὶ στὴ δυστυχία, μὰ
πού ἐξασκεῖ γύρω μὴν εὐεργετικὴ καὶ μα-
γικὴ ἐπίδραση, πού ἡ δύναμή της γίνεται
αἰσθητὴ κι' ὅταν ἀκόμα αὐτὸς δὲν ὑπάρ-
χε!

«Ὁ εὐγενὴς ἀνθρώπος δὲν κηρύττει καὶ
δὲν διδάσκει. Κάθε νόμος, κάθε φυσικὴ
τάξη, ὁ ἠθικὸς ἀκόμα κόσμος, μποροῦν νὰ
κατακρημνιστοῦν ἀπὸ τίς πράξεις του· αὐ-
τὲς οἱ πράξεις του, γεννοῦν ἓνα μαγικὸ
κῦκλο ἀποτελεσμάτων πού, πάνω στὰ ἐρεί-
πια τοῦ παλθοῦ κόσμου πού χάθηκε, στεί-
νουν ἓνα καινούργιο κόσμου».

Ἔτσι ἡ τραγωδία διατήρησε μὲ τὸν
Αἰσχύλο καὶ τὸ Σοφοκλῆ, αὐτὸ τὸν ὑπερ-
ἀνθρώπο καὶ μεγαλειώδη χαραχτήρα πού
τὴν ἔκανε νὰ βρεῖται πάνω ἀπ' τὴν
πραγματικότητα.

Χωρίζοντας, μὲ τὸ χορὸ, τὸ τραγικὸ
ὄραμα ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμος, ὁ ποιητῆς
μᾶς παρουσίαζε ἥρωες πού πάλεβαν, πο-
νοῦσαν, ριχνόντουσαν στὸ κριμα καὶ στὸ
ἐγκλημα ὅπως κοινὸι θνητοί, μὰ πού δια-
τηροῦσαν τὴ σφραγίδα τοῦ ιδανισμοῦ πού
τοὺς ἐξύψωνε ἴσα μὲ τοὺς Θεούς.

Ὁ Εὐριπίδης εἶναι ὁ πρῶτος ποῦδωσε
ἓνα θανατηφόρο χτύπημα στὴ τραγωδία,
φέροντας τὴν στὴ σειρὰ τοῦ ἀνθρώπου
καὶ βγάζοντάς τὴν ἀπ' τὸ μαγικὸ κῦκλο
ὅπου ὁ χορὸς τὴν περιέκλεινε.

Στὸν Εὐριπίδη, τίποτε δὲν μένει ἀπὸ
τὸν διονυσιακὸ χαραχτήρα πού ἔδινε στὴ
τραγωδία ἓνα ὕψος ἀποκάλυψης καὶ τὴν
ξεχώριζε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, κἀνοστής της
καθαρὸ σύμβολο. Ἡ μεταφορὰ τοῦ θεατῆ
πάνω στὴ σκηνή, αὐτὸς ἦταν ὁ καταστρε-
φικὸς νεοτερισμὸς τοῦ διάδοχου τοῦ Σο-
φοκλῆ. Αὐτῆς τῆς εὐγενικῆς λάμψης μᾶς
ιδανικῆς καὶ συμβολικῆς ἀνθρωπότητας,
μᾶς δίνει τὴ δουλικὴ ἀντιγραφή της πρα-

ματικότητας.

«Όταν σιούς «Βάτραχους» του 'Αριστοφάνη, λέει ο Νίτσε, ακούμε τον Εὐριπίδη να περηφανέβεται ότι χάρη στά γυναίκα γιατροσόφια του, ἀπάλλαξε τὴν τραγική τέχνη ἀπὸ τὸ στομφώδικο πᾶχος τῆς, παρατηροῦμε ὅτι μπροστά στους ἠρωες τῶν τραγωδιῶν του, εἶχαμε τὴν ἴδια ἐντύπωση».

Ὁ ἄνθρωπος τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἀνεβαίνει ἀπὸ τώρα κ' ὕστερα πάνω στὴ σκηνή, μεταχειρίζεται τὴ γλῶσσα πού τοῦ μάθαν οἱ σοφιστές καὶ μᾶς δίνει τὸ θέαμα «τῆς κοινῆς, συνηθισμένης, οἰκογενειακῆς ζωῆς, πού πέφτει στὴν ἀντίληψη τοῦ καθενός».

Γιὰ νὰ κρίνουμε βαθύτερα αὐτὸ τὸ νεωτερισμὸ, φτάνει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ Αἰσχύλος κ' ὁ Σοφοκλῆς προσπάθησαν νὰ ἐνώσουν τὸ ἀπολλωνιακὸ πνεῦμα μὲ τὸ διονυσιακὸ. Ὁ Εὐριπίδης δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ καταστρέψει αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα, ἀπορρίχνοντας τὸ διονυσιακὸ στοιχεῖο καὶ ξαναεδρώνοντας τὴ τραγωδία πάνω σὲ μιὰ ἐπική καὶ ἠθική βάση.

Τὴν τραγωδία τοῦ Αἰσχύλου, πού σὲ κάθε τῆς γραμμῆ εἶχε μιὰν αἰνιγματικὴ βαθύτητα, ἓνα ἀτέλειωτο καὶ μυστηριώδικο μεγαλεῖο καὶ πού ἔμοιαζε σὰν νὰ καλύφεται ἀπὸ ἓνα τρομακτικὸ πέπλο, ἀντικατάστησε μ' ἓνα δράμα ἢ καλύτερο μὲ μιὰ δραματοποιημένη ἐποποιΐα, ἐντελῶς ἀπαλλαγμένη «ἀπὸ τὸ μυστηριώδικο θάμπος τῆς διονυσιακῆς μέθης».

Ἄν θελοῦμε τώρα ν' ἀνακαλύψουμε τοὺς λόγους πού ὤθησαν τὸν Εὐριπίδη σὺν νὰ μικραίνει ἔτσι τὴν ἐννοια τῆς τραγωδίας καὶ νὰ ἐγκαινιάσει τὴν παρακμῆ τῆς, πρέπει νὰ ἀντικροῦμε τὸ κατ' ἐξοχίαν ἀντιδιονυσιακὸ πνεῦμα, τὸ πνεῦμα πού ἔκαμε ὀλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ νὰ λοξοδρομήσει κ' ἔδωσε τὴν ἀρχὴ σὲ μιὰ μεγάλη ἠθική μεταβολή: τὸ σωματικὸ πνεῦμα.

IV

Η ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ἄγγιζουμε τώρα τὸ πῶς τολμηρὸ καὶ τὸ πῶς ἐνδιαφέρον μέρος τῆς Νιτσεικῆς θεωρίας.

Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦ «Ζαροατοῦστρα», ὁ Σωκράτης εἶναι ὁ ὀχτρός τοῦ μυστήριου, ὁ ἰδρυτῆς τῆς λογικῆς σκέψης, ὁ ἐπικριτῆς τοῦ ἔνστικτου. Γιὰ τὸ Σωκράτη κάθε πράγμα πρέπει νὰ ἔχει μιὰ ἐννοια καὶ νὰ βασίζεται σ' ἓνα συλλογισμὸ. Κάθε πράξη ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ λογικὴ εἶναι κακὴ καὶ ἡ λυρική ποίηση, ὡς τέλεια ἀσυνείδητη τοῦ φαίνεται ἐντελῶς ἀκατανόητη.

Ἔχουμε ὅτι περιφρονοῦσε τὴ τραγωδία καὶ ὅτι δὲν ἐνδιαφερόταν παρὰ γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Εὐριπίδη, στὰ ὁποῖα μάλιστα λένε ὅτι συνεργάστηκε.

Ὅταν ρώτησαν τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ποῖος ἦταν ὁ σοφώτερος ἄνθρωπος, ἡ Πυθία διακήρυξε τὸ Σωκράτη πρῶτα κ' ὕστερα τὸν Εὐριπίδη. Ὅμοια οἱ ὑπεραπιστοὶ τῶν παλιῶν παραδόσεων ἔνωσαν τὰ δυὸ τους ὀνόματα ὅταν ἤθελαν νὰ δείξουν αὐτοὺς πού διέφθερναν τὴ νεότητα καὶ πού ὑποσκάπτανε τὴ ζωικὴ δύναμη τῆς φυλῆς. Ὁ φιλόσοφος κ' ὁ ποιητῆς ἔφτασαν ἔτσι ἐνωμένοι ἴσα μ' ἑμᾶς, κ' αὐτὸ εἶναι σωστὸ, γιατί ἡ τραγωδία τοῦ Εὐριπίδη, στερούμενη ἀπὸ κάθε μυστηριώδικο καὶ σκοτεινὸ βοήθημα, χωρισμένη ἀπὸ κάθε συμβολικὸ καὶ διονυσιακὸ στοιχεῖο δὲν εἶναι παρὰ μιὰ λογικὴ ἀπόδειξη, μιὰ σοκρατικὴ ἀσκηση. Νὰ παρουσιάσει ἓνα θέμα ἀπλό, πού γίνεται ἀκόμα πῶς ἀπλό μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πρόλογου, μὲ τὴ βοήθεια αὐτοῦ τοῦ «ἀπὸ μηχανῆς Θεοῦ», νὰ μὴν ἀφήσει καμιὰ ἀμφιβολία σὺν πνεύμα τοῦ θεατῆ, ὄχι μόνο γιὰ τὰ προηγούμενα τῶν ἡρώων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ μέλλοντό τους, νὰ ἐκθέσει στὴν πρώτη σκηνὴ τὸ θέμα καὶ νὰ τὸ ἐπεξεργαστεῖ ὕστερα μὲ ὁμορφὰ λόγια, σὰν τὸν καλύτερο σοφιστῆ, νὰ κάνει πάντοτε ἔργο ποιητῆ συνειδητοῦ καὶ πού σκέφτεται, αὐτὴ ἦταν ἡ τεχνολογία τοῦ Εὐριπίδη.

Μὰ τώρα πού φτάσαμε σὺν πῶς οὐσιώδικο μέρος τῆς Νιτσεικῆς ἐπιχειρηματολογίας, ἄς προσπαθήσουμε νὰ μποῦμε πῶς βαθειὰ σὺν νόημα τοῦ σωκρατικοῦ πνεύματος, νὰ νιώσουμε πῶς καθαρά τὴς ιδέες τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου. Ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ νιώσουμε καλύτερα οἱ θεωρίες του τί εἶχαν τὸ καινούργιο, ἀνησυχητικὸ καὶ ἐπαναστατικὸ καὶ ποιά ἦταν ἡ

δύναμη αὐτῆ πού μεταμόρφωνε ἢ καλύτερα ἔκανε νὰ λοξοδρομήσει τὴ τραγωδία, καὶ γενικὰ τὴν ἑλληνικὴ σκέψη.

Ὁ συγγραφέας τῆς «Ἀρχιῆστῆς τραγωδίας» προσπάθησε σὲ μιὰ ἀπ' τὴς πῶς βαθειῆς σελίδες τοῦ βιβλίου του, νὰ ἐξετάσει τὴ Σωκρατικὴ ψυχὴ, νὰ ρωτήσει τὸν μυστηριώδικο δάσκαλο τῆς καινούργιας ἠθικῆς καὶ δὲν διστάζουμε νὰ παραθέσουμε ὀλίγα ἀπὸ αὐτὴ τὴ σελίδα.

Ἔϊν' ὁ Σωκράτης πού πρόφερε τὴν πῶς ἀποφασιστικὴ λέξη γιὰ τὴν νέα καὶ ἐξαιρετικὴ ἀξία πού δινόταν στὴ γνώση καὶ στὴν κρίση. Ἦταν, ἀλήθεια ὁ μόνος, πού ὁμολογοῦσε σὺν ἑαυτοῦ τοῦ ὅτι «δὲν ἤξερε τίποτε», ἐνῶ ὅταν περπατοῦσε μέσα στὴν Ἀθήνα σὰ κριτικὸς παρατηρητῆς, συναντοῦσε τόσο στοὺς πολιτικὸς ἄντρες ὅσο καὶ στοὺς ῥήτορες καὶ στοὺς ποιητῆς ἀξιώσους σοφίας. Παρατήρησε μ' ἀπορία ὅτι ὅλα τὰ φημισμένα αὐτὰ πρόσωπα, ἀκόμα καὶ οἱ δικῆς τους ἐνασχόλησες, δὲν εἶχαν καμιὰ σωστὴ καὶ βέβαιη γνώση, καὶ δὲν ἐνεργοῦσαν παρὰ μὲ τὸ ἔνστικτο. «Δὲν ἐνεργοῦσαν παρὰ μὲ τὸ ἔνστικτο!»: αὐτὴ ἡ φράση μᾶς κάνει νὰ γυρίσουμε τὴν καρδιά καὶ τὸ μυαλὸ τῆς Σωκρατικῆς τάσης. Μ' αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ Σωκρατικὸς καταδικάζει τόσο τὴ τέχνη πού ὑπῆρχε τότε, ὅσο καὶ τὴν τοιμὴ ἠθικὴ ὅπου ρίξει τὸ ἐρευνητικὸ του βλέμα, παρατηρεῖ τὴν ἑλλειψη κρίσης καὶ τὴ δύναμη τοῦ ὁρατισμοῦ, κ' ἔτσι ἔφτασε σὺν σημείον νὰ καταδικάζει ὅτι τὸν περιστοίχιζε. Φεύγοντας ἀπ' αὐτὸ τὸ σημείον, ὁ Σωκράτης νόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταβάλλει τὴν ὑπαρξὴ σὰν πρόδρομος ἓνος καινούργιου πολιτισμοῦ μᾶς καινούργιας τέχνης καὶ μᾶς καινούργιας ἠθικῆς, προχώρησε μόνος, μὲ περηφάνο καὶ περιφρονητικὸ ὕφος, μέσα σ' ἓνα κόσμο πού τὰ τελευταῖα του ἀχνάρια εἶναι γιὰ μᾶς ἓνα ἀντικείμενον βαθειοῦ σεβασμοῦ κ' ἡ πηγὴ τῶν πῶς ἀγῶν ἀπολάφω. Κι' ἔτσι μπροστὰ σὺν Σωκράτη, μιὰ βαθειὰ ταραχὴ μᾶς κυριέβει καὶ μᾶς ὠθεῖ νὰ εἰσχωρήσουμε στὴν ἐννοια αὐτοῦ τοῦ αἰνιγματικοῦ προσώπου τῆς ἀνθρωπότητος. Ποῖος εἶν' αὐτός, πού ἔτσι μοναχὸς τολμᾶ νὰ ἀπαρνηθεῖ αὐτὴ τὴν οὐσία τοῦ

ἑλληνισμοῦ; αὐτὸς πού μοναχὸς τολμᾶ νὰ ὑποκαταστήσει τὸν ἑαυτοῦ τοῦ σὺν Ὀμηρο, σὺν Πίνδαρο, σὺν Αἰσχύλο, νὰ ἀντικαταστήσει τὸ Φειδία καὶ τὸν Περικλῆ, νὰ ἐξουδετερώσει τὴν Πυθία καὶ τὸ Διόνυσον, καὶ πού, ὅπως τὸ πῶς βαθύ βάραθρον ὅσο κ' ἡ πῶς ψηλὴ κορφὴ, εἶναι βέβαιος ἀπὸ πρῖν γιὰ τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴ λατρεία μας; Ποῖος εἶν' αὐτὸς δὴμίθεος σὺν ὁποῖο ἓνας ἀόρατος χορὸς, ἀποτελούμενος ἀπὸ τοὺς εὐγενικώτερους ἀνθρώπους, θὰ φωνάζει: «Ἄλι! Ἄλι! Αὐτὸ τὸν κόσμον ὁμορφιάς τὸν κατέρριψες μ' ἓνα μπράτσο στιβαρὸ. Πέφτει, γκρεμίζεται!»;

Ἔνα περίεργον φαινόμενον πού ἔφτασε ἴσα μὲ μᾶς κατ' ἀπ' τ' ὄνομα «δαιμόνιον τοῦ Σωκράτη» μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε πῶς βαθειὰ τὴ φύσιν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Σὲ μερικῆς περιστάσεως, ὅταν ἡ ἐξαιρετικὴ σαφήνεια τοῦ πνεύματος τοῦ τὸν ἐγκατέλειπε, μιὰ Θεϊκὴ φωνὴ ἀκούγοταν πού τοῦ ἔδινε καινούργια βεβαιότητα. Ὅταν μιᾶ αὐτὴ ἡ φωνὴ, πάντα ἀποτρέπει. Σ' αὐτὴ τὴ τόσο ἀκανόνιστη φύσιν, τὸ ἔνστικτο δὲν ἀνακατώνεται παρὰ γιὰ νὰ ἐμπροδίσσει, νὰ ἀντικροῦσει τὴ συνειδητὴ σκέψη.

Ἀντίθετα στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού τὸ ἔνστικτο εἶναι ἡ θετικὴ καὶ δημιουργικὴ δύναμη καὶ ἡ συνειδητὴ σκέψη μιὰ ἀποκαρδιωτικὴ καὶ κριτικὴ λειτουργία, σὺν Σωκράτη, τὸ ἔνστικτο γίνεται κριτικὸ, κ' ἡ σκέψη δημιουργικὴ. Ἔτσι παρατηροῦμεν μιὰ τερατώδεια ἑλλειψη κάθε φυσικῆς κλίσης πρὸς τὸ μυστικισμὸ, ἔτσι πού ὁ Σωκράτης μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ εἰδικὸς μὴ μυστικιστῆς, σὺν ὁποῖο τὸ λογικὸ πνεῦμα ἔχει ἐξελιχθεῖ σὲ ἴσον βαθμὸ ὅσο σὺν τὸ μυστικιστῆ ἢ ἐνστιχτοδίκῃ σοφία».

Ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Σωκράτη, ὅσο καὶ τῶν μαθητῶν του, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀρνηση τοῦ ἔνστικτου καὶ τοῦ μυστήριου καὶ ἡ διδασκαλία μᾶς συνειδητῆς καὶ πρακτικῆς σοφίας.

Ἄν καὶ βρίσκει ἀνθελληνικὴ τὴν Σωκρατικὴ ἠθικὴ πού προορῖζεται μοιραῖα νὰ σκοτώσει κάθε ὄρμη τοῦ ἄτομου, ὁ Νίτσε δὲν τὴν πολεμᾶ καὶ δὲν τὴν καταδικάζει.

Ὁ δάσκιλος τοῦ Πλάτωνα ἴδρνε ἀπλούστατα ἓνα ρέμα ἰδεῶν ποῦ θὰ ἐπαναστατοῦσε τὸν κόσμον. Μπροστά στὴ φρικὴ τῆς ὑπαρξῆς ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος δὲν εὐρίσκει καταφύγιο παρὰ στὸν δραματισμὸ τῆς τέχνης. Ὁ Σωκράτης ἴδρνε τὸν δραματισμὸ τῆς ἐπιστήμης, ἀντὶς νὰ ἐγκαταλείψει κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του στὶς εἰκόνας ποῦ δημιούργησε ὁ ἴδιος του, ἐγκαταλείπεται καὶ ξεχνιέται στὴ θεωρητικὴ ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας. «Ὁ Σωκράτης εἶναι τὸ πρῶτο ὑπόδειγμα τοῦ θεωρητικοῦ ὀπτιμισμού ποῦ ἀποδίδει στὴν πίστη, στὴν ἱκανότητα νὰ ἐμβυθῆναι στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, στὴ γνώση, στὴ σοφία, καὶ ποῦ θεωρεῖ τὸ λάθος ὡς τὸ ἀπόλυτο κακό.» Αὐτὴ ἡ δίψα γνώσης, γεννᾷ ἀπόλοψες αἰώνιες κ' ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζοντας τὰ πράγματα καὶ προσπαθώντας νὰ εἰσδύσει ὅσο μπορεῖ περισσότερο στὴν ἀλήθεια παθαίνει τοὺς ἴδιους δραματισμοὺς μετὰ τὸ μυθολογία. Ἡ ἔρευνα εἶναι γι' αὐτόνε μιὰ συνεχῆς πηγὴ φραγίστησης, Δυστυχῶς ὑπάρχουν ὄρια στὰ ὁποῖα ὁ ἐπιστημονικὸς ὀπτιμισμὸς ἔρχεται καὶ προσκρούει «Γιατὶ ἡ περιφέρεια τοῦ κύκλου τῆς ἐπιστήμης ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄπειρο ἀριθμὸ σημείων. κ' ἐνῶ ἀκόμα εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀντιληφτεῖ κανεὶς πὼς μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ ὁλόκαιρος ὁ κύκλος, ὁ ἀνώτερος καὶ λογικὸς ἄνθρωπος φτάνει μοιραῖα, πρὶν ἀκόμα ζήσει τὸ μισὸ τῆς ζωῆς του, σὲ μερικὰ ἀπώτερα σημεία τῆς περιφέρειας ὅπου μένει ἔκθαμπος μπροστὰ στὸ ἀνεξήγητο. Ὄταν, γεμάτος τρόμο, παρατηρεῖ σ' αὐτὸ τὸ τε-

λευταῖο ὄριο τὴν λογικὴ νὰ τυλίξεται σὰν ἓνα φεῖδι ποῦ δαγκώνει τὴν οὐρὰ του.— τότε φανερώνεται μπροστὰ του ἡ καινούργια μορφή τῆς γνώσης, ἡ τραγικὴ γνῶση, ποῦ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ὑποφέρει χωρὶς τὴ βοήθεια καὶ τὴν ὑπεράσπιση τῆς Τέχνης.

Καὶ μετὰ κάθε τρόπο μποροῦμε νὰ μαστε βέβαιοι ὅτι ἡ οὐσία τῆς Σωκρατικῆς διδασκαλίας, ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα ἐν γένει εἶναι ἀντίθετο στὴ ζωικότητα ποῦ προϋποθέτει ἡ τραγωδία.

Ὁ Εὐριπίδης καταργῶντας τὸ χορὸ, ποῦ τοῦ φαινόταν σὰν κάτι τὸ τυχαῖο, σὰν μιὰ περιττὴ θύμιση, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας ἦταν ἡ ἀρχικὴ αἰτία, ἡ μουσικὴ βάση τῆς τραγωδίας, δίνοντας μιὰν ἠθικὴν ἐννοια στὶς πράξεις τῶν ἡρώων του, ἐπαινώντας στὰ ἔργα του τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ σοφία, δείχεται μαθητὴς πιστὸς τοῦ Σωκρατικοῦ πνεύματος.

Στὰ ὑπέροχα ἀσυναίσθητα ἔργα τοῦ Αἰσχύλου ἀντιτάσσει ἓνα ἔργο διαλεκτικῆς ἀπλῶ καὶ ποῦ μπορεῖ νὰ παρομοιαστεῖ μετὰ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα.

Ὁ Φιλήμονας κ' ὁ Μέναντρος μποροῦν τώρα ν' ἀποτελειώσουν τὴν ἐπανάσταση ποῦ ἀρχίτισε καὶ ποῦ ὀδηγεῖ ἴσια στὸ σημερινὸ μας κοινωνικὸ δράμα. Ἡ τραγωδία, σὰν μουσικὸ καὶ λυρικὸ γέννημα, σὰν διονυσιακὴ ἀποκάλυψη, σὰν ἰδεώδικο καὶ συμβολικὸ ὄραμα τῶν πραγμάτων, τελειώνει μετὰ τὸ Σοφοκλή.

(Ἀκολουθεῖ τὸ τέλος)

ΕΥΧΗ

(Ἀπὸ τὰ ὄνειρα τοῦ ἀλήτη)

Ἄμποτε ὁ πόνος, ποῦ ἔφερε τὴ βίρακα τῆς
[ζωῆς μας
σὲ τρικυμίες ἀδέσποτες, σὲ σκόπελους καὶ
[ὑφάλους
νὰ ὀδηγήσει στοχαστικὰ
σὲ κύματα μινιακά
τὸ συντριμμένο κ' ἄρρυθμο τιμόνι τῆς ψυ-
[χῆς μας,
γιὰ νὰ γνωρίσει ὠσεινὸς καὶ πόντους πιδ
[μεγάλους.

Κι' ἄμποτε, ἀλήθεια, μιὰ βραδεία, ποῦ ἡ
[θλίψα θὰ οὐρλιάζει
καὶ θὰ θυμώνει, τρίζοντας τὰ δόντια, κάποιο
[κῆμα,
δίχως φωνή, δίχως μιλιὰ,
σὲ μιὰ μικρὴν ἀκρογιαλιά,
τὰ «ουρασμένα μας κουπιὰ, γελώντας, νὰ γ-
[καλιάζει,
κι' ἄς γίνει ὁ πόνος μας : σκοπὸς—κι' ἡ εὐ-
[τυχία μας : μνήμα.

T. ΑΝΘΙΑΣ

Λ. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΤΑ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἡ πόρτα τοῦ νεκροταφείου ἀνοίχτηκε ἓνα σκοτάδι ὁλοῦθε ἦταν ἀπλωμένο· ὄχι τὸ μισοφώτιστο, μελιχρὸ, σκοτάδι τοῦ δειλινοῦ· τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας, τὸ κρύο, τὸ ἀφώτιστο, ποῦ τὸ ἔκανε ἀκόμη σκοτεινότερο, νόμιζες, ὁ τόπος καὶ τὰ μνήματα. Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποῦ βροῖσκονταν σ' αὐτὸ τὸ μέρος· εἶχε ἔλθῃ ἐκεῖ μετὰ τὸ δεῖλι καὶ ἄλλοτε, συνοδεύοντας τὸ πένθιμο ξόδι ἀγαπημένων ψυχῶν, ποῦ εἶχε τὸ κουράγιο νὰ τὴν φέρῃ ἴσα μετὰ τὴν ἀκρὴ τοῦ τάφου, νὰ σταθῇ ἀπὸ πάνου τους, νὰ ἀντικρύσῃ τὸ κατέβασμά τους στὸ ὑστερνὸ βαθὺ κρεβάτι, ν' ἀκούσῃ τὸ χῶμα, ποῦ θὰ χτυποῦσε κορμιὰ καὶ φέρετρα, καθὼς τὰ σκέπαζε, νὰ μιλήσῃ μετὰ τὸ νεκροθάφτη, ἓνα παλῆδ ὑπρέτης τοῦ σπιτιοῦ τῆς, ποῦ τῆς εἶχε κάμῃ τόσα καλὰ καὶ ποῦ τὸν εἶχε καὶ κείνη ἀνταμεῖψη πλουσιοπάροχα.

Ἦταν ἓνα ἀδερφαῖο τῆς δεκαπέντε χρόνων, ποῦ εἶχε θιμμένο στὰ μνήματα αὐτὰ, καὶ ἦταν ὁ πατέρας τῆς ὁ καλός, ὁ αὐστηρός, ὁ ἅγιος πατέρας, ποῦ τὴν ἀγαποῦσε,—τώρα τὸ αἰσθάνονταν—χωρὶς ποτὲ νὰ τῆς δείχνῃ τὴν ἀγάπη του, καὶ ἔτρεμε τόσο.

Καὶ τώρα πὼς βροῖθηκεν ἐκεῖ στὸ νεκροταφεῖο τέτοια ὄρα τῆς ἐρημιᾶς; Πὼς τῆς ἀνοίχτηκε ἡ πόρτα τοῦ νεκροταφείου;

Τὴν συνώδευε ὁ πιστὸς ὑπρέτης τῆς, ἓνα παλληκάρι εἴκοσι πέντε χρόνων, ποῦ ὅταν τὴν ἔβλεπε πάντα γυάλιζαν σὰν ἀστραπὲς τὰ μάτια του, καὶ κέρωνε σὰν τὸ πανὶ τὸ πρόσωπό του. Ποτὲ δὲν τῆς μιλοῦσε, μὰ πάντα τὴν ἀκούγε καὶ ἔκανε τὸ θέλημά τῆς, ὅποιο κ' ἂν ἦταν τὸ θέλημά τῆς, ἦταν ὁ σκλάβος τῆς, ὁ Κώστας.

Αὐτὸς τὴν ἔφερε ἴσα μ' ἐκεῖ. Σταθῆκανε μαζί μετὰ τὸν νεκροταφεῖο.

Ὁ Κώστας χτύπησε τὴν πόρτα τρία χτυπήματα, ποῦ ἦταν σὰ σύνθημα. Ἦτανε συνεννοημένος μετὰ τὸ νεκροθάφτη,

ποῦ κάθονταν ἀπὸ μέσα, καὶ ποῦ ἀγρυπνοῦσε τὴ νύχτα, γιατί ἦτανε διπλὴ ἡ δουλειά του, στὸ φτωχό, τὸ στενὸ νεκροταφεῖο τῆς πόλης αὐτῆς. Ἦτανε μαζί καὶ θυρωρὸς καὶ φύλακας καὶ νεκροθάφτης, καὶ κάτι παραπάνω, ὁ διαγουμιστής, ὁ τυμβωρῆχος.

Κάποιοι τάφοι ἦτανε τὸ τυχερὸ του· φρέσκοι φρέσκοι, νεοσκαμμένοι· δὲν εἶχε παρὰ μετὰ τὰ χέρια του τὸ βράδυ νὰ παραμερίσῃ λίγο τὸ χῶμα. Ἐμπρὸς του ὁ νεκρὸς στὴ διάθεση του. Καὶ ἓνα προσκέφαλο νὰ τοῦ ἔπεφτε στὸ μερικὸ του, καὶ ἓνα ζευγάρι παπούτσια ὀλοκαίνουργια, τοῦ ἦτανε λίγο; Μιὰ φορὰ ἄνοιξε τὸν τάφο ἑνὸς κοριτσιοῦ, κέρδισε τὸ κεντημένο τῆς φορεματάκι· δὲ γύρευε περισσότερο ἀπὸ τὸ νεκρὸ τοῦ κοριτσιοῦ. Ἄπὸ τὸ γερὸ του ἰσόροπο μυαλὸ ποτὲ δὲν τοῦ εἶχε περάσῃ τὸ τρομακτικὸ, τὸ βδελυρὸ μεθύσι, ποῦ γεννᾷ τὴ νεκροφιλία. Πραχτικὸς ἄνθρωπος, νιτεροσολόγος, ἀπλούστατα. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ παλαιὸς ἀπὸ χρόνια σπιτικὸς γνώριμος τοῦ πατέρα τῆς, ποῦ τὴν ἐχόρευε στὰ γόνατά του μικρούλα, ἔφτὰ χρόνων, καὶ ποῦ ἄφριζε σὰ δαιμονισμένος ἀπὸ τὸ χορὸ αὐτό, τῆς ἄνοιξε τὴν πόρτα τοῦ νεκροταφείου, μιλήσανε οἱ δύο τους, ὁ νεκροθάφτης καὶ ὁ Κώστας δυὸ λεφτά, σιγὰ-σιγὰ. Ὁ Κώστας ἔμεινε ἀπόξω, ὁ νεκροθάφτης τὴν ἔμπασε μέσα, ἔκλεισε τὴν πόρτα, καὶ μιὰ βραχνὴ φωνὴ τῆς βούιζε σ' αὐτὴ: «Ὅλα εἶναι ἔτοιμα».

* * *

Ἡ Χρῦσα Βεργολῆ εἶναι γυναῖκα τριάντα χρόνων ἀπάνω κάτου. Πότε πῆρε τὸν ἄνδρα ποῦ νόμιζε πὼς τὸν ἀγάπησε, τότε κ' ὄλας τὸν αἰσθάνθηκε ἀδιάφορο μπροστὰ τῆς. Πότε ἀγάπησε μετὰ πόθο, ποῦ ποτὲ δὲν τὴν εἶχε κυριεύσῃ ἀνύπαντρη, τὸ νέο φοιτητὴ, μόλις μιὰ μέρα τὴν κύτταξε

μέ φλογερή ματιά, και τί θυσίες ἔκαμε γιὰ κείνον! Πῶς ὕστερα, χωρὶς καλά-καλά νὰ τὸ καταλάβῃ, βρέθηκε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ τραπέζιτη, ποῦ τῆς πρόσφερον ὅ,τι γύρευε, και ποῦ εἶχε στὴ διάθεσιν τῆς τὸ θησαυροφυλάκιό του. Μὰ μόλις ὁμως τὸν εἶδε σκλάβο στὰ πόδια τῆς καὶ τὸν τραπέζιτη, ἄρχισε νὰ μακρᾶινη σιγὰ σιγὰ κ' ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν σκέψη τῆς και νὰ σβύνεται ἀπὸ τὴν καρδίᾳ τῆς, γιατί ἡ Χρῦσα δὲν ἤθελε σκλάβους νὰ τὴν ὑπηρετοῦν, ἤθελεν ἀφεντάδες νὰ τὴν τυραννοῦν. Καὶ ἂν ἀκόμη κράτησε γιὰ πολὺ καιρὸ τὸν τραπέζιτη, τὸν κράτησε γιὰ νὰ τῆς παρέχῃ ἀφθονὰ τὰ μέσα, γιὰ νὰ τῆς παρέχῃ ἀφθονὰ τὰ μέσα, γιὰ νὰ τρέφῃ τὴν καινούργια τῆς τὴν ἀγάπη, ἕνα ζωγράφο.

Τὸν ἐγνώρισε μιὰ μέρα ποῦ βρέθηκε στὴν ἔκθεση τῶν ἔργων του. Τὸν ἀγάπησε τρελλὰ, μ' ὅλη τὴν ἀνισόροπην και δι-αρκῶς κλυδωνιζόμενῃ ψυχῆ τῆς. Πλουτί-σε τὸ σπῖτι τῆς και τὰ σπῖτια ἀκόμη κά-ποιων φιλενάδων τῆς μὲ εἰκόνες του, ἀγορασμένες ἀπὸ τὰ χρήματα τοῦ τραπέζι-τη. Ἀλλὰ ὁ τραπέζιτης τὴ βαρέθηκε στὸ τέλος, καθὼς και κείνη εἶχε βαρεθῆ τὸν ἄντρα τῆς. Μὲ μιὰ δραστηριότητα ποῦ εἶχεν ἀναπτύξῃ ἀπίστευτη γιὰ τὸ μυαλό τῆς, τὸ ἀποκλειστικὰ βυθισμένο στὶς ἔρωτικὰς λαχτάρες, μπόρεσε νὰ πάρῃ τὸ διαζύγιο. Καὶ ἐλεύτερη πειὰ, ἀφιέρωσε ὅλη τῆς τὴν ψυχὴ, ὅλο τῆς τὸ κορμί, ὅλο τῆς τὸ βίος στὴ δούλεψη τοῦ ζωγράφου. Τὸν ἐδούλευε σὲ ὅ,τι γύρευε, και τῆς ἔγι-νε κυρίαρχος. Καὶ τὰ φιλιὰ ποῦ τῆς ἔδινε τὴν ὑποχρέωνε νὰ τὰ ἀκριβοπληρῶνῃ μὲ ὅ,τι εἶχε και δὲν εἶχε. Ἡ Χρῦσα Βεργολῆ ἄρμεγε τὸ σπῖτι τῆς, ἔπαιρνε ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς, ἀπὸ τοὺς δικούς τῆς. Εὐτυ-χῶς παιδιὰ δὲν εἶχε. Δινειζόνταν μὲ ὁ-λους τοὺς τρόπους τῆς πονηρίας και τῆς ἀδιαντροπείας, γιὰ νὰ ἐπαρκῆ στὰ καθημε-ρινὰ σχεδὸν γυρέματα τοῦ ἀγαπημένου τῆς. Ποιὸς ξέρει, ἂν δὲν ἦτανε ἱκανὴ και νὰ κλέψῃ ἀκόμη γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ; Καὶ ἐκεῖνος μεταχειρίζονταν ὅλους τοὺς τρόπους γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ. Καὶ ἐ-κεῖνος μεταχειρίζονταν ὅλους τοὺς τρό-πους γιὰ νὰ εἰσπράττῃ, ρουφῶντάς τὴν ὁ χᾶδι, τὸ φιλι, τὰ ἔρωτικὰ γλυκολογα,

και προφορικὰ και στὰ γράμματα, και στὴν ἀνάγκην ἀκόμη και τὸ φοβέρισμα, ὅτι θὰ τὴν ἄφηνε, τὴν πρόστυχη βρῖσιὰ πολλὰς φορὰς, σὰν νὰ τὴν ἔρριχνε βαρκά-ρης. Ἐκεῖνη ὁμως ρουφούσε ἡδονικὰ κάθε του λόγο, και ἔσκυβε σὰν τὴν ψω-ριασμένη σκύλλα νὰ δεχτῆ και τὸ δαρμό του σὰν εὐλογία. Τὴν τρομοκρατοῦσε, μὰ ὅ,τι πῆγαζε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπό τῆς ἦτανε ἡδονή. Φτάνει και τὸν εἶχε. και ἔφτασε καιρὸς ποῦ ἄρχισαν νὰ τῆς σώνονται οἱ πόροι τῆς: Τὴν ἀπειλοῦσε ἡ στέρησις ἀνε-λεήμονα. Δὲν εἶχε οὔτε πὼς νὰ ντυθῆ, γιὰ νὰ παρουσιαστῆ στὸν λόσμο εὐπρόσωπα. Ἡ μάννα τῆς δὲν εἶχε πειὰ γιὰ νὰ τὴν κυττάξῃ. Τὸ σπῖτι ξεκαρβαλωμένο, οἱ δα-νειστὲς τῆς ἀγορευμένοι. Ἡρθανε μέρες ποῦ βρέθηκε σὲ μεγάλη στενοχώρια. Τὴν πο-λιοκοῦσε ὁ ζωγράφος κάθε φορὰ ποῦ τὴν ἔβλεπε, κάθε φορὰ ποῦ τῆς ἔγραφε μὲ λόγια πύρινα, ποῦ ἔκαιγαν σὰν τὸ φιλι και ποῦ ἔκοβαν σὰν τὸ ξουράφι. Ἐπρεπε νὰ ἔχῃ σὲ ὄρισμένη προθεσμία νὰ κατα-βάλλῃ ὄρισμένο χρηματικὸ ποσό, γιατί ἀλλοιώτικα θὰ ἀτιμᾶζονταν και θὰ ἔπρεπε νὰ πάρῃ τὰ μάτια του και νὰ χαθῆ ἀπὸ τὸν κόσμο. Ὅρισμένα πράγματα δὲν τῆς ἐμπιστευόνταν. Τὴν ἄφηνε μονάχα νὰ δια-λέξῃ τίς ἔδινε διορία τριῶν ἡμερῶν. Ἡ θὰ τοῦ ἔφερνε τὸν παρὰ και θὰ ἔξακολου-θοῦσε τότε νὰ τὸν κρατῆ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς, ἢ... ἀντίο ντελπασάτο, καθὼς συνήθιζε χαρι-νιζόμενος τάχα ὁ λαμπρὸς αὐτὸς ἄνθρωπος νὰ τῆς ξεφωνίζῃ. Ἄξαφνα «ἄστραψε φῶς κ' ἐγνώρισε», καθὼς λέει και ὁ ποιητής. Ἄστραψε φῶς κ' ἐγνώρισε τί θᾶπρεπε νὰ κάνῃ. Τῆς παρουσιάστηκε βοηθὸς ἀνέλπιστος ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας τῆς, και θυμήθηκε. Θυμήθηκε τὰ δυὸ χρυσὰ δαχτυλίδια τοῦ πατέρα τῆς. Τὰ δαχτυλίδια αὐτὰ κανεὶς δὲ γνῶριζε μέσα στὸ σπῖτι ἀπὸ ποῦ και πὼς τὰ εἶχε. Δὲ μίλοῦσε ποτὲ γιὰ κείνα. Μόνον καιμιι φορὰ τὰ ἔβγαζε ἀπὸ τὸν κρυφῶνα τους, και τὰ τοποθετοῦσε μπροσὰ του κ' ἀπόμεινε ὦρα συλλογισμένος ἀπὸ πάνω τους. Ὅσοι μποροῦσαν νὰ τὴν παρακολοθησοῦνε στὸ ξετύλιγμά τῆς, αὐτὴν τὴν περιέρρη, τὴ μυστηριώδη, τὴν ἀνεξήγητη προσήλωσις τῆς σ' αὐτὰ τὰ δυὸ

πολύτιμα ἀντικείμενα, θὰ παραξενεύονταν γιὰ τὴν ψύχωση τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Ἐνας ψυχίατρος θὰ τὴν ἐβεβαίωνε γιὰ τρέλλα, και ἦτανε, ὑποθέτω, γιατί οἱ γνησιώτεροι και οἱ πειδὲ ἐπικίνδunami τρελλοὶ εἶναι ὅσοι μποροῦνε νὰ κρύβονται ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ κόσμου.

Πῶς τ' ἀγαλοῦσε τὰ δαχτυλίδια του, και μὲ τί εὐλάβεια μιλοῦσε γιὰ κείνα. Μιλοῦσε και μὲ λόγια κομμένα, σχεδὸν σκεπασμένα, ἀσυνάρτητα, ποῦ κανεὶς δὲν καταλάβαινε. κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐξηγήσῃ τὸν δεσμὸ ποῦ τὸν ἔδενε μ' ἐκεῖνα. Μὰ ὅτι καταλάβαιναν ὅσοι τὸν ἀκουγαν, ἦταν πὼς δὲν ἤθελε νὰ χωριστῆ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ και στὸν ἄλλο κόσμο. Τὰ ἤθελε και στὸν τάφο του. Στὶς ὀμιλίες του μὲ τὴ γυναῖκά του και μὲ τὰ παιδιὰ του ρητὰ τοὺς ἔλεγε: «Τὰ δυὸ δαχτυλίδια θὰ μοῦ τὰ βάλετε μαζί μου στὸ μνήμα! Ἀκοῦτε; Καταδιώ-σ' ὅποιον θὰ γίνῃ ἀφορμὴ νὰ μὴ ἐκτε-λεσθῆ τὸ θέλημά μου». Γιὰ τοῦτο κανεὶς ἀπὸ τὸ σπῖτι του δὲν παραξενεύθηκε, ὅταν, πρὶν πέση στὸ λήθαργο τοῦ θανάτου, μι-σοσηκώθηκε στὸ πρόσκέφαλό του και εἶπε μὲ καθαρὴ φωνὴ τὰ τελευταῖα τοῦτα λό-για: «Τὰ δαχτυλίδια μου τὰ θέλω μαζί μου στὸ μνήμα μου». Τὸ θέλημά του ἔγινε.

Καὶ ξαφνικὰ, σὰν ὄργη Θεοῦ στὴν τρι-κυμισμένη, στὴν ἀνταριασμένη ψυχῆ τῆς Χρῦσας, καρφώθηκε ἐπίμονη, τυραννικὴ, ἀμετάβλητη ἡ ἰδέα νὰ ἀνοίξῃ τὸν τάφο, νὰ πάρῃ τὰ δαχτυλίδια. Μόνον ἀπ' αὐτὸ τὸ κίνημα κρέμονταν ἡ σωτηρία τῆς. Καὶ ποτὲ ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος ξεμυαλιστῆς τῆς Μήδειας, ξεκινώντας μὲ τὴν «Ἀργῶ», δὲν εἶχε ρεμβάσῃ μὲ τόσο πόθο τὸ χρυσοῦν δέρας τῆς Κολχίδος, καθὼς ἡ Χρῦσα τὰ δαχτυλίδια τοῦ πατέρα τῆς. Χιλιαδοῦλες θὰ βγαίνανε ἀπὸ τὴν πώλησις. Θὰ ξω-φλοῦσε μὲ τὸν ἀγαπημένο τῆς, και εἶχε ὕστερα ὁ Θεός, θὰ τὸν ἔφερνε ξανά στὴν ἀγκαλιὰ τῆς, τὰ μάτια του θὰ λάμπανε πε-ρισσότερο ἀπὸ τὰ δαχτυλίδια, και τὰ ἡδο-νικὰ φιλιὰ του θὰ ἦτανε ἀκριβώτερα ἀπ' αὐτὰ. Δὲν ἔχασε πολλὴν ὦρα γιὰ νὰ κα-ταρτίσῃ τὸ σχέδιό τῆς. Ἀμέσως βῆκε τοὺς συνεργάτας πρόθυμους στὴ δούλεψη τῆς. Τὸ νεκροθάφτη θυρωρὸ, παληὸ φίλο

τοῦ πατέρα τῆς, ποῦ ἦ-α εἰκάνος, ὅσο κανεὶς ἄλλος γιὰ νὰ κ ταφέρει, ὀδηγώντας τὴν και βοηθώντας τὴν, και πάντα προσμέ-νοντας κατὰ και αὐτὸς νὰ σιμπήσῃ ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησις. Καὶ τὸν ἄλλο τὸ δούλο τὸ δικό τῆς, ποῦ τὸν ἔκανε ὅ,τι ἤθελε, μὲ μιὰ γλυκειὰ τῆς ματιά, μὲ τὸν καλό τῆς τὸν λόγο, και ποῦ τὸν ξετρελλᾶινε—τὸ καταλάβαινε—κάθε φορὰ ποῦ ἀντίκρυζε τὰ γυμνά τῆς μπράτσα, ἢ μέσα ἀπὸ τίς διάφανες κάλτσες τὰ ἡδονικὰ καμπυλω-μένα πόδια τῆς. Ἡ ἀστραφτερὴ ἔρωτο-μανία τοῦ δούλου τῆς, ζευγαρωμένη πάντα μὲ τὸ βουβὸ του δειλίασμα, τῆς ἔκαιγαν τὴ δουλειὰ τῆς, χωρὶς καιμιὰ ἐνόχλησις. Τρεῖς ἴσκιοι μέσα στὸ ἀφώτιστο σκοτάδι γλυστροῦν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δρομάκια τῶν μνημάτων. Τὰ καντήλια τους ποῦ μοιά-ζουν σὰ μάτια νυσταγμένα ἐδῶ, και σὰν μάτια ἐκεῖ μυστικά, ἱκετευτικά, θλιβερά, μὰ ποῦ τρυποῦσε τὸ κύτταγμά τους, δὲν ἐκόβανε διόλου τὸ δρόμο τῶν τριῶν, δὲν λογάριζαν τίποτε Σκοντάβανε στὶς πέρες, πατοῦσαν σὲ νηοσκαμμένα χώματα. Τὰ σαλέματα τῶν δέντρων σὰ νὰ τοὺς ἐλειονολογοῦσαν, σὰ νὰ τοὺς φοβέριζαν. Ὡς τόσο μέσα τους τίποτε δὲ σάλευε. Ἡ σκέψις και τῶν τριῶν ἔμενε ἀσάλευτη πὼς νὰ φθάσουν ἀπαράτητοι στὸ μνήμα, πὼς νὰ τὸ ἀνοίξουν πὼς νὰ τὸ γδύσουν. Ψηλὰ ὁ οὐρανὸς δὲν ἔχει χάσις τίποτε ἀπὸ τὴν ἀστρινὴ του κορώνα. Φυσᾶει ἕνα ἀγε-ράκι ἐλαφρότατα χαϊδευτικό, και φέρνει ὅλες τίς πνοὲς τοῦ πράσινου κόσμου τῶν ἀγριοχορταριῶν και τῶν περίσσια φρονι-πισμένων λουλουδιῶν, τὰ φέρνει συνθε-μένα ὅλα σὲ μιὰ μουσικὴ ἀρμονία. Δὲ θυμάται ποτὲ ἄλλοτε νὰ περπάτησε μέσα σὲ τέτοιο περιβόλι, σὲ τέτοια ὦρα και μὲ τέτοια ψυχὴ! Γύρω τῆς ὅλα δροσιζοῦν, και γεμίζουν τὸν ἀέρα εἰωδιὰ, ζωὴ, ὀρμὴ ἀπὸ τὰ χορταράκια ποῦ αἰσθάνεται ποῦ πατεῖ και τὴ χαϊδεύουν, ὑγραίνοντας τὰ πόδια τῆς, ἴσα μὲ τὸν μαῦρο τὸν οὐρανὸ ἀπὸ πάνω τῆς, ποῦ τὴ βλέπει μὲ χίλια μάτια δλόφωτα. Καὶ πάλι γύρω τῆς ὅλα τὴ φοβερίζουν. Τὸ χορτάρι ποῦ πατεῖ τὴν παγώνει και ὁ οὐρανὸς τὴν κάνει νὰ τρέμει, σὰν νὰ τῆς θυμίζῃ μιὰ κόλασις, ποῦ τὴν καρτερεῖ. Θυμάται τὸν πατέρα

της και είναι έτοιμη να λιγοθυμήση. Θυμάται από την άλλη τη μεριά τον άντρα που την τραλαίνει, και το βήμα της παίρνει την ελαφρότητα του φτερού. Μέσα στη μνήμη της ξυπνούν και ξανακοιμούνται και έρχονται και πάνε χίλιες δυο ένθυμησης, από τα πειδ ασήμαντα, ίσαμε τα πειδ σπουδαία. Τις χιονίστρες που τον περασμένο χειμώνα είχανε πρίξη τα πόδια της, το μπάτσο που της έδωσαν ο άντρας της μια μέρα που την είχε ζηλέψη, τα μαλλιά της τα κατασρά, που σαν ήτανε μικρούλα τα χαΐδευε ο πατέρας της, και χίλια δυο άλλα, και μια ένθυμησης απάνου σ' όλα της καρφάθηκε. Κάποτε ο πατέρας της που διάβαζε πολλά βιβλία, της διηγήθηκε μια παραξένη ιστορία: Ένας μεγάλος, έλεγε, φράγκος ποιητής έχασε την έρωμένη του, που την πήρε ο Χάρος. Στον τάφο της έθαψαν όλα τα ποιήματα που της είχε γράψη. Σαν να της έδινε μαζί της να χαθή και τη ζωή του. Τι την ήθελε πειδ; Πέρασε ένας χρόνος, θυμόταν ως όνειρο την πεθαμμένη του και τα χειρόγραφα του, σά θαμμένο θησαυρό. Ένοιωσε πώς τα ποιήματά του τ' αγαπούσε πειότερο από τη Μούσα που τα γέννησε. Μια νύχτα τον άνοιξε τον τάφο της και ξαναπήρε τα τραγούδια του τοῦ δώκανε τη δόξα, αφού τον είχανε βοηθήση στην αγάπη. Έτσι είναι ο κόσμος.

—Αγάλια-αγάλια, μη βιάζεσαι. Μη φοβάσαι. Δέ θέλουμε πολλήν ώρα. Ακόμη σε λίγο φτάσαμε. Τα άλλα, είναι δική μου δουλειά.

Τα λόγια του νεκροθάφτη ήρθαν στ' αυτιά της.

Ο άλλος από πίσω:

—Κυρά, κουράγιο, κρατήσου από μένα.

Χίλιες φορές σκόνταβε στις πέτρες των μνημάτων, στα λακκόματα του δρόμου, στους κορμούς των δέντρων. Τώρα αισθάνθηκε πώς έφθασε στο τέμα. Λίγη ακόμη προσοχή, λίγη προσπάθεια, λίγος ιδρωτας, και όλα τελειώνουν. Κάποια φορά το χέρι του δούλου υψώθηκε για να σφίξη το μπράτσο της. Αναστηλώθηκε, τίποτε δέν είχε να φοβηθή, τα δαχτυλίδια του πατέρα της την περιέμεναν άγγιχτα. Τα είχε τόσο καιρό εκεί μέσα παραλατα-

θήκη, ασφαλισμένα, καθώς ασφαλιζουμε σε μια Τράπεζα πολύτιμα αντικείμενα.

—Έμπρός! Έμπρός, παιδιά, τι καρτεράμε;

Η θύρα άνοιξε η κινκιδωτή. Τρία τέσσαρα σκιλιά κατέβαζαν στην κρύπτη, που ήταν αποθεμένο το φέρετρο. Τα δαχτυλίδια! Τα δαχτυλίδια. Κανείς ξένος δέα είχε πάρει χαμπάρι πώς τα είχανε θίψει με το νεκρό του πατέρα της. Σ' ένα μεταξένιο σακκουλάκι, μικροσκοπικό, άθρατο στά μάτια του, το είχανε σφηνώσει κάτω από τις σταυρωμένες φουχτές του, σαν να ήταν τίμιο ξύλο. Αναλογίζονταν τη χαρά που θάπαιρνε με τα δαχτυλίδια, και με τα δαχτυλίδια που θα μπορούσε για κάμποσο καιρό νάδινε παράδες στον αγαπημένο της που τόσο του άρεσε να την βασανίζει, να την πεθαίνει, και να την ανασταίνει εκείνος μόνος! Και έξαφνα, ένας παγερός πάλι φόβος την έπνιγε. Κι' αν της τα είχανε κλέψη τα δαχτυλίδια της, αν τα είχε μυστήση κανένας μόρτης από εκείνους που τρέφονται από τα μνήματα;

—Κύττα καλά, μην άρχεις! Μπορεί να μās ιδή στο σκοτάδι και χαθήκαμε.

Ακούστηκε ο κρότος ο υπόκωφος ενός σκερπανιού. Μια άξινα ανακάτεψε χώματα τριπτυγήρι δούλευε, ένα μαχαίρι σκάλιζε. Στο σκοτάδι άρχισε να διακρίνη κάποια μάτια φλογερά που την κύτταζαν.

Στον άνοιγμένο τάφο προστά δέν ένοιωσε τίποτε παρά τα νεύρά της που της έλεγαν: Έμπρός! Θα τα καταφέρουμε.

Πόση ώρα πέρασε, δέν μπορούσε να λογαριάση. Ένα κεράκι προστά της άναψε, ένας άνθρωπος κοιμώτανε στη κάσσα σκελετός, νεκρός; Βρυκόλακας; ο νεκροθάφτης; ο δούλος; Όλα πάλι προστά της ανακατώνονταν, άλλαζαν όψη, πέρνανε κάτι από ένα όνειρο τρομαχτικό. Σε λίγο ένα χέρι άρπαξε τη γυναίκα. Άνοιξε τη φούχτα της, της έβαλε κάτι απερίγραπτα βαρύ, και απερίγραπτα κρύο. το μεταξένιο σακκουλάκι, σπισμένο, λυωμένο. Άφησε από μέσα του να ξεχυθούνε στην παλάμη της, στην κυριότητά της τα δυο δαχτυλίδια. Για μια στιγμή της φάνηκε πώς ο πατέρας της ξύπνησε, πάλαψε, άπλωσε το χέρι του, το σκελετωμένο, να

της τα πάρη πίσω:

—Κλέφτρα, Ιερόσυλη! Άκουσε καθαρά, δυνατά μέσα από τα καταχθόνια βάθη μιιά φωνή, που έμοιαζε σαν την φωνή του πατέρα της. Αισθάνθηκε πώς λιποθυμούσε και πώς έπεφτε βαρεία σε κάποια άγκαλιά. Νόμισε πώς ήτανε η άγκαλιά του αγαπημένου της, που γι' αυτόν είχε κάμη

τη φοβερή αυτή έστρατεία. Μα η άγκαλιά την ώρα εκείνη που την δέχτηκε τόσο θερμά, τη στιγμή που λιποθυμούσε, σκαλίζοντας τον τάφο του πατέρα της, την ώρα του μεσονυχτιού, δέν ήτανε παρά η άγκαλιά του δούλου της.

ΛΙΔΗ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ—ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΜΑΡΕΙΣΜΟΣ - ΦΑΣΙΣΜΟΣ - ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Σε μια μελέτη με τον τίτλο Μαρξισμός —Φασισμός— Χριστιανισμός που δημοσιέβει στα Έλληνικά Γράμματα ο κ. Μπαστιάς, προσπαθεί να καθορίσει τις σχέσεις ανάμεσα στα παραπάνω κοινωνικά φαινόμενα θέλοντας να δείξει την ούτοπιστική, άντεπιστημονική βάση και την άνήθηκη καταγωγή των δύο πρώτων σε άντίθεση με τον τελεφταίο που οι βαθειές του ρίζες και η ήθική του προέλεψη του έξασφαλίζουν την επικράτηση και τον προορίζουν για την καλλιτέρευση της κοινωνίας.

Δέν είναι άνάγκη να προχωρήσει κανείς για να καταλάβει πώς ο συγγραφέας άφτης της μελέτης είναι από τους άστους εκείνους διανοούμενους που αιστάνονται να φέβγει το έδαφος κάτω από τα πόδια τους και προσπαθούν με κάτι καινούργιες λέξεις που μεταχειρίζονται να στηριχθούν σε παλιά σύμβολα πεθαμένα χρόνια τώρα για την επιστήμη.

Στη δουλειά τους άφτη ο 'Ιστορικός 'Υλισμός με τη διαλεχτική του μέθοδο δέν τους κάνει βέβαια, όπως και καμμιά άπ' τις Θετικές 'Επιστήμες. Τις πολεμούν λοιπόν όσο μπορούν δείχνοντας ένα σκεπτικισμό και στα σημεία ακόμα που πειραματικά έχουν άποδειχτεί άπ' άφτες.

Άφτο κάνει και ο Μπαστιάς μιλώντας για την 'Επιστήμη στη Σελίδα 367 «Οι σοσιαλιστές υποστηρίζουν πώς έχουνε στενές σχέσεις ίσως και κοινή τύχη με την επιστήμη. Της έμπιστέβονται τα ανθρώ-

πινα πεπρωμένα και έχουνε καθιερώσει ένα είδος έπιστημονικής λατρείας, χαιρόνται για τις σύγχρονες ανακαλύψεις και για την υλικήν πρόοδο που φέρνουν. Κάποτε όμως ο τόσοσ 'Επιστημονισμός η άδιάκοπη κριτική, όταν δέν γίνεται με την προυπόθεση πώς υπάρχουν άνώτερα κριτήρια, ξυπνά και θρέφει την άμφιβολία. Άμα πιστέψουμε μόνο το πείραμα φτάνουμε να μη ξέρουμε σχεδόν τίποτα».

Μά αν άπ' τη μιιά χτυπούν τις Θετικές 'Επιστήμες, αιστάνονται από την άλλη την άνάγκη κάπου να στηριχθούν κ' ένας μυστικόπαθος ιδεαλισμός είνε η σανίδα της σωτηρίας τους. Με διάφορες λοιπόν άοριστολογίες προσπαθούν ν' άποδείξουν τ' αναπόδειχτα μιλώντας για κάτι άμετάβλητες ιδιότητες της άνθρώπινης Φύσης (Regum Novarum σελ. 367) για άπόλυτες ήθικές και τις παγιάτικες πια προσταγές τους. Μα όπως ο κ. Μπαστιάς προτιμά «τις καθάρες κουβέντες τις ΙΙΙ Διεθνούς από την υποκριτική σαπίλα τη προδοσία και την ανανδρεία των άνθρώπων της δευτέρας» με τον ίδιο τρόπο θάπαιρνε να προτιμά τις «κουβέντες του Φασισμού»—έχτος αν τον χ υπά κι' άφτον μόνο και μόνο έπειδή άρνείται στο καθολικισμό το δικαίωμα της διαπαιδαγώγησης και όργάνωσης των νεων (σελ. 364)— άπ' τις υποκρισίες και τον γλυκανάλατον ψευδοσοσιαλισμό των άνθρώπων του Βατικανού που είδαμε τι λογής, είναι την εποχή που ήταν στην άκμή του ο Άγιος

Ποντίφικας.

Φαίνεται πώς ο κ. Μπαστιάς δὲν θυμάται καλὰ ἢ τὴ διάβασε γραμμένη μόνο ἀπὸ Φρέρηδες ἢ μεσενιέρηδες τὴ Σοσιαλιστικὴ ἱστορίᾳ τῶν Παπῶν μὲ τις ἱερὲς ἐξέτασες, τίς σταβροφορίες, τὰ βασανιστήρια τῶν αἰρετικῶν καὶ τίς ἀρπαγὲς τοῦ κοινωνικοῦ πλοῦτου ἀπ' τὰ διάφορα μοναστήρια τῶν ἰησουϊτῶν. Ἐὰν θέλει νὰ τὴ θυμηθεῖ μπορούμε νὰ τὸν βοηθήσουμε παραπέμποντάς τον σὲ μερικὰ πολὺ πρόσχειρα βιβλία.

Μ' ὅλη του λοιπὸν τὴν ἠθικὴ καταγωγὴ ἃς μᾶς ἐπιτρέψει ὁ Χριστιανισμὸς νὰ δυσπιστοῦμε γιὰ τὴν ἀποστολὴ του καὶ νὰ νομίζουμε πὼς ποτὲς δὲν ἀκολούθησε τίς ἀρχὲς τοῦ ἰδρυτῆ του καὶ δὲν τίς ἀκολούθησε ὄχι ἀπὸ φτέξιμο τῶν Χριστιανῶν παρὰ γιὰτὶ ἦταν ἀδύνατο νὰ τίς ἐφαρμόσει.

Ἡ πτώση τοῦ χριστιανισμοῦ ἦταν μοιραία γιὰτὶ προσέκρουσε σὲ μιὰ βασικὴ ἀρχὴ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν πού λέγει πὼς τὰ κοινωνικὰ συστήματα, δὲν ἀντικαθίστανται μ' ἄλλα ἐπειδὴ στὰ μυαλὰ μερικῶν ὄραματιστῶν φάνηκαν ἄλλα πιὸ τέλεια καὶ θέλησαν νὰ τὰ ἐφαρμόσουν.

Ἄν θέλει ὁ κ. Μπαστιάς νὰ δεῖ πόσο οὐτοπιστικὰ εἶναι ἀφτὰ πού λέγει, ἃς προσπαθήσει μὲ μιὰ Ἐπιστημονικὴ μέθοδο νὰ ἐξηγήσει τὸ δρόμο τῆς κοινωνίας ὄχι στατικὰ μιλόντας γιὰ «Ἀνθρώπινες Φύσεις» παρὰ δυναμικὰ βλέποντας τὴν ἐξέλιξιν τῆς μέσα στὲς ἀκατάπαφτες σύνθεσες καὶ ἀντίθεσες τῆς. Τότες θὰ δεῖ ἀκόμα πὼς δὲν εἶναι ὁ ἐγωϊσμὸς πὸν ἔσπειρε «τὰ ζιζάνια στὸν ἀγρὸν τοῦ Κυρίου» μὲ τὴ δημιουργία τοῦ Καπιταλισμοῦ, Φασισμοῦ καὶ Μπλινωτου ἐγωϊσμοῦ παρὰ ὅτι ἀφτὴ ἢ ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας ὀδήγησε ἐκεῖ, γιὰτὶ οἱ ἀντίθεσες τῆς, δὲν μπορούσαν παρὰ ἀφτὴ μονάχα τὴ μορφή νὰ δημιουργήσουν γιὰ νὰ μπορούσαν νὰ λυθοῦν μέσα σ' ἀφτὴ, ὥσπου μὲ τὴν ἴδια ἀφτὴ σύνθεσιν ν' ἀναπτυχθοῦν ἄλλες πάλιν ἀντίθεσες πού νὰ ὀδηγήσουν σ' ἄλλη ἀνώτερη μορφή.

Ὁμολογοῦμε πὼς κ' ὅλο πού πολὺ προσπαθήσαμε νὰ βροῦμε κάποια ὀποσδήποτε ἐπιστημονικὴ βάση γιὰ νὰ συζητήσουμε τίς θέσες τῆς μελέτης ἀφτῆς τίποτα ἄλλο δὲν βρήκαμε παρὰ μόνο ἓνα σω-

ρὸ ἀφθαίρετα συμπεράσματα καὶ προφητεῖες: «Οἱ ἄνθρωποι πού περπατοῦν ἀκόμα στὸ σφαλερὸ (;) δρόμο, πού δὲν βλέπουν οὔτε φωτίζονται ἀπ' τὴ μορφή (;) τοῦ Χριστοῦ ρωποῦνται κατὰ πού θὰ τραβήξουν» πρὸς τὸ Φασισμό ἢ πρὸς τὸ Κομμουνισμό; Οἱ ἄνθρωποι ἀφτοὶ πρὶν ρωτήσουν τοῦτο, ἔχουν βεβαιωθεῖ γιὰ τὴ παντοδυναμία τοῦ ἀνθρώπου, ἔχουν θεοποιήσει τὸ λογικὸ, ἔχουνε στήσει βωμοὺς στὴν ἐπιστήμη καὶ διαλαλοῦνε στὰ πλήθη πὼς ἡ δύναμη τῆς ἐπιστήμης εἶνε ἀπεριόριστη. Βρίσκονται στὸ ὄνειρο τῆς προόδου καὶ θέλουνε νὰ ξαναχτήσουνε ἓναν καινούργιο Πύργο τῆς Βαβέλ. Ἄλλοιόμνο. Ἡ σύγκρισιν εἶναι τὸ λυγότερο πού θ' ἀκολουθήσει ὥστερα ἀπ' τὸ ξεριζώμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἡμερης χαρᾶς τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ χρειαστεῖ ἴσως νὰ δοκιμάσει ὁ ἀνθρωπος τὴ φτώχεια μέσα στὴν ὀλικὴ ἀφθονία καὶ ἀνεση καὶ τὴ παγωνιά τοῦ ἔρημου λογικοῦ μέσα στὸ ὄνειρο τῆς προόδου. Θὰ φάει καὶ θὰ ἐφρανηθεῖ ἄλλα θὰ νειώσει μιὰ πλήξιν μιὰ παγωνιά κ' ἓνα σκοτάδι. Θὰ βρεθεῖ σὲ μεγάλο χάος καὶ τοῦτο θ' ἀνὰ μιὰ ἀρχὴ ζωῆς. Μέσα σὲ τούτη τὴν ὥρα γοερὲς ἀκούονται οἱ κραβγὲς τῆς ψυχῆς καὶ τρομερὸ εἶνε τὸ χρέος τῶν Χριστιανῶν σελ. 363. Ἀφτὰ τὰ τελεφεταῖα ἄθελα μᾶς θυμίζουνε λίγη ἀποκάλυψη τοῦ «Ἀη-Γιάννην.

Ὅσο γιὰ τὴ κριτικὴ πού κάνει τοῦ Σοσιαλισμοῦ στὸ μόνο μέρος τῆς μελέτης πού ἀφίνει τὴ Θεολογία—θὰ προσπαθήσουμε νὰ δεῖξουμε πόσο ὄξω εἶναι ἀπ' τὰ πράματα.

Στὴ σελ. 362 λέγει πὼς ὁ Σοσιαλισμὸς καὶ ὁ Φασισμὸς εἶναι γεννήματα τοῦ ἀχαλινωτου ἐγωϊσμοῦ καὶ στὴ σελ. 364 πὼς ἡ ἀπώτερη τὸς καταγωγὴ εἶναι, ἐγωϊσμὸς. Θάπρεπε νὰ μᾶς καθορίσει γιὰ ποιὸν ἐγωϊσμὸ μιλά. Γιὰτὶ ἂν ἔννοσὶ τὸν ἐγωϊσμὸ μὲ τὴν πολὺ φαρδιά του ἔννοια δηλ. τὸ ἐνστιχτο τῆς ἀφτοσυντήρησης τότες καὶ ὁ χριστιανισμὸς εἶνε ἐγωϊσμὸς μὲ ἄλλες μορφές. Ἄν πάλιν μιλεῖ γιὰ τὸν ἀτομικὸ ἐγωϊσμὸ πού ἀναπτύσσεται σὲ βάρος τοῦ ἄλλου ἀτόμου (γιὰ τὸν ἀτομικισμό) τότες θάπρεπε νὰ ξερεῖ πὼς ὁ Σοσιαλισμὸς ζητόντας ἴσια ἴσια τὴν ἀτομικὴ

ἰσότητα ζητᾷ ν' ἀφαιρέσει τοὺς ὄρους πού ἐπιτρέπουν σήμερα τὸν ἀτομικὸ ἐγωϊσμὸ τοῦ A ν' ἀναπτυχθεῖ σὲ βάρος τῆς ἐλευθερίας τοῦ B καὶ νὰ τὸν ἐκμεταλεφτεῖ. Ὁ Σοσιαλισμὸς ἀσφαλῶς δεῖνει περισσότερη λεφτεριά ἀπ' ὅτι φαντάζεται ὁ κ. Μπαστιάς μὲ τὴ διαφορὰ πὼς γιὰ νάχουν ἀκριβῶς ὅλα τὰ ἄτομα τῆς κοινωνίας λεφτεριά θάπρεπε νὰ μὴ εἶναι χωρισμένη ἢ κοινωνία σὲ τάξες ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν γιὰ νὰ μὴ πορεῖ ἢ πρῶτη νὰ ἐκμεταλέβεται τὴ δέφτερη. (Ἀφτὴ εἶναι μήπως ἢ ψέφτικη ἀτμόσφαιρα;) Καὶ ἐπειδὴ γιὰ νὰ τὸ κατορθώσει ἀφτὸ χρειάζεται νὰ συνηθητοποιήσει τοὺς ἐκμεταλεβομένους καὶ νὰ τοὺς ὀπλίσει γιὰ τὴ πάλιν τοὺς γιάφτὸ διδάσκει τὸ μῖσος καὶ εἶναι τὸ μῖσο, ἀφτὸ πιὸ ἠθικὸ ἀπ' τὴν ἀγάπην γιὰτὶ εἶναι μῖσος ἐνάντια στὴν αἰσχροὴ ἐκμετάλεψη καὶ εἶναι τὸ μόνο μῖσος πού θὰ μπορέσει νὰ ἀπαλλάξει τὸν ἀνθρώπο ἀπ' τὴν ἐκμετάλεψη. Ἡ ἀγάπη μὲ τὸν ἀπόλυτο τρόπο πού τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ κ. Μπαστιάς ὄχι μόνο στάθηκε ἀνίκανη νὰ τὸ κάνει μὰ καὶ ἔγινε ὀπλο στὰ χέρια τῶν ἐκμεταλεφτῶν γιὰ νὰ ἐκμεταλέβεται ἐφκολότερα καὶ χωρὶς ἀντίσταση τοὺς ἀδύνατους. Ἄνῆκει κ' ἀφτὴ στοὺς συμπληρωματικὸς κανόνες καταπίεσης γιὰ τοὺς ὀποίους μιλά στὴν θεωρία τοῦ Ἰστορικοῦ Ἐλισμοῦ ὁ Μπουχάριν. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ἐδῶ πὼς ἢ ἀνώτερη ἠθικὴ ἴσα—ἴσα διδάσκει καὶ ἐπιβάλλει τὸ μῖσος τῶν ἐκμεταλεβομένων κινδυνεύοντας ἀλλιώτικα νὰ χάσει τὴ συνοχὴ τῆς μὲ τὴ ζωὴ καὶ νὰ χρεοκοπίσει στὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων ὅπως ὁ χριστιανισμὸς τοῦ κ. Μπαστιά μὲ τὴν ἠθικὴ του ποῦναι ἄχρηστο ἐργαλεῖο γιὰ τὴ ζωὴ. Γι' ἀφτὸ καὶ ὁ Engels τὸν πρόλογο τοῦ 1892 τῆς chage der arbeitenden Klassen λέγει πὼς εἶναι θεωρητικὰ σωστὸ τὸ νὰ λέμε πὼς ὁ Κομμουνισμὸς εἶναι θεωρία ὄχι μόνον ὀρισμένης τάξης παρὰ ἀπολεφτερωτικὴ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλὰ ἀφτὴ ἢ θεωρητικὴ διαπίστωση εἶναι ἐπικίνδυνη στὴν πράξιν. Μιὰ ἠθικὴ ἀνώτερη ἀπὸ τίς τάξες δὲν εἶναι ὀπλο πάλιν τὸ νὰ θέτει κανεῖς τὸν ἀνθρωπισμὸ πάνω ἀπ' τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τῶν τάξεων θὰ πεί πὼς τὸν χωρίζει ἀπ' τὴν πράξιν τῆς τάξης

ἐπείνης ποῦναι προορισμένη νὰ νικήσει τὴν ἀντίσταση τῶν τάξεων πού ἀντιτίθεται στὴν πραγματοποίησιν ἀφτοῦ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ θὰ πεί ἐπομένως πὼς ἀφαιρούμε ἀπ' ἀφτὴ τὴ τάξιν τὸ μέσο νὰ φτάξει στὴν ἐνότητά τῆς συνείδησης τῆς καὶ στὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐνεργητικότητος τῆς, θὰ πεί πὼς ἀφαιρούμε ἀπ' τὸ ἰδανικὸ τὴ δύναμη μὲ τὴν ὀποίαν μπορούσε νὰ κατέβει στὴν πραγματικότητα.

Στὴ σελ. 362 ὁ κ. Μπαστιάς λέγει πὼς οἱ ἀφορμὲς τοῦ Κομμουνισμοῦ καὶ τοῦ Φασισμοῦ βρίσκονται στίς ἀντιθησκεφτικὲς τάσες παληότερων καιρῶν. Ἐμεῖς δὲ νομίζουμε πὼς πορεῖ ὁ Κομμουνισμὸς καὶ ὁ Φασισμὸς νάχουν τίς ἀφορμὲς τοὺς σὲ ἀντιθησκεφτικὲς τάσες, γιὰτὶ πιστέβουμε πὼς οἱ θρησκεῖες εἶναι γεννήματα τῶν κοινωνιῶν καὶ πὼς δὲν εἶναι οἱ κοινωνίες πού ἀλλάζουν σύμφωνα μ' ἀφτὲς παρὰ ὅτι ἀφτὲς ἀλλάζουν σύμφωνα μὲ τίς κοινωνίες. Νομίζουμε πὼς ὁ Κομμουνισμὸς ἔχει τίς ἀφορμὲς του στὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς καὶ ὁ Φασισμὸς εἶναι ἢ σπασμωδικὴ ἐκδήλωσις τῆς μορφῆς τῆς κοινωνίας πού πεθαίνει καὶ οἱ θρησκεφτικὲς καὶ ἀντιθησκεφτικὲς τάσες ὄλων τῶν καιρῶν εἶναι ἀντανάκλασες τῶν κοινωνικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ συνθέσεων. Ἡ Ἐκκλησία σὲ κάθε ἐποχὴ ἐπανέλαβε ἢ ἀπομιμήθηκε μέσα στοὺς κόλπους τῆς τῆς σύγχρονης κοινωνίας, τίς οἰκονομικὲς καὶ ἐπολιτιστικὲς τῆς τάσες» λέγει ὁ Wipper.

Ἰσχυρίζεται ἀκόμη ὁ κ. Μπαστιάς πὼς μὲ τὴ συγκέντρωση τῆς Βιομηχανίας σὲ λίγα διεφθύνοντα χέρια δὲ θὰ πεί πὼς τὸν ἴδιο συγκεντρωτικὸ δρόμο ἀκολουθᾷ καὶ τὸ κεφάλαιο πού ἀντίθετα μοιράζεται στὰ χέρια περισσότερων μετόχων. Ἡ θεωρία πού ἐπικαλεῖται ὁ κ. Μπαστιάς διαψέφτηκε ἀπὸ τίς στατιστικὲς ὄλων τῶν κρατῶν πού μὲ ἀριθμοὺς λένε πὼς τὸ κεφάλαιο ὄλο συγκεντρώνεται σὲ λιγότερα χέρια. Ἐτσι διαψέφτηκαν εἰς ὅλα ἐκεῖνα ποῦγραψε ὁ Bernstein καὶ πού τόσοδόροβο κάνανε στὸ Σοσιαλιστικὸ στρατόπεδο. Θυμίζουμε στὸν κ. Μπαστιά πὼς στὴν ἐποχὴ πού γράφτηκε τὸ κεφάλαιο τοῦ Marx δὲν ὑπῆρχε οὔτε Ροκφέλερ μὰ οὔτε καὶ Morgan. Εἶναι γνωστότατο καὶ στοὺς

ψυλικατζήδες ακόμα πώς τὸ μικρὸ Κεφάλαιο δὲ μπορεῖ νὰ συναγωνιστεῖ τὸ μεγάλο παρὰ καταστρέφεται καὶ πὼς στὶς ἀνώνυμες ἐταιρεῖες—γιαφτὲς βέβαια μιᾶ—πὺ πάνε καλά μικροὶ μέτοχοι σχεδὸν δὲν ὑπάρχουν, ἢ ὑπάρχουν ἐλάχιστοι γιὰ λόγους πὺ τὸς ξέρουμε καλά ὅλοι μας. Θὰ τὸν παρακαλέσουμε ἀκόμα νὰ διαβάσει καὶ τὸ πολὺ γνωστὸ βιβλίον τοῦ Lenin «Ὁ Ἰμπεριαλισμὸς τελεφαίον στάδιον τοῦ Καπιταλισμοῦ» γιὰ νὰ δεῖ πὼς ἡ ἐπανάσταση τῆς Ρωσίας δὲν ἦρτε γιὰ νὰ διαψέψει τὸ Μαρξισμό παρὰ γιὰ νὰ τὸν ἐπικυρώσει. Ἦτανε ἀποτέλεσμα τῆς συγκέντρωσης καὶ τῶν συναγωνισμῶν πὺ γίνονταν στ' ἄλλα κράτη;

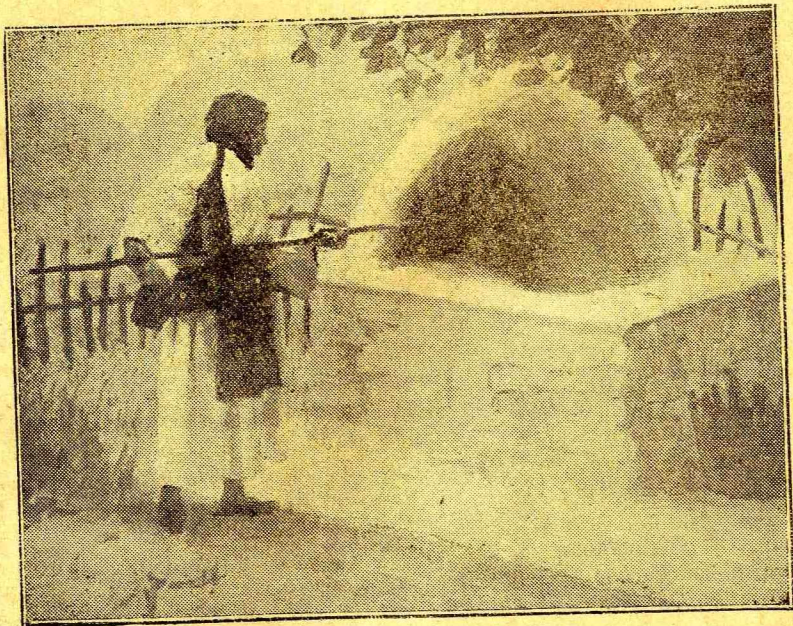
Ὅσο γιὰ τὸ «πιστὸ Μαρξιστὴ Kautsky

πὺ τὸ βεβαιώνει, δὲ μένει σὲ μᾶς νὰ ποῦμε τίποτα ἄλλο παρὰ ὅτι εἶναι ὁ θεωρητικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς II Διεθνούς πὺ ὁ ἴδιος ὁ κ. Μπαστιάς λέγει ὅτι «ἐπρόδωσε καὶ ἐκμεταλέφτηκε τὸ Σοσιαλισμὸ γιὰ νὰ δεῖ τὸς ἀρχηγούς τῆς μεταπολεμικῆς προϋπουργούς.

Μὲ τέτοια βαθυστόχαστα ἐπιχειρήματα δείχνει ὁ κ. Μπαστιάς πὼς ὁ «Ἱστορικὸς Ὑλισμὸς δὲ μπορεῖ νὰ σταθεῖ οὔτε στὴν μυθολογία» καὶ διαψέβει τῆς «ἀπλοϊκῆς θεωρίας» τοῦ Μαρξ.

Καὶ γιὰτὶ ὄχι, στὴν ἐποχὴ μας ἡ μόνη λευτεριά πὺ ἀναγνωρίζεται εἶναι νὰ γράφει κανεὶς ὅτι θέλει. Τὴ λευτεριά ἀφτῆ τοῦ κ. Μπαστιά θὰ τὴ σεβαστεῖ καὶ τὸ Νομοσχέδιον τοῦ κ. Μαρή. Κ.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ἀπὸ τὴν ἐκθεση Βικτωρίου «Φοῦρνος στὸ Χωριό».

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ

ΕΦΧΑΡΙΣΤΙΕΣ ΜΑΣ. — Ἡ «Καινούργια Ζωή» θεορεῖ ὑποχρέωση τῆς νὰ ἐφχαριστήσῃ ὅλους ὅσοι ἠθικὰ καὶ ὕλικὰ μὲ τόσο ἐιθουσιασμὸ τὴν ἐνισχύσανε στὸ ἔργο τῆς ὄλον γενικὰ τὸν τύπο Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης καὶ ἐπαρχιῶν πὺ δὲμοφωνα ἐκφραστήκανε μὲ θαυμασμὸ γιὰ τὸ πρῶτον μας φύλλον καὶ ξεχωριστὰ τὸς λογοτέχνες μας Παλαμᾶ, Βάρναλη, Φιλήντα, Καζαντζάκη, Δεντρινιῶν, Δασκαλάκη, Παπαδήμα, Ἰακωβίδου καὶ τὸς ἐνισχυτὲς μας κ. κ. Κ. Παπαχρήστου, Π. Ζέρβαν καὶ Γ. Ἀγγελόπουλον πὺ προσέφεραν ὁ καθένας τὸς ἀπὸ 500 δραχμῶν ἡ εὐγενικὰ χειρονομία τὸς, μᾶς συγκίνησε βαθειά.

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΛΟΓΟΣ. — Ὁ κύριος Μπαστιάς μὴ βρισκόντας λόγια ν' ἀπαντήσῃ γιὰ ὅσα τοῦ ψάλλαμε στὸ προηγούμενον φύλλον προστάθητε νὰ θολώσῃ τὰ νερά. Βρήκε πάλι ἐμφαιρία νὰ χτυπήσῃ τὸν ποιητὴ Παλαμᾶ πὺ «εἶχε τὸ κουράγιον νὰ φέρῃ στὸ φῶς τῆς μελέτης τοῦ «ποιητῆς καὶ κριτικῆς». Ἀς μὴν ἀνησυχεῖ ὁ κύριος Μπαστιάς, οὔτε μεις, οὔτε ὁ ποιητὴς εἶχε σκοπὸ νὰ τὸν φωτίσει. Εἶναι τόσο δυνατὸ καὶ ἀφτονον τὸ φῶς πὺ πῆρε ἀπ' τὸν δάσκαλό του Ἀποστολάκη, ὥστε νὰ τοῦ περιστέβει καὶ λιγάκι, ἂν ἔχει τὴν καλοσύνη ἂς τὸ δανείσει στὸν

νεοφώτιστο Ν. Γιαννιῶ. Ἀς μὴ ξεχνᾷε ὁ μωσ, πὺ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ δὲν ἔχει νὰ ζημειωθεῖ καθόλου ἀπὸ τὶς ἀνοησίες τοῦ διεφθυνητῆ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων.

ΠΕΡΙΕΡΓΟ — Στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἔστια» δημοσιέβονται κατὶ γράμματα ἐνοῦ γερμανοῦ Δούκα! Ἀπὸ τὰ γράμματα ἀφτὰ μαθαίνει κανεὶς πολλὰ πράματα γιὰ τὶς ἐισχυαλίτες, «κεφαλαλίτες» τοῦ γερμανοῦ καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα πὺ δὲν πιστεύουμε νὰ ἔχουνε καμιάδὲσὲ περιοδικὸ πὺ θέλει νὰ εἶναι λογοτεχνικὸ. Ὁ Σενόπουλος ὁ μωσ ἀφτὰ δὲν τὰ σκέφτεται ἔχει νὰ κανεὶ μὲ τὸ σχῆμα του μὴν τὸ κλέψῃ κανένας καὶ νὰ γράφῃ κατὶ σημειώματα τέτοια πὺ θὰ τὰ ζήλεβε ὁ πὺ φανατικὸς καθαρεβουσιάνος.

ΚΑΜΩΜΑΤΑ — Ὁ Ψυχάρης δὲν ξέρουμε τι ἐπαθε τώρα τελεφαίον. Ὑστερα ἀπ' τὸς καβγάδες του μὲ τὸν Φιλήντα, καὶ μακαρίτη Δ. Ταγκόπουλο καὶ Παλαμᾶ, τὴν ἐκδήλωσῃ τῆς ἀγάπης του στὸ μοναρχισμό, ἀρχισε νὰ κανεὶ καὶ βήματα πλίσω σ' ὅσες μεταρρυθμίσεις εἶχε κανεὶ σχετικὰ μὲ τὸ τοικὸ σύστημα. Τὸ δέλιασμα τοῦ Ψυχάρη δὲν τὸ περιμέναμε ποτέ. Ἀφτὰ ἔχουνε τὰ γράμματα!

ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στὸ 8ο φύλλον τῆς, ἡ «Νέα Ἔστια» δημοσιέβει ἕνα σημειώμα τοῦ κ. Ν. Γιαννιῶ καὶ πὺ τὸ θέλει «καλογραμμένον καὶ ἀπὸ ἀληθινὸν διανοούμενον προερχόμενον ἄρθρον» Μὰ τὴν ἀλήθεια ἐμεῖς γελάσαμε μὲ τὴν καρδιά μας διαβάζοντάς το καὶ πὺ φανταζόμεσαστε τὸ ἴδιο θᾶκανε καὶ ὁ σεβαστὸς μας Βάρναλης. Εἶναι τάχατες σημειώμα, ἄρθρον, μελετούλα τούτη δῶ, πὺπιασε δυὸ σιήλες βροδ ἀδελφέ! Ἐ ὁ κύριος Ν. Γιαννιῶς ἂς μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ τοῦ ποῦμε καὶ μεις κατὶ βέβαια δὲ γράφτηκε μὲ ἀξιώσεις κριτικῆς. Ὅχι δά! κ' ἐπειτα κείνα τ' ἀραδιάσματα γιὰ νὰ δείξῃ τάχα καλύτερα πόσο ἡ θετικὴ θεωρία του εἶναι ἄσχετη πρὸς τὸ δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» ὅπως τὴ θέλουνε οἱ διάφοροι «ὠραιοπαθεῖς» «ἐστὲν» ἢ «δονιστὲς» κλπ.

Κ' ἐπειτα πὺ θέλουνε ν' ἀπαντήσῃ σὲ τούτα δῶ ὁ Βάρναλης ἀφου ὁ ἄνθρωπος μὰ φορὰ καὶ δυὸ, τάνέλυσε τόσο παστρικά, καθαρά, ξάστερα, ἔ βέβαια θάνα πολλοὶ πὺ δὲ τὸν καταλαβαίνουν. ἢ πὺ κανουν πὺ δὲν τὸν καταλαβαίνουν. Ὁ Θεὸς καὶ ἡ

ψυχὴ τὸς, μὰ κ' ἐπειτα ὁ ἴδιος ὁ κ. Ν. Τ. λέγει ὅτι «... δὲ λύθηκε ἀκόμη (δηλ. τὸ μεγάλο ζήτημα ἡ τέχνη γιὰ τὴ τέχνη) συζητεῖται καὶ θὰ συζητεῖται μέχρις ὅτου μὴ γενικώτερη ρύθμιση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπον νὰ λύσει καὶ τὸ ὕστατον αὐτὸ ζήτημα τοῦ πολιτισμοῦ» κ' ἐπειτα ἔξακολουθεῖ λέγοντας πὺ ὁ Βολταίρος, ὁ Τολστόης, ὁ Γκυγιώ καὶ τόσο ἄλλοι, τὸ θεωρᾶνε ἄλυτον· τώρα δὲ καταλαβαίνουμε τί πάει νὰ πεῖ ἡ ἐμεῖς... δὲν τὸν καταλαβαίνουμε... μὰ εἶναι ζητήματα ἀντιλήψεων δῶ πέρα κ. Ν. Γιαννιῶ ἢ κ' ὅπως λέει ὁ Βάρναλης. «Ὅποιος ἔχει μέσα του δημιουργικὴ φλέβα δὲν τοῦ χρειάζονται τὰ δόγματα καμμιά; «ἀθηντίας» περασμένης ἐκεῖνον πὺ κανεὶ, εἶναι νὰ ρωτᾷ τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ ἀκολουθεῖ, ἢ νὰ ὀδηγεῖ τὴν ἐποχὴν του ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή του. Ὁ μεγάλος καλλιτέχνης «νομοθετεῖ ὁ ἴδιος μὲ τὴ διαφορά, πὺ δὲν νομοθετεῖ στὸ κενόν, μὰ σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες, πὺ ἡ ἐξέλιξη τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης τοῦ ὑπαγορεύουνε.

Καὶ παρακάτω διαβάζουμε αὐτὰ τὰ σημαντικὰ: Μεγάλες ιδέες ἐκφρασμένες μὲ

τέχνη ἀποτελοῦνε τὸ τέλειο (Σολωμός) μέ-
τρεις, ἰδέες ποὺ δὲν εἶναι πηγαῖες, ἐκφρασμέ-
νες, μ' ὀσσηδῆποτε τέχνη ἀποτελοῦνε τὸ μέ-
τρο. (Γκύζης) Ἐ τέχνη πάλι ἀρλούμπα δὲ
μετακούσαμε! τὸ πὼς βρήκε τὸν πῆχυν τὸ
μέτρο καὶ μέτρησε τὴν ἀξία τοῦ καθενὸς
καλλιτέχνη δικῆ του δουλειά! φτάνει ποὺ
ἔγινε ἡ ἐξίσωση ἀδιάφορο ἂν στέκεται στὸν
ἀέρα· ἡ σύγκριση ἔπειτα τοῦ Σολωμοῦ πρὸς
τὸ Γκύζη ὅπως διόλου γελοία μὰ κ' οἱ δύο
τοὺς εἶναι μεγάλοι κ' ἔπειτα σὶδ κάω κάτω
τῆς γραφῆς τὸ ἔργο τοῦ Γκύζη εἶναι καὶ πιδ
πλατύτερο κ' ἀκόμα ἔχει τις ἴδιες ὁμοιό-
τητες· μὰς εἶναι ἂς τὸν ἀκούσουμε τώρα καὶ
παρακάτω λέγει πὼς ἔχει παραγνωριστῆ ἡ
ἀξία τοῦ φωτεινοῦ βιβλίου τοῦ κ. Γ. Ἀποστο-
λάκη ποὺ δὲν εἶναι (μὰ ἀρλούμπα) οὔτε
παρερμηνεία τοῦ Σολωμοῦ, ἀλλὰ τὸ μὲν οὐ
δικὸ δὲν γράφτη· γιὰ τὴν πραγματικὴ
ἀξία τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου κ' ἂν θάναμε οἱ
σοσιαλιστὲς ἴσ' ἀπαντήσουμε κατὶ στὸ βιβλί-
ο αὐτὸ εἶναι νόνο ν' ἀνατρεφθῶμε ὅσα ἀδικα
γράφει—ἀπὸ ἄγνοια—κατὰ τοῦ σοσια-
λισμοῦ.

Φορῆ! ἀπὸ ἄγνοια! εἶναι ντροπὴς μὰ τὴν
ἀλήθεια νὰ λέγεται τέτοιου εἴδους ἀνοησίες
δὲ θὰ ἤθελα νὰ δώσω δῶ μαθήματα κριτι-
κῆς, γιὰ ζητήματα τόσο φωτεινά ποὺ ὁ κα-
θένας γνωστικὸς τ' ἀντιλαμβάνεται ναι κ.
Γιαννιέ· εἶναι ἡ πιδ φορητὴ τερατώδια νὰ
λέμε πὼς παραγνωρίζουμε τὴν ἀξία ἐνοῦ
τόσου διαφωτιστικοῦ, σοφοῦ βιβλίου σὰν τὸ
«Ἡ ποίηση στὴν ζωὴ μας» ποὺ δὲν ἔχει κα-
νένα σφάλμα ἐξὸν ἀπ' τὴν ἄγνοια τοῦ
συγγραφέα στὰ κοινωνικὰ προβλή-
μα τ α.

—Παίζουμε;

Θ.

Ἄπ' ὅτι μὰς γράφει ἓνας φίλος τοῦ περιοδικοῦ
μας.

«Ἡ κυρία Λιλή Ἰακωβίδη περαστικὴ ἀπὸ τὴ
πόλη μας, ἔδωσε μὴ διάλεξη μὲ θέμα, «Ἡ θέση
τῆς Γυναίκας στὸ Παλαιὸ ἔργο» ἡ ὁμιλήτρια
θεωρεῖ σὰ ἓνα βασικὸ χαρακτηριστικὸ ὄλον τοῦ
ἔργου τοῦ Παλαμά, τὴν ἐπιπορὴ τῆς γυναίκας· ἡ
γυναῖκα ἡ μυθική, ἡ βασιλοπούλα, ἡ Νεραΐδα
καὶ κάθε ἄλλη ξωτικὴ μορφή ποὺ πῆρε ἡ γυ-
ναῖκα στὴ μυθολογία φαντασία τοῦ ποιητῆ ἡ
γυναῖκα ἡ ιστορική, ἡ ἡρωίδα τῶν παλιῶν καὶ
τωρινῶν χρόνων, ἡ γυναῖκα ποὺ ἀντίκρουσε ὁ Πα-
λαμάς, σὰ σύγγος, σὰ πατέρα, σὰ ἀδελφὸς ὄλοι
τοῦτοι οἱ βασικοὶ τύποι κυριαρχοῦνε πάνω στὸ
ἔργο του. Ἡ κυρία Ἰακωβίδη μὲ τὸν πιδ ἀναλυ-
τικὸ καὶ μεθοδικὸ τρόπο ἀνέλυσε τὸ θέμα τῆς.
Ὁ Παλαμάς σὰν ἀληθινὸς καρδιογνώστης τῆς γυ-
ναίκας, τὴν ἐγνωσε σὰ παραμῦθι, σὰ ἱστορία σὰ
στὴ ζωὴ, καὶ γενικὰ σύμφωνα μὲ τὴν τελευταία λέ-
ξη τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστῆμης τῆς θεωρίας τοῦ
Φροϋνδιδιὸν καὶ ὅτι ἀπὸ καθένα ἄλλο, μπόρεσε
νὰ βαστάξει μίαν ἀρμονικὴ ἀναλογία μεταξὺ τῆς γυ-
ναίκας ὁποιοδῆποτε κύκλου καὶ ποὺ δὲ κάνει καμ-

μὴ σύγκριση τῶν φιλοσοφικῶν ἀξιών στίς σχέσεις τῶν
δύο φύλων σὲ μὴ ἐποχὴ ποὺ τὸ κῆμα τῆς χιρο-
φύτησης γιγαντῶνει ὁλοένα εἶναι φυσικὸ τὰ συνη-
γορεῖ μὲ τὸν ποιητὴ ποὺ ἐξυψώνει τὴ γυναῖκα
στὴ συνείδηση τοῦ ἄνδρα καὶ τοῦ δίδει μὴ θέση
στὴ ζωὴ μὴ θέση ποὺ δὲ τὴ παραδέχονται οἱ
συντηρητικοὶ κ' ὁμοῦ δὲν τὴν ἐπιφορτίζει μὲ
τὴν ἐπαναστατικὴ φλόγα ποὺ ἡγαρόφρον τὰ ση-
μερινὰ κοινωνικὰ ὁρματα.

Στὴν ἀνάλυση τῆς ἡ κ. Ἰακωβίδη, μὰς ξανοί-
γει ἓνα σωρὸ προβλήματα τῆς κοινωνιολογίας, τῆς
Τέχνης καὶ τῆς Φιλολογίας, μὰς ὑποχρεώνει νὰ
σκεφτομάστε καὶ νὰ ζητᾶμε πάντα. Ἐδῶ συνί-
σταται καὶ ἡ πρωτοτυπία τῆς διάλεξῆς τῆς μὰς
ἀνέφερε ἀκόμα καὶ τὸ παρακάτω χαρακτηρισμὸ
γιὰ τὸ γίγαντα Παλαμά τοῦ Γάλλου τεχνολογῆ κ.
Clement ποὺ ἔγραψε «Ὁ Παλαμάς στέκεται
ψηλότερα ὅχι μόνον ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων συγ-
χοδῶν ποιητῶν. μὰ καὶ ὅλων γενικὰ τῶν ποιη-
τῶν τῆς σύγχρονης Εὐρώπης ἂν καὶ δὲν εἶναι
γνωστὸς, χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία εἶναι ὁ πιδ ὁ
μεγάλος ἄπ' ὅλους τὸς γνωστούς».

Ἡ ὁμιλία τῆς κ. Α. Ἰακωβίδη φωτεινοτάτη,
ἔδωσε χαρακτηριστικὰ ἀδρά μὰς μελέτης ἀρκετὰ
σημαστικῆς.

Νέα Ὑδρην

M.

BIBΛIOKPIΣIA

Ζαχαρ. Παπαντωνίου Διηγήματα.—Γιὰ τὰ
διηγήματα τοῦ Παπαντωνίου ἔχουμε γραφτεῖ
πολλὰ ἀπ' τοὺς κριτικούς μας. Δὲν μ' ἔρω
νὰ καταλάβω γιατί οἱ περισσότεροὶ τὰ πινέ-
σανε ὅσο δὲν ἔπρεπε. Ὁ Γιάννης Ζερβὸς
στὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερον Βῆμα» τὰ παι-
νεσε τόσο πολὺ ὥστε νὰ πεί πὼς μετὸν τόμο
ἀφτὸν ἀποχτάει ἡ λογοτεχνία μας (γνήσιο
Ἑλληνικὸ διήγημα σωστὸ καὶ καθαρὸισμένο)
ὁ Ξενοπούλος πάλι, σὲ μὴ ἀμίμητη κριτικὴ
του, ἔγραψε πὼς γιὰ νὰ κριθοῦν τὰ διηγή-
ματα ἀφτὰ θὰ γραφοῦνε ὀλάκεροι τόμοι!
Τὰ διηγήματα ὁμοῦ τοῦ Παπ. ἔχουν τὸ λάτ-
τωμα ποὺ ζουγραφίζουμε μὴ ζωὴ περασμέ-
νη, τὴν πολεμικὴ, τέτοια ἀκριβῶς ποὺ ἔζησε
ὁ συγγραφέας τ' αὐ. Σήμερα ὁ κόσμος εἶτε
στὴν ἐπαρχίαν βρίσκεται, εἶτε στίς πολιτείες
περνάει δύσκολος στιγμὲς, σφίγγεται βασιανί-
ζεται, ἄλλο; ἀφοχτοναί, τὸ κορσίσι πέφτει
στὶς πιότερες φορὲς στὸν κανὸ δρόμο. Κι' ὁμοῦ
ὅλα ἀφτὰ τὰ πλούσια γιὰ γράψιμο θέματα ὁ
Παπαντωνίου δὲν τὴ βλέπει. Θυμάται τὸν ει-
ρηνοδίκην τῆς παλιάς ἐπαρχίας, τὸν ἀρχαιο-
λόγο, τὸν πραγματεφτῆ κ' ἓνα σωρὸ ἄλλα
ἐνῶ κλείνει τὰ μάτ α μπροστὰ στὴν ὀμῆ
πραγματικότητα. Δὲ βλέπει τὴ ζωὴ τέτοια ποὺ
εἶναι, τὴ βλέπει μὲς ἀπ' τὸ γραφεῖο του.
τὴν πλάθει μὲ τὴ φαντασία καὶ τὴν τραβᾶει
μὲ τὸ ἔτσι θέλω ἐκεῖ ποὺ ἡ ψυχὸσύνθεση
του θέλει. Βέβαια, εἶναι δικαίωμα του νὰ τὰ
τελειώνει ὅπως τοῦ ἐπιβάλλει ἡ ψυχὸσύνθεση
του, μὰ τὸ δυστήχημα εἶναι πὼς ἀφτὸ δὲν
ικανοποιεῖ τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο γιὰτὶ εἶνε

ψέφτικο. Παράδειγμα: Στὸ διήγημα «Ἡ ἀ-
δερχὴ τοῦ Νυμφίου» ὁ Γιώργος πέρνει καὶ
βασανίζει τὴν πόρνη ἀγαπητικὰ του, γιὰτὶ
δὲν τὸν εἶπε πὼς ἔχει ἀρρώστια. Κι' ἐπειδὴ
δὲν τοῦ τόπε καὶ κόλλησε, τὴ βασανίζει μ'
ἓνα φανταστικὸ μαρτύριο. Τότε αὐτὸς τρά-
βηξεν ἀπ' τὸν κόρφο του ἓνα καμουτσικὸ καὶ
κροταλίζοντάς το στὸν ἀέρι τὴν ἔσυρε μὲ
ὀμῆ καὶ τίνανμα πρὸς τ' ἀγ' ἀθλα». Ἡ γυ-
ναῖκα δὲν ἀντιστάθηκε, δὲ φώναξε μῆκε
καὶ τράβηξε στὰ ἀγκάθια! Κι' ὅσοι ἀφου
τὴ σώζει ὁ ἀμαξᾶς καὶ γιατρέβεται στὸ νο-
σοκομείον ἀπ' τὴς πλῆγες δὲν πηγαίνει πάλι
στὸ ὑποπτο σπίτι. Ἄλλὰζ· καὶ πηγαίνει στὸ
πάλι· ἐκκλησιαστικὰ στὰ Ἀναφίτικα κ' ἀνάβει
τὰ καντήλια! Ὁ Π. φαντάζεται πὼς τόσο ἐφ-
κολο μπορεῖ μὴ γυναικὰ ἀπὸ ξεπεσμένη στὸ
βοῦρκο νὰ πεί νὰ γίνεη καντηλιανάφτισσα.
Δίνει τὲ τ ο ι ο τ ἔ λ ο ς σὶδ διήγημα
του κ' ἔτσι μπορεῖ ἐφκολο ν' ἀποφύγει κει-
νο ποὺ θὰ ἔκανε ἓνας ἄλλος τεχνίτης δηλα-
δὴ νὰ πονεῖ γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ξεπεσμένης γυ-
ναίκας καὶ νὰ χτυπήσει κείνου ποὺ τὴν ὀ-
δηγῶνε στὸν ξεπεσμὸ. Τὸ σημεῖωμα ἀφτὸ
πολὺ θὰ μάκραινεν ἂν ἐπιχειροῦσα ὄλα τὰ
διηγήματα νὰ τὰ ξετάσω σὲ λεπτομέρειες.
Λίγα εἶναι τὰ διηγήματα τοῦ Παπαντωνίου
ποὺ μποροῦνε νὰ διαβιστοῦνε μὲ ὄρεξη καὶ
νὰ μὰς δώσουν τὴν συγκίνηση καὶ τέτοια
εἶναι «τὸ φουστάνι τῆς Δελουδάς», «ὁ τμη-
ματάρχης ἔρχεται», «χαρούμενη συνοδεία»,
«θεῖα τιμωρία» καὶ τὸ «ψυχικὸ τῆς Γατομά-
τως» ἂν καὶ τὸ τελευταῖο φαίνεται λιγὰν
ψέφτικο. Ἄλλα πάλι εἶναι καθαρὰ δημοσιο-
γραφικὰ κατασκευάσματα ὅπως «ὁ Μετανά-
στης», «τὸ Λαμπρὸ ἀμάξι», «Ἡ δόξα τοῦ
Γακουγιῆ».

Μὲ ὄλα ὁμοῦ τὰ ἐλαττώματα ποὺ ἔχουμε
τὰ διηγήματα τοῦ Π. δὲν πρέπει νὰ περάσει
ἀπαρατήρητο τὸ καθαρὸ κ' ἀπλὸ ὕφος του
ἡ καλὴ δημοτικὴ ἀπολυτρωμένη ἀπὸ καθαρ-
οβουσιάνικες λέξεις ὅπως σὶδ προηγουμένο
ἔργο του στοὺς «Πεζοὺς Ρυθμοὺς», κάπου
κάπου καὶ στὰ διηγήματα τὸν ἀφτὰ βρ' σκου-
μαι μερικὰ ἀπομεινάκια καθαροβουσιάνικα
ὅπως «ὁ λεπτόγευστος, ἀλλὰ καὶ λεπταίσθη-
τος».

Ἄς ἐλπίσουμε πὼς σὲ καινούργιο β βλίο
του θὰ βροῦμε κείνο ποὺ τόσο ὀλοφάνερη
εἶνε ἡ ἔλλειψη ἀπὸ τὸν τόμο τῶν διηγημά-
των του. Δηλαδὴ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ποὺ
παλαίβει νὰ ζήσει ποὺ τοιγύρω μας τὸν ἀ-
κούμε νὰ βογγάει, καὶ δὲν πρέπει νὰ πιστέ-
βουμε πὼς εἶναι τέτοιο τὸ μοιρογράφο του,
ἂς ἐξετινάξουμε τὸν κόψιο βερμπαλισμὸ ποὺ
μὰς κρατάει μακριὰ ἀπ' τὴν ἀληθινὴν ζωὴ.

ΔΗΜΟΣ ΒΕΝΕΤΙΑΝΗΣ

Α. Φράγκου Κριτικὰ σημεῖωματα.—Ἀπτὴ
πρώτη ματιὰ ποὺ θὰ εἶξαι ὁ καθένας σὲ
τοῦτο δῶ τὸ 59 σελίδο βιβλιαράκι θὰ σχηματί-
σει τὴν ἰδέα πὼς εἶναι γραμμένο ἀπὸ νέο ἀ-
κόμα στὰ χρόνια ποὺ τοῦ λείπει κείνο τὸ ἐ-

ρεβνητικὸ δαιμόνιο τοῦ κριτικοῦ, ἡ στο-
χασία: Χωρὶς νὰ θελήσω νὰ κατακαρδίσω τὸν
κ. Α. Φράγκο, οἱ τέσσερες μελέτες τοῦ
Καβάφης, Παλαμάς, Νικολαΐδης, Βουτυράς.
δὲ παρουσιάζουν τίποτε τὸ ἐξαιρετικὸ κα-
θε ἄλλο, μίμηση ὀλόκληρη, ἀπὸ διαφορὲς χι-
λιοειπωμένους κριτικὲς καὶ μάλιστα πιδ μέ-
σα σὲ τοῦτο τὸ δικὸ του χέρι καταλαβαίνε-
ται· θάμουν πρόθυμο, νὰ παραθέσω ὀλάκαι-
ρακατεβατὰ ἀνδρόφοβὸ μνημιάντιγραψὸ ὀλά-
καιροτὸ βιβλιαράκι μὰς τὸς ὀξσηκῶνα μερικὰ
διαμαντάκια ἐκφρασης: «...μὲ τὸσους ἄλλους
λογοτέχνης ἐπιστήμονας καὶ κοινωνιολόγους,
ἀποτελοῦν κείνο τὸ διαλεχτὸ μὲ τ α λ λ ο
τοῦ διανοοῦμένου Ἑλληνισμοῦ...» ἄλλου «...
ἂς ἀφίσσων τὴς πραγματικὸς τεχνίτες νὰ
συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα τους, ποὺ θὰ δημι-
ουργήσει τοὺς λογοτεχνικοὺς φ ἄ ρ ο υ ς καὶ
φ α ν ο ὕ ς ἀπὸ τοὺς ὀποίους· τὸσον ἔχει ἀ-
νάγκη ἡ νεοελληνικὴ φιλολογικὴ ἀ τ μ ὀ -
σ φ α ι ρ α» (!) μάλλου «...τὸ στολίδι αὐτὸ
τῆς Τέχνης (Καβάφης) θὰ σκορπίζει τις πα-
ράξενες λάμψεις του, ἐντελῶς μόνον, σὲ κά-
ποια φωτεινὴ γωνία μέσα στὸ βωμὸ τῆς
παγκόσμιας ποίησης κ' ἀ λ ο ῦ «...ὁ Καβάφης,
μόνο ἀριστοκρατικὰ τραγοῦδι. Καὶ γιὰ νὰ
ναπνεύσει κανεῖς τὴ βίαια ἀτμόσφαιρα τῆς
τέχνης του, χρειάζονται πνεύμονες, γεροὶ
ποὺ νάχησαν σὲ τρώγλες ἀνήλιαγες, σκοτει-
νές, ἀπὸ σκοτεινὸ φέμμα γωνίης τῆς ζωῆς
στὴν πιδ σκληρὴ τῆς πραγματικότητας. Καὶ
ἄλλων ποὺ σὶδ ἔστιν ἀριθμὸς...» ὁ κ. Α.
Φράγκος εἶναι νέος ἀκόμα μοῦνε νὰ τὸ πᾶ-
ρει κατάκαρδα, ἄλλωστε εἶναι καὶ τὸ πρῶτο
του μὰ θὰ τῶ εὐχόμεσθε ἄλλοτες, νὰ μὴ
βαφκαλιζέται ἀπὸ ἀνοησίες, μερικῶν ποὺ τὸν
βαφτιζῶν Κ ρ ο τ ι κ ὸ ὅπως βαφτίσανε κί-
διοι τοὺς ἀφτούς τους γιὰ π ο ι η τ ἔ ς βλέ-
πε πρόλογο τοῦ: ὁ Μάριος Βαϊάνος.

Θ.

Δάμνη Ν. Βολανάκη.— Ἡ Τέχνη σὰν
κοινωνικὸ φαινόμενο.—

Περίεργο βιβλιαράκι, ἀλήθεια, αὐτὴ «ἡ
Τέχνη σὰν κοινωνικὸ φαινόμενο» τοῦ κ.
Βολανάκη. Τί εἶναι; φιλοσοφικὴ δοκιμὴ,
κοινωνιολογικὴ μελέτη, αἰσθητικὴ ἀνασκό-
πηση, ἐπαναστατικὴ προκήρυξη, ἐγχειρίδιο
πρὸς χρῆση τῶν διανοοῦμένων «συντρόφων»
ἡ μίμηση τῶν ἀμίμητων μαρξικῶν καὶ Βυ-
χερικῶν ἀριστοκρατικῶν τοῦ Γιάννη τοῦ
Κορδάτου; Τίποτα ἀπ' αὐτὰ χωριστὰ ἀπὸ τὴ
μὰ μεριὰ καὶ ὀλα, βαλμένα σὲ ρούσικη σα-
λάτα, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Γιὰ νὰ πειστεῖ κ' ὁ πιδ ἀμετέπιστος ἀνα-
γνώστης γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν ἐντυπώσεών
μας, ἂς ξεφυλλίσουμε μὰς αὐτὸ τὸ βιβλια-
ράκι. Καὶ πρῶτα ὀρίστε φιλοσοφία!

Ἄπ' τὴς πρώτες σελίδες ὁ συγγραφέας
(ποὺ χωρὶς νὰ ἔχω τὴ τιμὴ νὰ τὸν γνωρίζω
τὸν φαντάζομαι σὰν κάποιον νεαρὸ ποὺ διά-
βασε πολλὰ καὶ δὲν κατάλαβε τίποτε καὶ
ποὺ θέλει νὰ μὰς ξαφνιασῆ ἀραδιάζοντας

και στην τέχνη.

Ανεξάρτητα από το ουσιαστικό μέρος του βιβλίου, για το τυπικό του μέρος, τη μορφή του, παρατηρούμε μίαν άφροντισιά που δεν μπορεί να συχωρεθῆ εύκολα και που θα χρωσιέται, θέλουμε να νομίζουμε στη βιασύνη που τυπώθηκε το βιβλίο. Έτσι, αντι-κρύζουμε μέσα στις σελίδες του μίαν ὀρθο-γραφική ἀκαταστασία ἄλλο κάτι, που δεν ξαίρουμε ἂν εἶναι ἄπλες τυπογραφικὲς ἀ-βλεψίες ἢ ἂν προέρχεται ἀπὸ ἄγνοια τῶν φθογγολογικῶν νόμων. Ἀκόμη, καθαρσυσ-σιάνικη σύνταξη. Μὰ νὰ κῆνα ἄλλο ἀκόμη σφάλμα, σφάλμα ἀναχρονιστικό; Έτσι ὅπως μᾶς τὰ λέει κάποιου φαίνεται πὼς τοποθετεῖ τὴ Φεουδαρχία στὴν Ἑλληνικὴ ἐποχὴ, καὶ πού εἶναι ἡ πρώτη (8ος αἰώνας μ. χ. καὶ δῶ-θε) καὶ πού ἡ δεύτερη (Μετὰ τὸ Μ. Ἀλέ-ξαντρο, τέλος δηλ. τοῦ 3ου π. χ. αἰ, ἴσαμε τὸν 10 αἰ. π. χ.).

Νὰ περιμένουμε πὼς θὰ μᾶς δώση πλη-ρόστερο κάτι ἀργότερα ὁ Βολανάκης; Λόγο δὲν ἔχουμε νὰ μὴν τὸ ἐλπίζουμε. Π. Τ.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἀναγράφουμε ὅσα λαβαίνομε, κρίνομε, σὺν αἷς στέλνομε διπλῶ.

Δευτέρη Ἀλεξίου.—Ἡρακλῆς καὶ Ὀμφά-λη Δράμα Δυτικῶ.

Π. Ἰσιράτη.—Μπάρμπα Ἀγγελῆ, μετάφρ. Γάλλ. Καζαντζάκη, ἐκδοσὴ Κοραῆ.

Γεώργ. Μπραγιάνης.—Ἐρριτικός Ἰψεν, μετάφρ. Α. Παπαδήμα.

Συλ. Σπεράντζα.—Α. Παπαδήμα Ἀκα-κίες συλλογὴ ποιημάτων καὶ διαλόγων γιὰ σχολικὲς γιορτὲς.

Θεοχ. Γρηγόρη.—Φωνὲς χωρὶς ἦχο, ποιή-ματα.

Καλλογαίου.—Σκίτσα Καλλονῆς.

Β. Βολανάκη.—Τέχνη σὺν κοινωνικὸ φαι-νόμενο.

Μ. Hollebecque.—Προϊστορικὴ Ἀνθρω-πότης μετ. Β. Δ. ἐκδοσὴ Κοραῆ.

Γεω. Κασόλα.—Γιὰ τὴν Εἰρήνην (τραγουδία ἀγάπης).

Νέα Ἐπιθεώρηση.—Μηνιαῖο περιοδικὸ βγαίνει στὴν Ἀθήνα 30 καὶ 50 φύλλο.

Φ. Ντισσογιέβσκυ.—Σταθμοὶ τῆς τρέλλας ἐκδοσὴ βιβλ. Κοραῆς.

Α. Θρούλου.—Στοχασμοὶ γιὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ ἄλλοι στοχασμοί.

Δ. Ἀλεξίου.—Vers Français d' un Grec. Πυρρός.—Βδομαδιατικὸ λογοτεχνικὸ περιο-δικο ἀπὸ συντροφιά νέων.

Καρό Μάρξ.—Τὸ «Κεφάλαιον» Α'. τόμος (μετάφρασις ἐπιτροπῆς ἐπιστημόνων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν κ. κ. Α. καὶ Δ. Πουρνάρα) ἐκδ. «Ἀκαδημαϊκοῦ».

Π. Κροπόνκιν.—«Ἡ Ἠθική» (μετ. Ι. Νι-κοπούλου) ἐκδ. «Ἀκαδημαϊκοῦ».

Καρό Μάρξ.—Τὸ «Ἡμερομίσθιο» ἐκδοσ.

«Ἀκαδημαϊκοῦ».

«**Σοσιαλιστικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια**».—Λεξικὸν τῆς κοινωνιολογίας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Σοσιαλισμοῦ. 1ον, 2ον, 3ον καὶ 4ον τεῦχος (ἐκδ. «Ἀκαδημαϊκοῦ»).

ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΑΤΟΣΗΜΟ

Ναὶ Γ. Ἀλεξιάδη κάθε συνδρομητῆς πού γρά-φειν στὴ «Καινούργια Ζωή» ἐχτὸς ἀπὸ τὰ πρῶτα προνόμια τοῦ νὰ λαβαίνει μέρος δωρεὰ στοῦ δι-άγωνισμοῦ, νὰ στέλνει συνεργασία κτλ. ὅπως γρά-φουμε καὶ ἄλλο ἔχει ἐκπαύση 20 οἰο γιὰ βιβλία ὅποιονδήποτε βιβλιοπωλεῖον ἀρεῖ νὰ στείλει τὴν παραγγελία σὺνχαριστοῦμε γιὰ ὅλα.—Κ. Σταθίου σὺνχαριστοῦμε. Ὅσοι μᾶς ἀγαπᾶνε δείχνουνε ἐμ-πρακτικὰ τὴν ἀγάπην τοὺς γράφουσε συνδρομητὲς τοῦτο ἄς τὸ θεωρεῖ ὁ καθένας καὶ ὑποχρῶσθῃ, γιὰτὶ τότε μονάχα θὰ μποροῦσι νὰ σταθεῖ ἄνετα στὴ ζωὴ, καὶ ξήσῃ τις σελίδες του, νὰ γίνῃ δεκα-πενθήμερο ὅλα τούτα θὰ γίνουσι μετὰ τὴν ἀγάπην σας ἄς τὸ ἐξηγήσομε κ. κ. Π. Καμῆση, Φ. Γε-ωργιάδη, Ν. Πέγκα, Α. Πολυμύδην, Χ. Ρουδέλη, Μ. Ἀδράγκαν, Α. Μανούσο, Β. Πυλκίδη, Σ. Περγίκα, Α. Περιμένης, Σ. Πανούδη, Γ. Δαλι-διάδη, Δ. Βεργίδη, Ε. Ζηζιόδη, Η. Πελεκίδη, Φ. Γιαννίδη, Θ. Ρεβέλην, Κ. Κωνσταντίνου, Μ. Ζύδη, Ἐνάτη, Τ. Γεμιμαδάκη, Φ. Χαρομίδη, Ζ. Τσιρογιάννη, Κ. Ἀθανασίου οἱ ἐφῆς σας, τὰ καλὰ σας λόγια, ἢ ὑποστήριξιν σας μᾶς συγχωρήσανε βα-θειά.—Γιὰ τὸ Θεὸ! Α Κων τείναι τοῦτο σὰ κα-μὰ σαρανταποδαροῦσα! Ἄκουσε! σοῦ συνιστᾶμε νὰ πάρῃς νὰ γράφῃς στίχους τὶ τὰ θέλεις, ἢ ποιήσῃ ἔχει καὶ τὰγκάδια τῆς!—Χ Μ ε λ καὶ Γ. Ἰακώβου, Π. Πόταρη, Σ. Νεμελιῆ, Ζ. Δάλ-μαν, Π. Ραζελῆ, Π. Λάσαν, Γ. Φιλιππίδη, Σ. Σερότη, Χ. Περικλῆ, Κ. Χατζηγιάννου, Ἐνάτη, Ν. Βασιλείου, Α. Θεομελόπουλον, Ν. Ὀμήρου, Ζ. Λάδη, Τουφεξῆ ἢ συνεργασία σας θὰ κοι-θεῖ σῆμα μετὰ τὴν σειρὰ τῆς. Κ Ἀθαν σὺνχα-ριστοῦμε θεομὰ γιὰ τοὺς 5 συνδρομητὲς, Π. Λάβδαν σῆμα μετὰ τὴν σειρὰ τῆς. Σ τ ἄ η ν Τὸ «κόκκινο τραπέζι» καλοῦται μετὰ τὸσο με-γάλο... ὁ Φ. Ἀλέξη σὺνχαριστοῦμε γιὰ τὶς τό-σες καλὲς σας διαθέσεις κελπίζουσε νὰ μὴ μετα-βληθῶνε σὺν θὰ σὺνχαριστοῦμε ὅτι τὸ ποίημα σας εἶναι ὄχι καὶ τόσο τεχνικὸ ὡστόσο ξεχωρίζουσε τοὺς παρακάτω στίχους

Κάτι μέσα μου, βαθειά ξεψύχησε
σὺν ἀνάγκῃ, στοῦ χιονιὰ τῆς μπόρα
κῆταν ἢ ἀγάπην σου πού ἔσβυσε.

Ἐνάτη γιὰτὶ δὲν ὑπογράφετε; περιμένουμε ἢ πρὸς ας σῆμα.—Ὅσα γράμματα πήραμε μετὰ τὶς 5 τοῦ Μᾶν θὰ ἀπαντήσομε σὺν ἐρχόμενο.

Ἀρχισυντάχτης

ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

Ἀπὸ τεχνικὴ ἀνωμαλία ἢ «Καινούργια Ζωή» καθυστέρησε λίγες μέρες τὴν ἐκδόσιν τῆς τὸ 3ο φύλλο θὰ κυκλοφορήσῃ πρὶν ἀπὸ τὶς 10 τοῦ Ἰουνίου μετὰ ἐξαιρετικὴν συνεργασία. Περιμένετε τὴ «Καινούργια Ζωή».

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

“**Η ΦΗΜΗ,**

ΗΛ. ΜΑΡΣΕΛΛΟΣ

Ἐργαστήρια Ἐπιγραφοποιίας
Διαφημίσεων καὶ διακοσμῶσεων
(STYLE MODERNE)

Γωνία Δώρου καὶ Βερανζέρου

Ε Π Ι Γ Ρ Α Φ Α Ι

Χρυσῆ, Ἀργυρῆ καὶ Χρωματισταί.

Ε ἰ δ ἰ κ ῶ ς

Δι' ἐπιδοτήμονας καὶ γραφεῖα

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΙΣ

Κέντρων πολυτελείας εἰς ὅλους τοὺς
ρυθμούς

Ἀνάληψις Ἐργολαβικῶς
Καλλιτεχνικῆς βαθεῖς οἰκοδομῶν

ΑΠΟΜΙΜΗΣΕΙΣ — ΧΡΥΣΩΜΑΤΑ

Η ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΖΩΗ

Συστήνει σ' ὅλους τοὺς Ἀναγνώ-
στας τῆς, τοὺς Κινηματογράφους

ΑΤΤΙΚΟΝ ΣΠΛΕΝΤΙΤ

ΜΟΝΤΙΑΛ

εἶναι οἱ καλύτεροι καὶ ἀριστοκρα-
τικώτεροι.

Η ΦΗΜΗ ΕΚΔΙΔΕΙ

ΟΔΗΓΟΥΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΟΥΣ

ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΥΣ

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΥΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

ΦΗΜΗ

ΣΤΑΔΙΟΥ 24 (Μέγαρον Ἐφεσίου) ΑΘΗΝΑΙ

ΜΕ 20^ο ΑΠΟΚΤΑΤΕ ΒΙΒΛΙΑ ΟΛΩΝ ΓΕΝΙΚΑ

ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΙΚΩΝ ΟΙΚΩΝ ΣΑΝ ΓΡΑΦΕΣΤΕ ΣΤΗ

“**ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΖΩΗ,**

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ ΔΡ. 330.000.000

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἅγιος Νικόλαος (Κρήτης)	Ἄρτα	Θεσσαλονίκη	Κοζάνη	Ναύπακτος	Σέρρες
Ἀργίνιον	Ἀταλάντη	Θήβαι	Κομοτινή	Ναύπλιον	Σητεία
Ἀθήναι	Βάμος	Θήρα	Κόρινθος	Νιγρίτα	(Κρήτης)
Ἐπὶ Ἰσθμῷ	Βέροια	Ἰθάκη	Κύθηρα	Ξάνθη	Σόφοβις
Ἐπὶ Ἰσθμῷ	Βόλος	Ἰωάννινα	Κύμη	Παξοί	Σουφλίον
Ἐπὶ Ἰσθμῷ	Γρεβενά	Καβάλλα	Κυπαρισσία	Πάτρα	Σπάρτη
Ἐπὶ Ἰσθμῷ	Γύθειον	Καλάβρυτα	Λαμία	Πειραιεὺς	Σύρος
Ἐπὶ Ἰσθμῷ	Διδυμότειχον	Καλάμαι	Λάρισα	Πόρος	Τρίκαλα
Ἐπὶ Ἰσθμῷ	Δημητσάνα	Καρδίτσα	Λεβάδεια	Πράβιον	Φλώρινα
Ἐπὶ Ἰσθμῷ	Δράμα	Καρπενήσιον	Λευκάς	Πρέβεζα	Τρίπολις
Ἀλεξανδρούπολις	Ἐδεσσα	Καστορία	Μεγαλόπολις	Πύλος	Χαλκίς
Ἀλμυρὸς	Ἐλασσάν	Κατερίνη	Μεσολόγγιον	Πύργος	Χανιά
Ἀμαλιάς	Ζάκυνθος	Κέρκυρα	Μεσσήνη	Ρέθυμνος	Χίος
Ἀμφισσα	Ἡράκλειον	Κιλκίς	Μυτιλήνη	Σάμος	
Ἀργυροπόλιον					

Πρωτογεῖον ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ 7 Wall Street.